

EVROPSKA revija

NAUČNI ČASOPIS EVROPSKOG UNIVERZITETA BRČKO DISTRINKTA

ISSN 2303-8020

UDK: 0/9

GODINA III
BR. 2 (6), 2017.

STUDIJE

LARISA SOFTIĆ-GASAL, KNJIŽEVNA RETORIČNOST

MLADEN RADULOVIĆ, POGLED SAVREMENE FEMINISTIČKE
KRITIKE NA POLOŽAJ ŽENA U DOBA RENESANSE

NEDELJKO STANKOVIĆ, ALBINA ABIDOVIĆ, MR. DARKO STANKOVIĆ,
PRIKAZ ODNOŠA UPRAVNII I RADNIH SPOROVA U USTAVNOPRAVNU PORETKU
BOSNE I HERCEGOVINE

SEAD OMERBEGOVIĆ, NEOBRAZOVANOST NARODA – PUT SPOTICANJA
KA ULASKU U EVROPSKU UNIJU

DAMIR ŠARIĆ, EDINA ŠARIĆ, DRUŠTVENO (SOCIJALNO) PODUZETNIŠTVO

EVROPSKI UNIVERZITET
BRČKO DISTRIKT
BOSNA I HERCEGOVINA

EUROPEAN UNIVERSITY
BRČKO DISTRICT
BOSNIA AND HERZEGOVINA

EVROPSKA REVIJA

ISSN 2303-8020

UDK: 0/9

Br. 2 (6), 2017.

**EVROPSKI UNIVERZITET BRČKO DISTRINKTA
BRČKO, 2017.**

EVROPSKA REVIJA

Izdavač: Evropski univerzitet Brčko distrikta
Adresa: Bijeljinska cesta br. 72 – 74, Brčko
Telefon: +387 49 590 605
www.evropskiuniverzitet-brcko.com

ISSN 2303 – 8020   UDK: 0/9   br. 2 (6), 2017. God.III

Redakcioni odbor

- 1) akademik prof. dr. Zoran Milošević, član i glavni i odgovorni urednik;
- 2) akademik prof. dr. Nedeljko Stanković, član;
- 3) prof. dr Drago Tešanović, član;
- 4) prof. dr Anka Bulatović, član;
- 5) prof. dr Edin Ramić, član,
- 6) prof. dr Esed Karić
- 7) doc. dr Izet Banda
- 8) doc. dr Albina Abidović, sekretar.

Savet časopisa

- 1) Akademik prof. dr. Wolfgang Rohrbach iz Republike Austrije;
- 2) Prof. dr. Igor Bogorodicki iz Ruske Federacije;
- 3) Prof. dr. Kiril Ševčenko iz Bjelorusije;
- 4) Prof. dr. Ahmad Gašamoglu iz Azerbejdžana;
- 5) Prof. dr. Danilo Kapaso iz Italije;
- 6) Profesor Panagopoulos Aleksios iz Grčke;
- 7) Prof. dr. Ištvan Laslo Gal iz Mađarske;
- 8) Akademik prof. dr. Zdravko Ebling iz Hrvatske;
- 9) Akademik prof. dr. Kadrija Hodžić iz Bosne i Hercegovine;
- 10) Akademik prof. dr. Pantelija Dakić iz Bosne i Hercegovine;
- 11) Akademik prof. dr. Branislava Peruničić iz Bosne i Hercegovine
- 12) **Pantelija Dakić (BiH)**

Prelom i štampa

Markos, Banja Luka

Časopis izlazi dva puta godišnje

Tiraž 200 primeraka

Radove objavljene u ovom časopisu nije dozvoljeno preštampavati, bilo u cjelini, bilo u dijelovima, bez izričite saglasnosti idzavača. Ocjene iznesene u članicima lični su stavovi njihovih pisaca i ne izražavaju mišljenje niti uredništva, niti ustanova u kojima su autori zaposleni

POVODOM ŠESTOG BROJA EVROPSKE REVIE

Poštovani saradnici i čitaoci „Evropske revije“, zadovoljstvo je kad časopis izlazi po predviđenoj dinamici, kao što je to slučaj sa našim časopisom. Javnosti predajemo šesti broj sa interesantnim ogledima i studijama iz različitih oblasti. Takođe, ne manje znatiželje i očekivanja izaziva i podatak da smo konkurisali kod Ministarstva nauke i tehnologije za uvrštavanje naše „Revije“ na među kategorizovane časopise. Drugim rečima, mi se nadamo da će se od 2018. godine „Revija“ naći u društvu „odabranih“ časopisa.

Takođe, pozivamo zaposlene na Evropskom univerzitetu Brčko distrikta, Evropskom univerzitetu „Kallos“ iz Tuzle, kao i kolege sa ostalih univerziteta da šalju svoje rade radi objavlјivanja i u 2018. godini, za koju predviđamo nova dva broja časopisa.

Naravno, svim dosadašnjim saradnicima i prijateljima časopisa čestitamo Novu 2018. godinu, uz želju da ih služi inspiracija i da ostvare sve svoje želje.

Glavni i odgovorni urednik
Akademik Zoran Milošević

S A D R Ž A J

POVODOM ŠESTOG BROJA EVROPSKE REVIJE	3
--	---

I S T U D I J E

Larisa Softić-Gasal, KNJIŽEVNA RETORIČNOST	9
Mladen Radulović, POGLED SAVREMENE FEMINISTIČKE KRITIKE NA POLOŽAJ ŽENA U DOBA RENESANSE	15
Nedeljko Stanković, Albina Abidović, Mr. Darko Stanković, PRIKAZ ODNOSA UPRAVNIIH I RADNIH SPOROVA U USTAVNOPRAVnom PORETKU BOSNE I HERCEGOVINE	24
Sead Omerbegović, NEOBRAZOVANOST NARODA – PUT SPOTICANJA KA ULASKU U EVROPSKU UNIJU	38
Damir Šarić, Edina Šarić, DRUŠTVENO (SOCIJALNO) PODUZETNIŠTVO	45

II

R A S P R A V E

Edin Ramić, VAŽNOST FRANCUSKE DEKLARACIJE IZ 1789. GODINE KAO SIMBOLIČKE OSNOVE DEMOKRATSKOG DRUŠTVA	57
Edin Ramić, Hanka Omanović, ORGANIZACIJA DRŽAVNE UPRAVE FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE	67
Izet Banda, Edin Glogić, MRS 23 I KAPITALIZACIJA TROŠKOVA POZAJMLJIVANJA IAS 23 AND CAPITALIZATION OF BORROWING COSTS	76
Branimir Mikić, Damir Ahmić, Adem Prljević, POVEZANOST MEĐULJUDSKIH ODNOSA U SPORTSKIM KLUBOVIMA	84

III

PRIKAZI, OSVRTI, RECENZIJE

Izet Banda, NOVI UDŽBENIK EVROPSKOG UNIVERZITETA	91
--	----

I

STUDIJE

Doc. dr Larisa Softić-Gasal
 Evropski univerzitet „Kallos“ Tuzla
 Bosna i Hercegovina

KNJIŽEVNA RETORIČNOST

Sažetak

U odnosu na sve druge vrijednosti koje ima književnost, dosad je najmanje tumačena književna retoričnost. Bez obzira na književni rod ili književnu vrstu, kao i ciljeve pisanja, sve što se iskaže književnošću moguće je iskazati i samo jednom njenom osobinom, a to je retoričnost. Za epiku i dramu obično se kaže da to nosi u svojoj temi, a za liriku je to isključivo motiv. I dok je poželjno isticati retoričnost nekog epskog ili dramskog djela, to se za lirsko djelo smatra samo nužnim zlom, kojim se na neki način umanjuje osnovni ugođaj/osjećanje, jer retoričnost nikada nije cilj niti jedne lirske vrste, ali je kao pojam moguće ostvariva i u lirici.

Uspoređujući je i s medicinom, Aristotel je pod retorikom podrazumijevao znanje o tome kako se treba ponašati da bi se iskazala uvjerljivost u onome što životom zastupamo, usmjerenjem čitaoca na ispravniji životni put, a time i izlječenje. U tom smislu književna retoričnost ostvaruje iscjeljenje vještinama raspravljanja ili, sokratovski kazano, ispiranjem zlatnog pjeska i dobijanjem zlatnih zrna a ovaj (sokratovski) 'proces' slika zapravo liriku.

U teorijama književnosti arhipoznato je da književnost ima više dragocjenih umjetničkih benefita koji su uvijek na raspolaganju svakome ko čita književnoumjetničko djelo. Obično se najčešće ističu: emocionalnost, konkretnost, slikovitost, jasnost, egzistenijalnost, iskustvenost, ali i druge. Retoričnost se najčešće samo podrazumijeva ili se pominje kao termini - stil, stilogenost, priča, pričanje, tema, sadržaj, fabula... Iako svi ovi termini donekle zaista udovoljavaju semantičkim vrijednostima retoričnosti, evidentno je da i sama nauka – retorika, nadilazi i nadmašuje sve navedene i druge termine, jer podrazumijeva mnogo šire, veće i značajnije vrijednosti književnosti.

Ključne riječi: književnost, retorika, priča, ortoepija, fabula

Larisa Softić-Gasal, PhD

LITERARY RHETORIC **Summary**

In relation to all other values of literature, the least interpreted one so far is the literary rhetoric. Regardless of the literary type or literary form as well as the objectives of writing, everything expressed through literature is also possible to express through only one of its characteristics, and that is rhetoric. It is usually said that epic and drama carry it in their theme, and for lyric that is exclusively the motif. And while it is preferable to highlight rhetoric in works of epic or drama, for lyric work it is considered only as a necessary evil which, in a way, diminishes the essential atmosphere/feeling, since rhetoric has never been the aim of any lyric form, but, as a term, it is possible to be achieved in lyric as well.

Aristotle, who compared rhetoric to medicine as well, referred to it as the knowledge on how we should behave in order to express persuasiveness with regard to what we represent in life by directing a reader to the right path in life and, therefore, to healing. In that sense the literary rhetoric achieves healing through skills of discussion or, to put it in Socrates' way, through rising gold sand and getting gold grains, and actually this (Socratic) „process“ depicts lyric.

It is well-known in literary theories that the literature has many valuable artistic benefits which are always at disposal to anyone who reads a literary work. Those that usually stand out are: emotionality, concreteness, picturesqueness, clarity, existentialism, experientialism, but others as well. Rhetoric is commonly only implied or mentioned as terms – style, stylistic characteristics, narrative, narration, theme, content, plot... Although all these terms to a certain extent indeed comply with the semantic values of rhetoric, it is evident that the science itself – rhetoric, overcomes and surpasses all the mentioned terms and the other ones as well, since it implies considerably wider, greater and more significant values of literature.

Key words: literature, rhetoric, narrative, orthoepy, plot

1. Uvod

Znati govoriti nekim jezikom znači znati misliti na tom jeziku. Ukoliko misao nije zdrava, govorit će se besmislice. Zato govor i jest misao iskazana riječima. U književnosti je 'obaveza' mišljenja još izraženija, jer iskazana misao/riječ ne zna da se vratи, niti može, čak i ako se odustane od nje, odrekne, ona je ipak izvjesno vrijeme bila u komunikaciji. Retoričnost se u književnosti najčešće ispoljava kao naracija, poznatija kao pričanje. U književnosti dominantno funkcioniše kao narrativna hronologija (od juče ka danas i od danas ka sutra) i kao narrativna retrospekcija (vještački formiran redoslijed kazivanja, odstupanje od prirodnog slijeda: nešto se može završiti pa tek onda početi). Književnici narrativnost biraju obično prema potrebama teksta, a cilj im je postizanje izražajnosti, dinamike, uzbudjenja, sentencionalnih konstrukcija, figurativnosti i sl. Nekada misaonu narrativnost književnici postižu i upotrebom unutrašnjeg monologa, nekada naracijom postižu vrlo uspješne deskripcije. Parametar za sve to je piščeva misao/zamisao i njeno ostvarivanje u kontekstu kao vodilice progresivnosti narrativne fabule, prezentira-

nja nekog opštelijudskog egzistencijalnog problema itd. Kvalitetna misao produkuje kraći iskaz i obratno, što potvrđuje i gnomu iz usmene narodne književnosti da onaj ko ne zna reći kratko nije dobro smislio.

Paul Celan u „Meridijanu“ pjesništvo smatra prethodećim putem mišljenja za svekoliku umjetnost. Govoreći o 'nadolazećem mišljenju', koje naziva utopijskim, Celan zapravo kazuje posve drukčijem prostoru – vremenu. Njegovo mišljenje na vrijeme zapravo je mišljenje na događaj svijeta iz biti pjesništva: „Vrijeme je da bude vrijeme“¹ kaže stih iz pjesme „Korona“ iz zbirke „Mak i pamćenje“ (1952.).

2. Retoričnost i ortoepija

Pod pojmom ortoepija podrazumijeva se govor, konkretnije pravo - govor/pravogovor, što u pisanoj formi predstavlja ortografiju - pravo-pis/pravopis, na osnovu čega saznajemo da je ortoepija - govorništvo. Na drugoj strani je retorika - nauka koja pružava to govorništvo. U kolokvijalnoj komunikaciji to govorništvo nije samo puki/banalizirani govor, nego je i: priča, pričanje, besjedištvo, naratorstvo, pripovijet-

¹ Paul Celan, *Poezija*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989, str.35.

danje. Dakle, nije ništa drugo nego konkretna i voajearna manifestacija jezika, njegova praktična primjena. Ona može biti usmena i pisana, ali obje su prisutne u umjetnosti koja se zove književnost. Čak ni pokušaji da se književnim rodovima to na neki način podijeli i razgraniči nikada nisu uspjeli, jer je opet priroda književnosti proizvela međuforme, lirsko - epske: poeme, balade i romane.

Opstojnost i snaga književnosti i ogleda se u tome da niti jedan njen kvalifikativni kada i niko nije uspio oduzeti, uskratiti, pa tako i retoričnost. Književnost priča, ali umjetnički, slikovito, dijaloški progresivno, monološki egzistencijalno, pojmovno informativno, odnosno književnost i temu i motiv profilira na nekoj narativnoj podlozi. Osim govora iz svakodnevne komunikacije, evidentan je i fabulizirajući govor iz književno-umjetničkog teksta.

3. Retoričnost i stil

Retoričnost je prirodna potreba i usmene i pisane komunikacije među ljudima. Psiholozi i psihijatri na retoričnom dijalogu polučuju dijagnozu i terapiju, sudska ročišta su nezamisliva bez retoričnosti, pa je i književnoumjetničko djelo manjkavo bez retoričnosti. Međutim i ostale umjetnosti poznavaju retoričnost, kao svoj stil, kao način vrednovanja konkretnе umjetnine, kao izraz. Svakako treba istaći da je u antičko vrijeme postojalo i zanimanje - retor, dakle vrlo cijenjena profesija. I u književnosti retoričnost višedimenzionalno funkcioniра, retoričnost pišca, retoričnost likova, retoričnost fabule. Dakle ona je stilsko izražajno sredstvo i uviјek je ili ekspresivno ili impresivno izražajna. Baš zbog ovih osobina književnost se umjetnički vrednuje, te nimalo nije svejedno s kakvim umijećem će retoričnost biti inkorporirana u neku književnu tvorevinu. Kolkvijalno rečeno nije svejedno šta će se i kome reći, ali je ipak, najvažnije kako će se

nešto reći, što ne znači samo birati riječi, nego i birati sva jezička izražajna sredstva i umjetnički ih strukturirati i inkorporirati u književno djelo.

Književna retoričnost čitaocu svečanom uvjerljivošću, kroz oneobičavanje konkretnog ili na neki drugi način, omogućava opipljivost 'božanske niti'. Kao što ljubavnik vidi sublimnu ljepotu u običnom licu, tako i čitalac premoštava jaz između obične stvarnosti i transcedentalne eterске dimenzije. On – čitalac postaje sposoban prihvatići realnost posmatranoga vidjevši ga onakvim kakav jest, jer je kao 'takav' uzdignut.

- Čekaš savršenu ljubav?

- Ne, čak i ja znam da to ne postoji. Ja tražim sebičnost. Savršenu sebičnost. Naprimjer, kažem ti da mi se jede biskvit sa jagodama, a ti prekineš sve svoje poslove i otrciš da mi ga kupiš. I vratиш se bez daha, padneš na koljena i pružiš mi biskvit. A ja kažem da mi se to više ne jede i bacim ga kroz prozor. To je ono što ja tražim.

- Nisam siguran da to ima ikakve veze sa ljubavlju, rekao sam pomalo začuđen.

- Ima, rekla je. Samo ti to ne znaš.
(...)

- Bacanje biskvita s jabukama kroz prozor?

- Upravo to. I kad to uradim, želim da mi se muškarac izvini. 'Sad mi je jasno, Midori. Baš sam bio budala! Trebao sam znati da ti se više neće jesti biskvit sa jagodama. Inteligentan sam i osjećajan kao magareći izmet. (...)

- Meni to izgleda ludo.

- E, za mene je to ljubav.²

---

² Haruki Murakami, *Norveška šuma*, Šahinpašić, Sarajevo, 2009, str.107.

Navedeni primjer negubljenjem dosljednosti u izlaganju i razbijanjem očekivanja iscrpnošću detalja, retorički vez emocijona oneobičenim iskazima koji su zapravo lirske inserti djevojačke pohlepne i nestasne prirode, pri tome i veoma čiste i iskrene, koji gusto pomrežuju Harukijev narrativ sa svrhom uzvišenog doživljaja junakinja, atmosfere koja predočava scenu i motiva koji lamentuje. Dijalog sadrži tenziju i ritam, akumulira energiju naoko bezazlenom i naivnom razmjenom misli o viđenju ljubavi, retorska pitanja i asocijativne probleške nadnaravnog, sublimirajući obična htjenja u ljubavni oblak nedefiniranog oblika.

Karakterističan je i izbor riječi koje slikaju egoizam kao vrijednu crtu individualnosti. Sebični dobijaju boju posebnoga bacajući, u trenu, ispod trona adrenalizirane svijesti čitaoca 'bezbojne' likove. Uvjerljivost govornika otklanja dramatičnu bezizlaznost i odsutnost perspektive, potenciranjem čulnog i unošenjem simbolike:

„Zadnji put sam je udario kad je bila mlada. Nije bila zavrnila česmu u kuhinji, a mene taj zvuk dovodi u pitanje. Udario sam je ovlaš, iz lakta, kao da kažnjavam dijete. Ali, ona je svih deset noktiju uperila u moje oči. (...)

Obuci se, rekao sam. Uskoro će doći veterinar. Nešto tamno i neupadljivo. Neću da iko misli da imamo para više nego što je potrebno. Svi smo hrčka zavoljeli, ali to nije razlog da ga preplatimo. (...)

Zamolio sam je da provjetri sobu kako je ne bih opet udario. Nije bilo teško zamisliti je mrtvu. Ema bi bila lijepa i da je mrtva, a ja siguran da sam je do kraja imao. (...) Iznenada sam se sjetio dana kada smo se upoznali. Moj izgled je isključivao dalje raspre: triko i bijela atletska majica, ispod koje kolutaju mišići, veliki i

prijazni kao gumene lopte. (...) Inače, naš hrčak je progutao petoparac, običan kakav djeca koriste kada se igraju kupovine“.³

Uznemirena svijest unutrašnjeg dijalogu smjenom komičnih i tragikomičnih prijećanja, transformacijom dramskog tona simbolički izražava da hrčak kao simbol njihove razboljele ljubavi progutao novčanicu/petoparac kao, opet, simbol vrijednosti onoga što su dotada imali ili onoga što je govornik imao. Jer, Ema mu je izmicala oだvno što nam potvrđuje njegov/govornikov doživljaj mrtve supruge kroz sliku trijumfalnog oslobođanja čulne anarhije i sigurnosti da je konačno ima u potpunosti.

Na nivou jezičke upotrebe možemo zasebno posmatrati i moć, recimo u području uvjerenja učesnika u komunikaciji gdje se njihovim, glavnim identitetima smatraju dob, spol i društvena klasa. Nadmoćnost nekog govornika ili sagovornika ovisi o jasnoj strategiji nametanja mišljenja, neodustajanju od odgovora, nametanju šutnje sagovorniku, načinima izricanja zahtjeva, indirektnim strategijama izricanja molbe koji djeluju kao pozivi na saradnju itd. Atmosferu koja stvara priliku da se 'jezikom igra', zahvaljujući upravo nadmoći kroz govornu uvjerljivost, nalazimo u djelima koja su pravi magnet za čitaoce i, mogli bismo poentirati, da je upravo ta igra uvjerljivosti ono za čim žudi čitalac budućnosti:

„Samo što sam sada znao da on zna. (...) Oduvijek je znao. *Dođi, moguće je ponovo biti dobar*, rekao je uzgraged, kao da se tek tog trenutka sjetio. Moguće je ponovo biti dobar.⁴

Ili:

³ Goran Samardžić, *Sikamora*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1997, str. 35.-37.

⁴ Khaled Hosseini, *Lovac na zmajeve*, Boybook, Sarajevo, 2014, str.206.

„Ova je dolina vidjela mnoga čuda, ali ovako nešto...- čuo se najprije neki razuman glas.

- Ne, nije ovaj sav svoj – dočekao bi drugi.
- Ko da bi se bavio ovim poslom da je normalan...
- Hajde što je lud, ali moraju li svi oni baš k nama? – brinuo bi se ponetko nad sudbinom Doline Željeza.
- Ma, pustite ga, ljudi, zar ne vidite da je on Božji čovjek – našao bi ponetko i mjeru razumijevanja.
- Ma ne budalite, ljudi. Da njemu išta fali, zar bi našao onaku ženu!
- A ni novaca im ne fali... A novac, koliko ja znam, ne ide na budalu!“⁵

Primjera je mnogo a uporedo sa jačanjem svijesti o jeziku i moći koja se njime kreira rastu i čitalački zahtjevi i očekivanja. I stil i logos odnosno uvjeravanje argumentima jednako su bitni kvaliteti retorike ali ovi elementi ovise i o govorniku samom koji je, u književnosti, produkt ne samo piščevog hoda s i ispred vremena/om, nego svestran medij koji svojim vještinama pridobijanja omogućava prohodnost lijepog komunikacionim kanalima do čitalaca. Takav govornik je 'pisac uz pisca' jer nadilazi postojeći tekst svojom snagom da probudi nova tumačenja/tekstove.

4. Zaključak

Dvadeseto stoljeće kao stoljeće procvata retorike čini je ključnom ne samo u područjima linvistike ili komunikologije, nego i u gotovo svim humanističkim i društvenim naukama. Retorika kao proces uvjeravanja podrazumijeva ne samo sadržaj govora nego

i kredibilitet govornika i djelovanje na osjećaje publike. Sofista Gorgija je u svojim govorima najčešće koristio fonološke, morfološke i sintaksičke figure stvarajući ritam govora zanimljiv i uvjerljiv za vrijeme u kojem je živio ali bi taj isti govor danas bio zamoran. Sva književna građa, i lirska i epska i dramska, predstavlja senzitivna mjerila društvenih procesa i različitosti. Interpretacija nužno podrazumijeva i prisustvo određenih društvenih kategorija, „poput roda, moći, identiteta, i to u njihovu suodnosu sa jezikom, koji postaje mjesto njihove realizacije ali i faktor djelovanja na njih“⁶

Željeni efekt uvjeravanja, oduševljenja i čitalačkog zanosa u književnim djelima danas možemo posmatrati kroz prizmu Ciceronove definicije govorničkog umijeća da je govorniku najbliži pjesnik, skoro jednak po tome što svoja prava ne ograničava i ne omeđuje nikakvima granicama. Upravo takav pjesnik/medij danas koji svojom originalošću, živošću, energijom, magijom riječi... i govornik je u priči, drami ili bilo kojem tekstu koji nas uvjerava da je knjiga bila i ostala najkvalitetniji i nezamjenjiv medij.

⁵ Željko Ivanković, *Nove priče o ljubavi i smrti*, Signum:Synopsis, Sarajevo:Zagreb, 2001, str. 25.

⁶ Amela Šehović, *Jezik u bosanskohercegovačkim dramama*, Sarajevo, 2012, str.29.

Literatura:

1. Šehović A., *Jezik u bosanskohercegovačkim dramama*, Sarajevo, 2012.

Izvori:

1. Celan P., *Poezija, Veselin Masleša*, Sarajevo, 1989.
2. Hosseini K., *Lovac na zmajeve*, Boybook, Sarajevo, 2014.
3. Ivanković Ž., *Nove priče o ljubavi i smrti*, Signum:Synopsis, Sarajevo:Zagreb, 2001.
4. Murakami H., *Norveška šuma*, Šahinpašić, Sarajevo, 2009.
5. Samardžić G., *Sikamora*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1997.

Mladen Radulović
 Visoka Poslovno Tehnička Škola - Dobojs
 Dobojs, Bosna i Hercegovina

POGLED SAVREMENE FEMINISTIČKE KRITIKE NA POLOŽAJ ŽENA U DOBA RENESANSE

Sažetak

Savremena feministička kritika predstavlja način istraživanja koji će nam pružiti realan uvid u to kakav je bio život žene u doba renesanse. Ona nas upućuje na ogromne muške strepnje i strah muškaraca koji su tipični za taj period. Naime, muškarci su počeli da se osjećaju ugroženim kada se pripremilo njihovom superiornom polnom statusu i kada je taj status počeo da se dovodi u pitanje. Kao rezultat toga, muškarci su neprestano osjećali potrebu da ponovo uspostave njihovu kontrolu nad ženama, i da uguše bilo kakav znak pobune u ime položaja ženske populacije. Ono što je posebno šokantno, jeste to da su oni potiskivali žene pod izgovorom njihovog navodnog oslobođenja. U ovom radu ćemo ispitati kakav je bio život tipične žene renesansnog perioda. Fokus ovog rada je usmjeren na prava žena u oblastima obrazovanja, braka i nasljedstva, od kojih su sva davala početna obećanja tokom renesanse, ali su na kraju dodatno doprinijela represiji žene. U ovaj rad su uključene nerealne i plašljive muške percepcije ženskih umova i tijela, što je bilo naročito vidljivo u oblasti mentalnog zdravlja i kod porođaja. Na samom kraju, ovaj rad pruža uvid u tamnu stranu ovog perioda, otkrivajući nam metode mučenja koje su se koristile na ženama koje su imale tu nesreću da budu označene od strane društva kao goropadnice i jezičare. Sve u svemu, rad ima za cilj da ukaže na ograničene mogućnosti žena i razne opasnosti po njih, potvrđujući da su renesansne žene nesumnjivo potisnute u stranu od njihovih muževa, očeva, doktora, propovjednika i, na kraju, cijele zajednice.

Ključne riječi: obrazovanje, prava žena, muški strah, pobuna, kazna

Mladen Radulović
**VIEWPOINT OF FEMINIST CRITICISM ON THE STATUS OF WOMEN IN
 THE AGE OF RENAISSANCE**

Summary

Contemporary feminist criticism represents a method of research that will provide us realistic insight into what was a woman's life in the Renaissance era. It refers us to immense men's anxieties and fears which are typical for that period. Namely, men began to feel threatened when their superior gender status was endangered and when that status began to be questioned. As a result of that, men were constantly feeling compelled to regain their control over women and to suppress any sign of rebellion in the name of the status of female population. What is particularly shocking is that they were suppressing women under the pretext of their alleged liberation. In this paper, we will examine what was the life of a typical woman of the Renaissance period. The focus of this paper aims at the rights of women in the fields of education, marriage and inheritance, of which all had given initial promises during the Renaissance, but in the end contributed to the further repression of women. In this paper, unrealistic and fearful men's perceptions of women's minds and bodies are included, which was particularly evident in the field of mental health and in childbirth. At the very end, this paper provides insight into the dark side of this period, revealing the torture methods that were used on women who had the misfortune of being labeled by society as shrews and scolds. All in all, the paper aims to draw attention to the limited opportunities

for women and various risks for them, confirming that the Renaissance women were undoubtedly pushed aside by their husbands, fathers, doctors, preachers and, eventually, by the whole community.

Key words: education, women's rights, male fear, rebellion, punishment

1. Uvod

U ovom radu istražićemo ulogu žene u doba renesanse na sljedećim područjima: obrazovanju, braku, pravu ili zakonu, u javnom životu i percepciji muške populacije koja pokazuje mušku zabrinutost i strah od rastuće svijesti žena o potrebi njihovog oslobođenja. Rad ćemo završiti kratkom raspravom o pobuni žena i kazni koja bi uslijedila za to.

2. Obrazovanje: siguran put ka ženskoj potčinjenosti

Kritičari se često ne slažu oko toga da li je obrazovanje koje se nudilo ženama oslobođalo ili gušilo žene tokom renesanse. Naravno, mogu se pronaći podaci koji govoraju u prilog bilo kojem od ova dva zaključka. Odgovor leži u tome da renesansni pisac-istoričar može sam odabratи ono u što hoće vjerovati:

Autori poput Erazma i Viveza koji imaju na umu plemkinje kao čitalaštvo, ukazuju na to da bi kćeri plemića trebale dijeliti ove nove kulturne blagodati sa svojom braćom kome su one prve i date. Za Stabsa i Noksa tvrdoglavе i samouvjerene žene simbolizuju negativnu posljedicu pretjeranog povlađivanja slabijem polu, što zauzvrat potvrđuje opšti slom zakona i reda (Jardine, 1989).⁷

Ovaj pasus izgleda da sugeriše ono u šta su mnogi stručnjaci sumnjali: da je ženama bilo dozvoljeno obrazovati se samo do određene mjere, što znači da su one bile podsticane da uče samo ono što ih je moglo unaprijediti kao odane supruge, ali nikako ono što bi ih dovelo u isti društveni položaj u kojem su se nalazili muškarci. Prvu pod-

muklu podvalu ovakvog tipa razmišljanja su izveli protestantski reformatori koji su predlagali da žene trebaju da nauče da čitaju, prvenstveno, Bibliju kako bi učestvovale u svom sopstvenom spasenju. Protestantski reformatori naglašavaju i demokratski značaj ovog prijedloga: čak će i ženama i onima nižeg porijekla biti dostupne riječi Svetog pisma (Jardine, 1989).⁸ Njihov prijedlog da se ženama dozvoli da govore o vjerskim pitanjima i da se priključe teološkim debatama je u stvarnosti bio neostvariv, jer žene u to doba nisu imale pravo javno izražavati svoje mišljenje po gotovo bilo kojem pitanju, dok bi istovremeno svaki njihov javni istup bio smatrana protivprirodnim. Žene bi, ukoliko bi taj prijedlog bio usvojen, mogle čitati Bibliju, ali ne bi mogle iskazati svoje mišljenje po pitanju iste bez moguće osude društva.

Uprkos ograničenjima, ipak bi se moglo reći da je emancipacija žena počela. Uostalom, tokom ovog perioda se na obrazovanje gledalo sa istom onom važnošću kao što se ono posmatra danas: kao moćno sredstvo koje čovjeku osigurava bolji položaj u društvu. Ali moramo imati na umu da žene nisu imale jednaka prava na obrazovanje poput muškaraca. Umjesto učenja o svijetu politike, ženama je bilo dopušteno da budu obrazovane na području humanističkih nauka, koje su naglašavale i bavile se umjetnošću, jezicima i dužnostima domaćice. Ono što je najvažnije napomenuti, jeste to da su suštinu ovih humanističkih studija činili *šarm i ženstvenost*. Još jednom, ženama je nuđena naizgled izvanredna prilika koja ih je u osnovi sputavala da budu zaista ravnopravne. Iako su studije književnosti i jezika djelovale obećavajuće, to ipak nije dalo никакvo jače uporište za buduću ravnoprav-

⁷ O potrebi obrazovanja žene tokom renesanse i eventualnim posljedicama toga.

⁸ Protestantski reformatori o vjerskom značaju obrazovanja žena.

nost žena. Takođe, nisu sve žene bile uključene u ovaj novi obrazovni pokret: Obrazovanje je u ranom modernom dobu bilo dostupno samo ženama visokog društvenog i materijalnog statusa; i njihovo obrazovanje se smatralo kao nakit – ukras, koji je išao ruku pod ruku sa njihovom ljepotom i manirima, vezenjem i muzikom (*Jardine, 1989*).⁹

Muškarci tog perioda se naravno nisu osjećali ugroženima od strane tog novog talaša, više knjižkog tipa po pitanju ženskog obrazovanja. Obrazovanja koje je bilo usmjereni isključivo ka tome da žena bude što bolja supruga. Uprkos ambicioznim implikacijama humanizma, obrazovni pokret nije bio ništa više do elitne škole šarma za bogate žene. U stvari, moglo bi se zaključiti da je humanističko obrazovanje na vrlo licemjeran način ometalo žene da se uključe u bilo kakve ozbiljnije studije koje bi ih eventualno navele da primjete kako promjena otvara nove mogućnosti za emancamaciju na društvenim i političkim poljima.

Ono što čitalac saznaće o obrazovanim ženama renesanse izgleda prilično obeshrabrujuće. Ili su ove žene bile obmanute da povjeruju u to kako dobijaju jednako obrazovanje kao i muškarci, ili su bile svjesne činjenice da je njihovo mjesto u kući i da im nikakvo obrazovanje neće pomoći da se njihov položaj u odnosu na muškarce promjeni. Tek je nekoliko hrabrih žena odlučilo da se ne pomiri sa ulogom domaćice, te su nastavile svoje humanističko obrazovanje. Ove žene su obično živjele usamljeničkim životom; bile su obrazovane, ali nisu imale jasan put koji bi slijedile:

Obrazovana žena renesanse nije mogla dobiti nikakvu formalnu diplomu. Nije mogla, bar po mišljenju mnogih, napisati istinski veliko književno djelo. Nije vršila nikakav veliki uticaj na nove trendove u istoriji ideja. Bila je vjerovatno nesretna. Muškarce je svakako radovalo njihovo povlače-

nje u osamu i odlazak na studije dalje od muškog društva. Iako smatran vrijednim dijaljenja i veličanstvenim, položaj obrazovanih žena je bio ograničavajući i sputavajući. Nije ni bilo čudo što tako marginalizovane nisu mogle da pobijede ni u jednoj bitci za ravnopravnost polova (*Jardine, 1989*).¹⁰

3. Brak : zajednica inferiore žene i dominantnog muškarca

Pošto obrazovanje nije otvorilo ni jedna prava vrata ženama (jedva da ih je malo odškrinulo), lako se može uvidjeti zašto je žena tog doba bila nestrljiva u tome da se što prije uda, čak iako bi to bilo pod manje idealnim okolnostima. Na nesreću, žena renesanse je u mnogome zavisila od muškarca. Tako, ukoliko se ne bi udala mlada, bila bi označena od strane društva kao usjedilica i ostatak svog života bi provela kao žrtva ogovaranja, pa i ismijavanja. Ženina jedina alternativa, osim braka i usjedilištva, bila je odlazak u ženski samostan, što većini mlađih žena nije bilo nimalo privlačno rješenje. Brak, međutim, nije morao nužno da znači i zatvoreništvo. Veliki broj sveštenika i moralista tog doba naglašava poželjnost kompromisa između muškarca i žene unutar bračne zajednice. Ipak, ono što su sveštenici i moralisti pisali nije uvijek predstavljalo realnost. Na primjer, muškarci renesansnog doba su se u velikoj mjeri oslanjali na Aristotelove naučne „činjenice“. Kao što možemo i naslutiti, čuveni filozof nije istinski prednjačio u zagovaranju ženskih prava. Štaviše, on je napisao sljedeće :

Žena je saosjećajnija od muškarca, lakše zaplače, istovremeno je ljubomornija i više gunda, sklonija grdnji i udaranju(djeteta). Sklonija malodušnosti i pesimističnija od muškarca, sa manje srama i samopoštovanja, više se pretvara kad govori, više obmanjuje i duže pamti (*Jardine, 1989*).¹¹

Šovinistički obojeni istorijski dokumenti nastali kao proizvod društvene percepcije žena ondašnjeg vremena, ukazuju na to da se nije jednoj ženi ne može u potpunosti vjerovati i da one moraju biti pod konstantnim nadzorom

⁹ Dostupnost obrazovanja ženama na osnovu njihovog materijalnog statusa.

¹⁰ O položaju obrazovane žene u doba renesanse.

¹¹ Aristotel o ženama.

muža, te da bi one trebale da budu ništa više od sastavne komponente kompletnijim ličnostima muškaraca. Popularan i dosta čitan pisac tokom renesanse, Kornelius A. Lapida, istakao je da je žena izvrstan ukras muškarca, pošto mu ona nije dodijeljena samo da bi mu rađala djecu i upravljala porodicom, već i na posjedovanje i, tako reći, na vlast preko koje muškarac može da ostvari pravo nadležnosti i autoriteta (Jardine, 1989).¹² Izgleda da je žena mogla biti dio uspješnog braka, sve dok je imala na umu da je ona prije svega tu da pruža podršku svom mužu, da se brine o njemu i da mu je podređena. Prethodno navedeni stavovi počivaju na mitovima koji su vijekovima prenosili poruku da žena samoj sebi nije dovoljna, i da može biti opasna ako je sama, te, shodno tome, uz nju mora uvijek biti neko da je ukroti, kontroliše i urazumi. Suprotno ovim stavovima, naša je dužnost u ovom radu osuditi takvu hijerarhiju unutar bračne zajednice i prikloniti se mišljenju koje počiva na principima egalitarizma prema kojima su svi ljudi rođeni jednaki, bez obzira na njihov pol. Legitimnost takvom našem stajalištu daju nam savremene feminističke teoretičarke koje kritikuju položaj žena u braku i osporavanje drugačijih oblika zajednica, koje nailaze na osudu zbog svoje tobogenje nelegitimnosti i/ili „nemoralnosti“. Pojedine radikalne feministkinje u tradicionalnom „bračnom ugovoru“ koji svoje korjene ima u dominatno-subordiniranom odnosu muškarca i žene prepoznaju prinudu na heteroseksualnu vezu, čiji je osnovni cilj kontrola žena i sputavanje ženske seksualnosti. Bilo kako bilo, da bi teorija „bračnog ugovora“ koju i mi zagovaramo bila zaista validna – to jest, da bi zaista svi ljudi bili jednaki – društvene institucije, među kojima je i brak, moraju prepostavljati međusobno jednake učesnike i izostanak prinude.

Dakle, kakva su uopšte i mogla biti očekivanja renesansne žene od braka u kome je dominantni položaj muškarca i podređen položaj žene bio unaprijed propisan i društveno poželjan? Očigledno ne velika, jer je ženina sreća ili nesreća u braku isključivo zavisila od volje njenog supruga da bude dobar muž. Budući da njen sopstveni brak nije bio u njenim rukama, renesansna žena je imala vrlo malo veze sa njegovim uspjehom ili neuspjehom. Njena uloga je bila

sasvim jasna: Žena je izvršavala niz jasno dodijeljenih obaveza (uključujući biološku reprodukciju), a da li joj je bilo bolje ili gore zavisilo je od toga da li je postala supruga muškarca dobre ili loše naravi. Ali, kvalitet njenog odnosa sa mužem je bio samo minimalno pod njenom kontrolom (Jardine, 1989).¹³ Naravno da se podrazumijeva da, kao pristalice savremene feminističke kritike, u ovom radu oštrosuđujemo takav patrijarhalni odnos muža prema supruzi i da ženu ne treba definisati njena materica i mogućnost njene biološke reprodukcije, već da se prema pitanju majčinstva određujemo kao prema pravu izbora svake žene, kao što je to učinila i Simon de Boovoar u njenoj knjizi *Drugi pol*. Prema njenim riječima, žena može da odabere da li će krenuti putem majčinstva, ili će sebe ostvariti na neki drugi način. Robovanje biologiji nije uvijek nužno, a stav da jedino djeca mogu u potpunosti da ispunе svrhu žene na ovom svijetu, smatrala je pogrešnim, kao što, između ostalog, i mi smatramo.

Bilo je slučajeva da je žena odbijala poslušnost i preuzeala kontrolu nad svojim domaćinstvom. Štaviše, nekim muževima je čak dobro došlo ženino preuzimanje odgovornosti za obaveze u domaćinstvu. Međutim, vrlo je vjerovatno da ovi muževi nisu bili spremni da priznaju to pred drugima, s obzirom na činjenicu da bi tada njihova muževnost bila dovedena u pitanje. Veoma često bi se jednako učešće u odlukama u domaćinstvu moglo protumačiti kao davanje dozvole ženama – dozvole da gundaju, da budu goropadne, da budu iznad muža i time postanu sveprisutna prijetnja da će se svijet okrenuti naglavačke. Muškarci nisu baš živjeli "slavno" u svijetu potčinjenih žena. Na kraju krajeva, njihova dužnost je i bila da paze na ponašanje svojih žena. Ako im to ne bi pošlo za rukom, drugi su ih posmatrali kao slabice, a katkad bi čak trpili i ozbiljna poniženja od okoline.

4. Pravni status i prava žena : privremena moć

Uprkos ograničenjima sa kojima su bile suočene udate žene, čovjek bi mogao biti ugodno iznenaden „slobodom“ određenih neudatih

¹² Kornelius A. Lapida o ženama.

¹³ O ulozi žene u braku.

plemkinja i udovica tokom perioda renesanse. U stvari, mnoge žene tokom renesansnog doba nisu bile udate, a najveći dio njih je upravljao svojim vlastitim poslovima. Žene su često, u zavisnosti od njihovog bračnog statusa, imale prava koja su se smatrala impresivnim za to doba. Kada bi neko uporedio prava neudatih žena u Engleskoj u odnosu na prava drugih žena širom Evrope, moglo bi se reći da su ove žene i društvo bili zaista emancipovani.

Strani posjetioci su bili zapanjeni relativnom slobodom koju su bogate i neudate engleske žene imale. Činjenicom da su se ugledne žene usuđivale zaputiti ulicama i prisustvovati pozorišnoj predstavi bez muške pratnje. Neudate žene su mogle, ukoliko bi naravno bile punoljetne, naslijediti i upravljati zemljišnim posjedom, sačiniti testament, potpisati ugovor, posjedovati imovinu. Dok udate žene nisu imale takva prava po običajnom pravu (*Greenblatt, 1997*).¹⁴

Međutim, prava žena su prvenstveno zavisila od njihovog materijalnog, a ne bračnog statusa. Žene lošijeg materijalnog statusa, bile one udate ili ne, nisu posjedovale imovinu, posjećivale pozorišta ili nasljeđivale išta što je imalo stvarnu vrijednost, a upravo one su činile većinu ženske populacije renesansnog doba. Za razliku od njih, bogate žene su se mogle slobodno kretati i imale su mnogo više prava od siromašnih žena, pogotovo mlade plemkinje i starije udovice koje su vjerovatno uživale život potpuno nepoznat tipičnoj renesansnoj ženi.

Zanimljivo je i to što je žena tokom prosvidbe mogla posjedovati trenutnu moć, zahvaljujući svom materijalnom statusu. Naime, pošto je udvarače često više privlačio miraz od žene, žena je mogla privući ili odbiti udvarača na temelju onoga koliko je vrijedila. Zakoni primogeniture navode da se očeva imovina nakon njegove smrti automatski prenosi na najstarijeg sina, ali je to više bila ideja nego realnost. Demografska istraživanja pokazuju da se u oko 40% brakova nije rađao muški potomak, pa bi u takvim okolnostima očevi ostavljali zemlju kćerima, prije nego svojoj braći, nećacima ili muškim rođacima.

Međutim, renesansno doba nije obilovalo brojnim primjerima neudatih žena koje su sa-

mostalno raspolažale ogromnim zemljišnim posjedima, jer ih je ondašnja patrijarhalno nastrojena okolina i društvo praktično primoravalo da veoma brzo prepuste ekonomsku moć u ruke muža stupanjem u bračnu zajednicu. Umjesto toga da žene imaju jednako pravo na posjedovanje i raspologanje imovinom, te da i na tom polju budu ravnopravne s muškarcima, za šta se savremena feministička kritika, a i mi u ovom radu svesrdno zalažemo, žene su udajom postajale obespravljenе i na tom polju, što je svakako za osudu tadašnjih bračnih odnosa. Često su i kćerke jedinice i udovice bile tek puke služavke muškarcima u porodici. Iako su podsticane da žive čednim životom u spomen na njihove preminule muževe, udovice su katkad bile primorane da se ponovo udaju: udovice bogatih muškaraca bi na prilično neprikladan način požurile da se udaju ponovo tamo gdje bi oni koji su bili odgovorni za njih smatrali da će to donijeti finansijsku prednost lozi (*Jardine, 1989*).¹⁵ Tako je i renesansna porodica željela zadržati bogatstvo i imovinu unutar porodice. Ukoliko bi se obije ove stvari morale predati ženi, kako bi se osiguralo prethodno navedeno, onda bi se udaja smatrала razumnom žrtvom za sljedećeg nasljednika u lozi. Žene, dakle, imaju samo potencijalnu moć unutar patrilinearnog sistema u kome one intervenišu tamo gdje su neophodne kao dopuna jednostavnom zakonu o muškom nasljedstvu, bilo kao pomoćne nasljednice ili u unaprijed ugovorenim brakovima (*Jardine, 1989*).¹⁶ Nakon svega rečenog, čini se da žene ipak nisu bile toliko moćne i da stupanjem u brak nisu sticale nikakva veća prava, već da su im ta prava čak oduzimana na neki način.

Savremena feministička kritika ne može, a da se ne zapita: Koja je uopšte svrha posjedovanja imovine, ako je ono odraz samo privremene ekonomске moći žene, a ne trajni temelj u borbi za njenu ravnopravnost i jednakost? A još ako tome dodamo da je ekomska sloboda renesansnih žena daleko prevazilazila njihovu političku i društvenu slobodu, onda je jasno da je položaj renesanse žene bio miljama daleko od onoga za šta se mi kao pristalice savremene feminističke književne kritike zalažemo, a to je

¹⁴ O pravnom statusu žena u Engleskoj tokom renesansnog perioda.

¹⁵ O udovicama i ponovnoj udaji tokom renesansnog doba.

¹⁶ O ženinoj ulozi kod nasljeđivanja.

ideal jednakosti i ravnopravnosti na svim poljima na kojima muškarci i žene djeluju. Žene koje su pretjerano energično branile svoje stavove smatrane su prijetnjom javnom redu, te su se sa njima bavili čak organi javnog reda i mira (Greenblatt, 1997).¹⁷ Iako je žena mogla posjedovati imovinu, ona i dalje nije mogla doći na stepenište suda i izraziti svoje nezadovoljstvo po pitanju bilo čega, a da pri tome ne pretrpi ozbiljne posljedice. O načinima kažnjavanja za buntovne „jezičare“ će uskoro biti riječi.

5. Percepcija žena: poludjela stvorenja

Kao što bi se moglo i pretpostaviti, ograničenja nametana ženama u svakodnevnom životu su često bila mučna i tegobna. Da bi bolje razumjeli fizičko i mentalno zdravlje, kako muškaraca tako i žena, možemo konsultovati knjigu Majкла Mekdonalda, *Mistični Bedlam: Ludilo, Strah i Iscjeliteljstvo u Engleskoj sedamnaestog vijeka*. Mekdonald analizira medicinske izvještaje doktora Ričarda Neipjera, koji je liječio približno šezdeset hiljada pacijenata u periodu od 1597. do 1634. Ono što je najinteresantnije u vezi sa Mekdonaldovim istraživanjem je to da ono otkriva medicinski dokaz straha među polovima, pogotovo pritiska koji je taj strah stavljao ženama na leđa, koje su posjećivale doktora češće od muškaraca: Žene su konsultovale Neipjera zbog svih uzroka mnogo češće nego muškarci, češće od muškaraca su ga konsultovale zbog duševnih poremećaja i prijavljivale da doživljavaju dvostruko više stresa od muškaraca (Neely, 1996).¹⁸

Ono što djeluje još više uznemirujuće od medicinskih kartona je njegova analiza pacijentata. Prema njegovoj praksi, vjerovatnije je da muškarcima bude dijagnostikovana melanholijska bolest, dok žene padaju u duboku žalost, tuguju i bivaju potresene. Odavde se već može vidjeti kako se oblikuje stereotip. Nije bilo prikladno da se muškarac smatra mentalno bolesnim, pa bi bio označen kao pomalo melanholičan. U među-

vremenu, za ženu je postojao čitav niz riječi koji bi u punom obimu opisao njeno ludilo. Štaviše, prema bolničkim podacima, Neipjer je često smatrao ženske pacijente ludim od muških pacijenata:

Oznake za muškarce govore o njihovom administrativnom statusu: oni se nazivaju *dovoljno zdravim za društvo, nedovoljno zdravim za društvo*, niko od njih se ne naziva *ludim*, ali mnoge žene se nazivaju upravo tako; one su isključivo okarakterisane kao *veoma bolesne, lude, veoma lude, ludače*. Ove nesvesno odabране oznake ukazuju na tendenciju identifikovanja žena sa njihovom bolešću, a muškaraca, umjesto toga, sa njihovom institucionalnom dispozicijom (Rackin, 1994).¹⁹

Čini se da nije bilo politički korektno proglašiti muškarca ludim. Bilo je sigurnije misliti da su muškarci popravljivi; a da samo žene imaju ozbiljne duševne probleme, čime se takođe zgodno moglo objasnitи bilo kakvo loše ponašanje prema njima. Na primjer, Neipjer je opisivao žene koje su htjele napustiti svoje nasilne muževe kao psihički nestabilne i bio žestok prema njima. Izgleda da je čak i oblast medicine bila podsticana da potčini žene po svaku cijenu. Svaki znak pobune mogao se pripisati *ludačkim* ženskim tendencijama.

Zbog toga ćemo se u slučaju ondašnje funkcije psihijatrije i psihijatrijskog liječenja jasno opredijeliti za savremeno feminističko viđenje ovakve negativne percepcije žena u odnosu na pozitivnu percepciju muškaraca tadašnjeg vremena. Naime, prema mišljenju savremenih feminističkih teoretičarki, funkcija psihijatrije u odnosu na žene kroz istoriju je većim dijelom bila usmjerena ka „pomoći“ ženi da svoju unaprijed određenu ulogu prihvati, odnosno, da ostane u situaciji koja joj i uzrokuje probleme, dok je psihijatrijsko liječenje kao tradicionalna institucija i inkarnacija patrijarhalne moći i organ društvene kontrole, kažnjavala pobunu i nudila ženama prilagođavanje, a ne oslobođenje.

6. Muški strah: kompleks od ženske seksualnosti

Kao što je prije rečeno, muškarci su imali moć nad ženama, ali su često zbog toga

¹⁷ O različitostima pojedinih prava žena. Greenblatt, S. *The Norton Shakespeare*. New York: W.W. Norton & Company, 1997. p. 10.

¹⁸ Medicinski izvještaj doktora Ričarda Neipjera u periodu od 1597. do 1634. o različitostima u pogledu mentalnog zdravlja muškaraca i žena.

¹⁹ Ukazivanje na šovinizam u medicinskom izvještaju doktora Ričarda Neipjera .

morali plaćati visoku cijenu. Iako su žene smatrane slabijim polom, muškarce su žene plašile i osjećali su se ugroženim od njih. Nije slučajnost da su se više bojali vještice (obično žena i babcu) nego bilo koga ili čega drugog tokom ovog perioda. Sa druge strane, muškarci su osjećali strahopštovanje prema ženskom tijelu, ne samo zato što ih je ono seksualno privlačilo, već i zato što je ono moglo učiniti stvari koje su se činile magičnim i zlim, kao što je rađanje:

Renesansno vjerovanje je ojačavalo povezanost magije s majčinim tijelom, polazeći od ideje da je žensko tijelo posebno nepredvidivo i da ga je teško kontrolisati: žena se smatrala *nečistim* polom, mjestom zapanjujućeg i često kontradiktornog mnoštva specijalnih opasnosti i moći povezanih sa matericom i njenim apetitima, mljekom i menstrualnom krvlju (Willis, 1994).²⁰

Muškarcima nije bio dozvoljen pristup u porođajne prostorije, što je probudilo strah u njima i navelo mnoge od njih da nagađaju o nadnaravnim moćima koje ženski biološko-reprodukтивni sistem ima. Samim tim, zanimanje babice kao saučesnice u porođajnom činu je bilo obavijeno oblakom tajni. Babice su često bile optuživane za vještičarenje zato što su poznavale sve o porođajnom procesu. Nije ni čudno da je tokom istorije postelja porodilje postala mjestom sukoba nauke i magije, a porodaj čin na koji po-djednako polažu pravo i doktori i babice (Wilson, 1994).²¹

Muškarce su žene plašile toliko da se smatralo *nemuževnim* za muškarca da pokazuje strast prema ženi. Renesansa je požudu smatrala znakom ženstvenosti, pripisivala je više ženama, a prema pretjeranoj požudi kod muškaraca se odnosila kao prema znaku feminiziranosti. Mora da je bilo pravo mučenje za muškarce toga doba kriti strast, iz straha da ih njihovo muško okruženje ne bi doživljavalo *ženskastima*. Pošto su žene smatrane inferiornijim polom, onda se i na iskazivanje simpatija prema ženama gledalo sa neodobravanjem, a na otvoreno pokazivanje emocija prema njima kao na znak slabosti. To bi istovremeno značilo i da je muškarac podlegao sugestivnim moćima žene. Veliki dio ovakvih razmišljanja o ženi uticao je na sva područja re-

nesansnog života, čak i na biološku terminologiju:

Žene su tretirane kao apetitivna stvorenja, lako ih obuzme tjelesna požuda i iracionalne strasti. Nesposobne su za racionalno samoupravljanje, što je povezano s donjim dijelovima tijela. Autoritet muškarca je obitavao u višim sfarama od čisto tjelesnih. Kralj je upravljao državom; muž domaćinstvom (Rackin, 1994).²²

Žene su percipirane kao ljubiteljice seksa izvan kontrole. Muškarci se, dakle, nisu smjeli spuštati na njihov nivo. Stoga je bilo uobičajeno da se muškarac boji ženskog tijela i da ga prezire, jer je ono u njemu uzburkavalo osjećanja koja bi mogla dovesti do neželjenih posljedica i osude okoline.

7. Pobuna i kazna: stavljanje žene na "njeno" mjesto

Razumljivo, neke žene tokom renesansnog doba nisu bile oduševljene načinom na koji su bile tretirane. Mnoge pripadnice ženskog pola su se bunile protiv takvog društva u kome su dominirali muškarci. Na kraju je njihova pobuna prouzrokovala to da muškarci tog doba posegnu za drastičnim mjerama kako bi ih učutkali. Međutim, istina je da je renesansno društvo prolazilo kroz brojne društvene promjene i da žene nisu uvijek bile u prvim redovima tih promjena. Ali se ne može negirati njihova posebna uloga u mijenjanju pogleda na društvene odnose renesansnog svijeta.

Jedan od oblika pobune žena tokom renesanse je bio oblačenje muške odjeće. Preoblačenje nije bila nepoznanica u renesansno doba; naime, mladići su igrali ženske uloge na pozornici. Možda su žene ovo vidjele kao priliku da eksperimentišu sa svojom sopstvenom seksualnošću i predstavom njih samih o sebi. Međutim, njihovo eksperimentisanje je prijetilo normama društvenog poretku, zasnovanim na strogim principima hijerarhije i potčinjenosti od kojih je ženska podređenost muškarцу bila glavni primjer. Pošto su žene otkrile način na koji bi se mogle izraziti, a pri čemu su ličile na muškarce, muškarci su prešli u defanzivu. Žena koja se preoblači bi često bila optuživana da je laka, a muškarci bi zaključili da je seksualna želja takve

²⁰ Strah od natprirodnih moći ženske materice.

²¹ O porodaju u doba renesanse.

²² O biološkoj terminologiji u vezi sa ženom.

žene znak njene inferiornosti i opravdanje za njenu kontrolu od strane muškarca (Howard, 1988).²³ Ženska pobuna se, dakle, pretvorila u još jedan razlog za njeno potlačivanje.

Mada se smatralo neizrecivo hrabrim, preoblačenje nije u tolikoj mjeri učinilo nervoznim renesansnog muškarca koliko je to učinio ženin prirodno grešan instrument: njen jezik. Upravo su sposobnost govora mnoge žene koristile kao svoju prednost, i to je bio najčešći razlog njihovog strogog kažnjavanja. Tokom renesansnog doba, muškarci su nastojali učutkati žene; često tvrdeći da su im istorija i tradicija nametnuli da rade tako:

Kroz Evina usta grijeh i nered su ušli u svijet. Ako je Evin grijeh, kroz rad njenog jezika, zamišljen kao usurpacija muškog faličkog instrumenta i jezika kao muškog signifikatora, onda su slike žene koja govori i njenog jezika umrljane teškim psihičkim teretom. Vječno krive, neprestano neuredne, uvijek zavodljive, Eva i njene nasljednice postaju problem koji društvo mora kontrolisati (Boose, 1991).²⁴

Mnogim ženama koje su koristile svoj jezik slobodno i napadački je dato pogrdno ime: *jezičara*. Prema istorijskim spisima koje je vodio Vilijam Šepard, jezičara je u pravnom smislu problematična i ljutita žena koja svađom i raspravama sa komšijama remeti javni mir, začinje, njeguje i povećava javni razdor (Boose, 1991).²⁵ U današnje vrijeme istoričari zaključuju, uzimajući u obzir originalni izvor, da je *jezičara* bila vjerovatno svaka žena koja se verbalno opirala ili javno i tvrdoglavu ismijavala vlasti kako bi prkosila muškoj diktaturi koja je predstavljala temelj društvenog poretku. Iskreno govoreći, žena koja bi učinila i manje od toga bi često bila obilježena kao *jezičara*, ukojliko bi neko u gradu imao nešto protiv nje i želio da je vidi kako pati.

Kao što se može i zamisliti, jezičare su bile surovo kažnjavane za nepoštovanje svojih muževa i zajednice u kojoj su živjele. Iako se renesansa često smatra periodom opšte prosvjećenosti, sprave za mučenje koje su izumljene i korištene za *jezičare* govore drugačije. Prvi način

²³ Društveno opravданje ženske potčinjenosti u doba Renesanse.

²⁴ Aluzija na Evin grijeh i njenu odgovornost za pogon iz raja.

²⁵ Definicija *jezičare*(scold).

kažnjavanja, stolica pokajanja, bila je sprava nalik na stolicu u koju bi počiniteljka bila vezana, a zatim, uz izrugivanje publike, bila glavom zagnjurivana nekoliko puta u vodu. A voda je mogla biti lokalna rijeka, ali je isto tako mogla biti i bara u kojoj su se prali konji (Boose, 1991).²⁶ Ovaj mehanizam je najvjerojatnije korišten da bi osramotio i izazvao osjećaj nelagode kod prijestupnice, prije nego da bi je stvarno povrijedio. *Jezičara* je morala izdržati ponizanje. Mještani bi prvo izvukli jezičaru i njenog muža iz kreveta. Istovremeno, dok bi *jezičaru* vodili ka stolici, muž "slabić" bi bio primoran da jaše unatrag na magarcu, dok bi ga drugi čovjek oponašajući njegovu ženu, tukao kutlačom. Međutim, samo bi ženu provozali na zloglasnoj stolici pokajanja i pobrinuli bi se da ona zauvijek zapamti iskustvo na njoj.

Teži i sramniji način kažnjavanja su bile uzde. Upotreba uzde je navodno bila nezakonita, ali se bez obzira na to koristila tokom istorije. Žene koje bi imale tu nesreću da iskuse uzde bi bile vučene kroz grad pomoću glavnog užeta pričvšćenog za metalne uzde koje bi bile čvrsto zaključane i blokirane oko njihovih glava, dok bi im jezici bili pritisnuti komadom metalna dugim dva do tri inča nazvanim *marama*. Sama bol ove naprave bi izazvala tjelesnu agoniju, ali krajnji rezultat koji bi ova sprava proizvela bila bi duševna patnja žene i nelagoda koju bi osjećala: na kraju bi kažnjena goropadnica bila svezana za stub na gradskom trgu i predstavljala objekat na kome će se iskaljivati bijes i koga će ismijavati ko kako hoće (Boose, 1991).²⁷ Odavde je lako shvatiti zašto je većina žena dopuštala društvu da ih ugnjetava. Alternativa tome je bila isuviše zastrašujuća.

8. Zaključak

Patrijarhalno i šovinistički nastrojeno društvo renesansnog doba je nametalo ženama okove inferiornosti i uvjerenje karateristično za taj period: uvjerenje da žene treba da budu pasivni i marginalizovani, a muškarci aktivni i superiorni faktori društva. Svakako da se u ovom radu slažemo sa savremenom feminističkom kritikom koja želi da osudi ondašnje patrijarhalno

²⁶ Lakši oblik kažnjavanja žena u doba renesanse.

²⁷ Teži oblik kažnjavanja žena u doba renesanse.

društvo i razvrgne ovakve stereotipe. Stereotipe da su žene predodređene da budu nemoćne, te kao takve stvorene da budu podređene i ni u kom slučaju ravnopravne muškarcima, što je sa gledišta savremene feminističke kritike za svaku osudu, jer u ovom radu zastupamo jednakost između žena i muškaraca, a ne odnos moći u kome će muškarci biti dominantni u odnosu na žene.

U ovom radu kao pristalice savremene feminističke kritike osuđujemo i percepciju koju patrijarhalno društvo renesansnog doba uporno

pokušava da nametne, a to je da su žene predodređene za grijeh i ludilo, te da se u njih mora sumnjati i da se moraju nadgledati, i tako na kraju ponovo vratiti na pravi put. Ovo bi se desilo svaki put kada bi žene renesansnog doba napravile iskorak u borbi za njihovu ravnopravnost i jednakost, tako da je svaki pokušaj izjednačavanja sa muškarcima, na bilo kojem polju društvenog djelovanja, već na samom početku bio osuđen na neuspjeh.

Literatura

- Bamber, L. (1982). *Comic Women, Tragic Men*. Stanford University Press, Stanford
- Beauvoir, S. (1974). *The Second Sex*. Vintage, New York
- Boose, L. E. (1991). *Scolding Brides and Bridling Scolds: Taming the Woman's Unruly Member*. *Shakespeare Quarterly* 42. Cambridge University Press, Cambridge
- Greenblatt, S. (1997). *The Norton Shakespeare*. W.W. Norton & Company, New York
- Horwitz, A. W. and Scheid, T. L. (1999). *A Handbook for the Study of Mental Health*. Cambridge University Press, Cambridge
- Howard, J. E. (1988). *Crossdressing, The Theatre, and Gender Struggle in Early Modern England*. *Shakespeare Quarterly* 39. Folger Shakespeare Library, Washington, DC
- Jardine, L. (1989). *Still Harping on Daughters: Women and Drama in the age of Shakespeare*. Columbia University Press, New York
- Kostić, V. (2006). *Šekspirov život i svet*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad
- Neely, C.T. (1996). *Documents in Madness: Reading Madness and Gender in Shakespeare's Tragedies and Early Modern Culture*. *Shakespearean Tragedy and Gender*. Indiana University Press, Bloomington
- Paunović, Z. (2006). *Istorija, fikcija, mit*. Geopoetika, Beograd
- Pejićić, P. (2002). *Devojke i žene u Šekspirovom svetu*. Idea, Beograd
- Rackin, P. (1994). *Foreign Country: The Place of Women and Sexuality in Shakespeare's Historical World. Enclosure Acts: Sexuality, Property, and Culture in Early Modern England*. Cornell University Press, Ithaca
- Rossiter, A.P. (1961). *Angel with Horns*. Longmans, London
- Willis, D. (1994). *Enclosure Acts: Sexuality, Property, and Culture in Early Modern England*. Cornell University Press, Ithaca
- Wilson, R. (1994). *Observations on English Bodies: Licensing Maternity in Shakespeare's Late Plays. Enclosure Acts: Sexuality, Property, and Culture in Early Modern England*. Ed. Richard Burt and John Michael Archer. Cornell University Press, Ithaca

Akademik prof. dr. Nedeljko Stanković²⁸

Doc. dr. Albina Abidović²⁹

Mr. Darko Stanković³⁰

PRIKAZ ODNOSA UPRAVNIH I RADNIH SPOROVA U USTAVNOPRAVNOM PORETKU BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak

U radu se razmatraju upravni i radni sporovi u ustavnopravnom poretku Bosne i Hercegovine, kao i njihov odnos, a posebno imajući u vidu načelo zakonitosti. *U savremenoj pravnoj teoriji*, kako na prostorima bivše SFRJ, i šire, ova problematika definisana na ovakav način, u postojećem naučnom fondu je u velikoj mjeri neistražena. Funkcionisanje javne uprave u svakoj uređenoj pravnoj državi, pa i u Bosni i Hercegovini, mora biti zasnovano na zakonu s obzirom na okolnosti da se akti i radnje javne uprave odnose na prava, obaveze ili interes građana ili drugih subjekata. Radnopravna zaštita, takođe u uređenoj pravnoj državi zasnovanoj na principu vladavine prava, generalno uzev, ostvaruje se, s jedne strane kod poslodavca, a s druge, i pred trećim, nepristrasnim subjektom – sudom ili drugim organom. Problem i predmet ovog rada odnosi se i na objašnjenje radnih sporova prema upravnim sporovima, kao i objašnjenje radnopravne zaštite prava koja proističu iz službeničkih radnih odnosa kao specifičnih pravnih odnosa i veza.

Ključne riječi: *upravnosudska kontrola, upravni spor, upravni akt, radni spor, radni odnos, službenički odnos.*

REVIEW OF THE RELATIONSHIP OF ADMINISTRATIVE AND LABOR DISPUTES IN THE CONSTITUTIONAL ORDER OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The paper deals with administrative and labor disputes in the constitutional-legal order of Bosnia and Herzegovina, as well as their relationship, especially with regard to the principle of legality. In modern legal theory, both in the former SFRY and in the wider, this problem, defined in this way, is largely unexplored in the existing science fund. Functioning of public administration in every regulated state of law, even in Bosnia and Herzegovina, must be based on the law given the circumstances that acts and actions of a public administration relate to the rights, obligations or interests of citizens or other entities. Labor law protection, also in a regulated rule of law based on the principle of the rule of law, generally takes place, on the one

²⁸ Evropski univerzitet „Kallos“ Tuzla, vanredni profesor, doktor pravnih nauka.

²⁹ Evropski univerzitet Brčko distrikt, docent, doktor pravnih nauka.

³⁰ Evropski univerzitet Brčko distrikt, viši asistent, magistar prava.

hand, with the employer, and on the other, also before a third, impartial entity - by a court or another body. The problem and subject matter of this paper also relate to the explanation of labor disputes related to administrative disputes, as well as the explanation of the labor law protection of the rights deriving from civil servants' relations as specific legal relations and relationships.

Key words: administrative control, administrative dispute, administrative act, labor dispute, employment relation, official employment relation.

1. Uvod

Savremene pravne države nastoje da, u sistemu podjele vlasti, ostvaruju u najvećoj mogućoj mjeri načelo zakonitosti u funkcionisanju javne uprave, a prema kojem svi akti i radnje javne uprave, koji se dotiču prava, obaveza ili interesa građana ili drugih subjekata, moraju biti zasnovani na zakonu. Zakonitost akata i rada javne uprave štiti sudska vlast u upravnosudskom postupku. Prednosti kontrole javne uprave od strane sudova je činjenica da su sudovi u organizacijskom smislu izvan sistema javne uprave, zatim da formalan sudske postupak dovodi građane i druge subjekte u ravnopravan položaj sa subjektom javne uprave, kao i to da je sud u stanju da ocijeni pravnu stranu upravne djelatnosti i da utvrdi da li je povrijeđena određena pravna norma. Nedostaci sudske kontrole javne uprave su narušavanje principa podjele vlasti, potčinjenost javne uprave, pored zakonodavnoj, i sudske vlasti, čime se dovodi u pitanje njena samostalnost. Pored navedenog, može se staviti i prigovor činjenica da sud ne poznaje dobro upravne propise i okolnosti pod kojima funkcioniše javna uprava. Radnopravna zaštita ostvaruje se kod poslodavca i pred trećim, nepristranskim organom, odnosno pred sudom ili drugim alternativnim organom, ako su se stranke sporazumjele. U ovom radu, autori su stavili akcenat na radnopravnu zaštitu prava iz rada i radnog odnosa koja se ostvaruje pred sudom. Na kraju, autori su povukli paralelu između upravnih i radnih sporova.

Odnos upravnih i radnih sporova najviše do izražaja dolazi kod radnopravne zaštite prava koja proističu iz službeničkih radnih odnosa. Drugim riječima, doveli smo u vezu upravnopravne sa radnopravnim odnosima kod pravnog položaja javnih službenika ukazujući na problem razgraničavanja upravnopravnih od radnopravnih normi u oblasti službeničkog prava. Kada analiziramo normativnu uređenost upravnih i radnih sporova u državi Bosni i Hercegovini, u oba entiteta i u Brčko distriktu, dolazimo do zaključka da na teritoriji Bosne i Hercegovine postoji manjkav normativnopravni okvir za vođenje upravnih i radnih sporova. Pojedina normativna rješenja treba unaprijediti, a najprije unificirati na teritoriji cijele Bosne i Hercegovine. Posebnim propisima bi trebalo regulisati službeničke radne odnose, iz razloga što se radi o specifičnom radnom odnosu. Stvaranjem dobrog normativnopravnog okvira sudskepravne kontrole javne uprave, doprinosi se jačanju zakonitosti javne uprave kao cjeline. Pored toga, sporazumno rješavanje radnih sporova dovodi do efikasnije i ekonomičnije zaštite prava i obaveza po osnovu rada i radnog odnosa u odnosu na sudske rješavanje radnih sporova. S druge strane, potreba za upravnosudskom kontrolom rada javne uprave smanjuje što više organi javne uprave poštuju načelo zakonitosti pri odlučivanju o pravima, obavezama ili interesima građana ili drugih subjekata.

2. Pojam i karakteristike pravnog odnosa

Prilikom definisanja upravnopravnih i radnopravnih odnosa neophodno je poći od definicije samo pravnog odnosa. Naime, u pravnoj teoriji postoje dva gledišta suštine pravnog odnosa, i to normativno i sociološko. Normativna definicija pravnog odnosa određuje ga kao svaki društveni odnos koji je regulisan pravnim poretkom i zaštićen mogućnošću njegove prinudne primjene. Prema sociološkom shvatanju, postoje društveni odnosi koji su po svojoj prirodi pravni, tako da oni ne moraju da budu normirani od strane države da bi bili pravni, nego njihova pravnost proističe iz njihove prirode. Sintezom ove dvije definicije proističe da je pravni odnos onaj društveni odnos koga pravni poredak jedne države normira i štiti svojom prinudom iz razloga što pronalazi interes da jednu pravno sazrelu situaciju stavi pod svoju kontrolu i da je reguliše u skladu sa svojim idealima.³¹ Faktički dio pravnog porekla jedne države određen je pravnim odnosima i subjektima koji uspostavljaju i ostvaruju te odnose, kao i efikasnošću pravnog porekla. Prema profesoru Tomiću, pravnost jednog odnosa ogleda se naročito u njegovoj sadržini, koju čine međusobna pravna ovlaštenja i obaveze subjekata pravnog odnosa, čije ostvarenje je obezbijeđeno državnom prinudom.³² Prema tome, tri su konstitutivna elementa pravnog odnosa, i to pravno ovlaštenje, pravna obaveza i zahtjev za ostvarenjem pravnog ovlaštenja. Pravno ovlaštenje je moć jednog subjekta da traži od drugog subjekta pravnog odnosa određeno ponašanje. Ovakvo ovlaštenje može biti prinudno, što je karakteristično za pravne odnose u kojima je jedna strana država, i dobrovoljno, kada postoji saglasnost subjekata pravnog odnosa. Pola-

zeći od toga da nema ovlaštenja bez obaveze, niti obaveze bez ovlaštenja, možemo konstatovati da je pravna obaveza druga dijalektička strana pravnog odnosa.³³ Obaveza se može sastojati u zahtijevanju određene radnje ili propuštanja radnje, ona može biti javnopravnog ili privatnopravnog karaktera, jednostrana ili uzajamna. Zahtjev za ostvarenjem pravnog ovlaštenja naziva se još i pravom na zaštitu prava, odnosno tužbenim pravom, i dolazi do izražaja kada subjekt pravnog odnosa ne može da ostvari svoje pravo iz pravnog odnosa iz razloga što subjekt obaveze ne želi da postupi po pravnoj zapovijesti iz pravnog odnosa. U tom slučaju subjekt ovlaštenja ima na raspolaganju da ostvaruje svoje pravo putem intervencije državnog organa za prinudu. Ova mogućnost subjektu pravnog ovlaštenja pripada i kada bilo koje treće lice pokušava da ugrozi njegovo pravo. Konkretni pravni odnos nastaje kada su ispunjena tri uslova, i to:

- propisan je u objektivnom pravu;
- nastupile su odgovarajuće pravne činjenice predviđene u hipotezi pravne norme, i
- postoji određeno subjektivno pravo koje se izvodi iz objektivnog prava, a sastoji se u ovlaštenju subjekta prava da nešto sam čini, da od drugog traži da nešto čini ili da nešto podnosi.³⁴

Svaki pravni odnos karakterišu njegov pravni osnov i način njegovog nastanka. Pravni osnov pravnog odnosa sadržan je u opštoj normi i apstraktan je. Dakle, opšta pravna norma propisuje materijalne i formalne uslove za nastanak jednog pravnog odnosa, ali ga ona još ne stvara. Način nastanka pravnog odnosa redovno se vezuje za određeni slučaj. Opšta norma dobija svoju konkretizaciju kroz pojedinačnu normu

³¹ F. Muhić, *Teorija države i prava*, Sarajevo, 1999. godine, str. 281

³² Z. Tomić, *Upravno pravo*, Beograd, 1991. godine, str. 69.

³³ F. Muhić, *cit. djelo*, str. 289

³⁴ S. Dedić, *Upravno pravo*, Sarajevo, 2001. godine, str. 66.

sadržanu u odgovarajućem pojedinačnom aktu.

3. Pojam i karakteristike upravnopravnog odnosa

Imajući u vidu naprijed izložene karakteristike i pojam pravnog odnosa, možemo pristupiti definisanju upravnopravnog odnosa. Izdvojićemo ovdje nekoliko definicija pojedinih poznatijih teoretičara prava. Prema profesoru Ibrahimu Festiću, upravnopravni odnos je takav pravni odnos u koji na autoritativan način stupaju javni organi sa pojedincima, pravnim licima i drugim strankama. Od drugih pravnih odnosa razlikuje se po svom subjektu i načinu zasnivanja. Jedna strana je uvijek organ javne uprave, drugi državni organ ili organizacija koja vrši javna ovlaštenja. Kod upravnopravnog odnosa isključeno je sporazumno zasnivanje, te se on zasniva na osnovu jednostrane jače volje organa javne uprave.³⁵ Profesor Sead Dedić smatra da upravnopravni odnosi pripadaju grupi pravnih odnosa u koje stupaju subjekti javne uprave u širem smislu riječi i određeni subjekti o čijim se pravima i obavezama odlučuje na osnovu normi upravnog prava. Upravnopravni odnos karakterišu njegovi subjekti, autoritativno nastupanje jednog subjekta, subordinacija subjekata, kao i dioba na upravnopravne odnose u kojima dominira opšti interes, odnosno volja jedne ili više stranaka.³⁶ Profesor Mirko Kulić pod upravnopravnim odnosom podrazumijeva pravni odnos u koji stupaju nosioci javne (upravne) vlasti s određenim subjektima u vezi s rješavanjem upravnih stvari. Od drugih pravnih odnosa se razlikuje po učesnicima, načinu zasnivanja, sadržini i prestanku. Učesnici upravnopravnog odnosa su subjekti upravnog rada i subjekti prema kojima je taj rad neposredno usmjeren. Za

zasnivanje upravnopravnog odnosa prepostavlja se postojanje pravnog osnova, a zasniva se upravnim radom ili neposredno na osnovu zakona (ex lege). Sadržinu upravnopravnih odnosa čini ukupnost ovlaštenja i dužnosti nosilaca javne vlasti vezanih za upravnopravni akt kojim se odnos zasniva. Upravnopravni odnos može prestati završetkom pravnog dejstva upravnopravnog akta kojim je zasnovan, ili prestankom važenja opšteg pravnog akta kojim je odnos neposredno nastao.³⁷ Profesor Zoran Tomić određuje upravnopravne odnose kao jednu relativno koherentnu skupinu društvenih odnosa različitih oblika, ali sa srodnom pravnom sadržinom. Po njemu, tri su odlučujuća obilježja upravnopravnog odnosa, i to:

- njihov službenojavni „profil“, što znači da je zasnivanje i prestanak upravnopravnih odnosa redovno u rukama organa javne vlasti;
- unutrašnja relativna i nepotpuna pravna izbalansiranost angažovanih interesa u upravnopravnom odnosu, odnosno načelna nadmoć javnog nad privatnim interesom, i
- principijelna promjenjivost upravnopravnog odnosa, koja proističe iz podložnosti izmjena konkretnih prilika i okolnosti, a koje dijele sudbinu promjenjivog javnog interesa i javnih potreba (rebus sic stantibus). Prema Tomiću, upravnopravni odnos je „društveni odnos koji je rastao ili bar konkretno formiran upravnim radom, što mu daje i odgovarajuću pravnu sadržinu. Obilježen je principijelnim službeno-javnim karakterom i obličjem, relativnom i djelimičnom izbalansiranošću angažovanih interesa i potencijalnom promjenjivošću.“³⁸ Kao što se vidi, pojedini pravni teoretičari na manje ili više isti način određuju pojam upravnopravnog odnosa.

³⁵ I. Festić, *Upravno pravo*, Sarajevo, 1978. godine, str. 167.

³⁶ S. Dedić, *cit. djelo*, str. 67.

³⁷ M. Kulić, *Upravno pravo*, Beograd, 2010. godine, str. 34-36.

³⁸ Z. Tomić, *cit. djelo*, str. 72

4. Pojam i karakteristike radnopravnog odnosa

Radnopravni ili radni odnosi datiraju iz druge polovine XIX vijeka, u vrijeme državne intervencije u oblasti rada i kapitala. Svoje porijeklo vode od društveno-radnih odnosa, koji su prisutni još od nastanka društva. Društveno-radni odnos u neposrednoj je zavisnosti od društveno-ekonomskih odnosa, a obilježavaju ga tri elementa, i to: radna djelatnost čovjeka, način određivanja radne djelatnosti i odnosi koji se uspostavljaju na radu i u vezi sa radom. Radnopravni odnos je dosta složen odnos iz razloga što svojim statusnim obilježjima izlazi iz domena privatnopravnog regulisanja i ulazi u domen javnopravnog regulisanja. Iako se radnopravni odnos zasniva na osnovu individualnih ugovora o radu, sadržina ovih ugovora, kao i uslovi pod kojima se zaključuju, su u manjoj ili većoj mjeri određeni zakonom. Iako se u početnoj fazi razvoja radnog prava radnopravni odnos poistovjećivao sa ugovorom o radu, njegovim razvojem dolazi do preobražaja radnopravnog odnosa iz ugovornog u normativni. Ovo je dovelo do odvajanja radnopravnog odnosa od ugovora o radu. U pravnoj teoriji postoje tri različite doktorine o shvatanju pravne prirode radnopravnih odnosa. Prva, teorija ugovora ili ugovorna teorija, polazi od stanovašta da je odnos između radnika i poslodavca gradanskopravne prirode, prema kojoj radnik prodaje svoju radnu snagu poslodavcu za određenu naknadu. Zbog ovakvog shvatanja radnopravnog odnosa, radno pravo kao grana prava se dugo izučavalo u okviru građanskopravne grane. Prema drugoj, teoriji institucije, radnik se u organizaciju rada uključuje i s njom sjedinjuje radi obavljanja određene djelatnosti. Treća, njemačka teorija, nastala u vrijeme nacističke Njemačke, radnopravni odnos definiše kao radnu zajednicu koja se opredjeljuje i ima obavezu da radi, dok vođa ima obavezu da

štiti radnike. Ovakva koncepcija radnopravnog odnosa poslužila je nacionalsocijalistima da prikriju zapravo drugaćiju sliku stvarnog stanja, prinudnog rada i najgrublje eksploatacije radnika.³⁹ Elementi radnopravnog odnosa, po kojima se on razlikuje od ostalih pravnih odnosa, i koji čine njegovu suštinu, su dobrovoljnost; lična, radnopravna funkcionalna veza; uključivanje u proces rada, i ostvarivanje prava i obaveza na radu, u vezi sa radom i povodom rada. Pojedini pravni teoretičari ovim elementima dodaju još i dvostranost i zasnovanost na ugovoru o radu. Dobrovoljnost, kao element radnopravnog odnosa, podrazumijeva dobrovoljnost odnosa između radnika i poslodavca. Lična, radnopravna i funkcionalna veza podrazumijeva da je radnopravni odnos zaključen između konkretnog radnika i konkretnog poslodavca, kao i da taj radnik vrši određene poslove lično tokom cijelog trajanja radnopravnog odnosa. Prava i obaveze po osnovu takvog rada su neotuđiva i lična. Uključivanje radnika u proces rada i organizaciju rada je preduslov za omogućavanje lične i funkcionalne veze radnika. Radnopravni odnos je dvostrano obavezujući odnos, te njegovim zasnivanjem proističu određena prava i obaveze za obje strane.⁴⁰ Imajući u vidu ove uvodne napomene i osnovne karakteristike radnopravnog odnosa, izdvajamo tri različite definicije radnopravnog odnosa prema shvatanju tri različita teoretičara. Prema profesoru Baltiću, radni odnos je dobrovoljna lična radnopravna funkcionalna veza radnika u organizaciji, odnos kod poslodavca, na osnovu koje se radnik pod određenim uslovima i na određen način uključuje u organizovan rad u organizaciji zauzimajući jedno određeno radno mjesto na kome obavlja određeni posao, odnosno funkciju i razmjenjuje svoj rad za lični dohodak prema

³⁹ S. Dedić, J. Gradaščević-Sijerčić, *Radno pravo, drugo, novelirano i prošireno izdanje*, Sarajevo, 2005. godine, str. 157.

⁴⁰ Ibid. str. 165-168.

uloženom radu.⁴¹ Prema profesoru Dediću i profesorici Gradaščević – Sijerčić, radni odnos je dobrovoljni ugovorni odnos između posloprimca i poslodavca, na osnovu kojeg se posloprimac uključuje u organizovani proces rada, na način i pod uslovima koje utvrđeni poslodavac, lično obavljači na profesionalnoj osnovi poslove radnog mesta, i ostvarujući na temelju toga, platu i druga utvrđena, garantovana i ugovorena prava i obaveze.⁴² Profesor Sinanović definiše radni odnos kao dobrovoljno pravno uređeni odnos između poslodavca i radnika, zasnovan stupanjem radnika na rad u organizaciju rada kod poslodavca na temelju prethodno zaključenog ugovora o radu, na način i pod uslovima utvrđenim od strane poslodavca radi ličnog i profesionalnog obavljanja poslova određenog radnog mesta, na temelju kojeg radnik ostvaruje pravo na platu i druga prava i preuzima obaveze i odgovornosti utvrđene zakonom, kolektivnim ugovorom, pravilnikom o radu i ugovorom o radu.⁴³ Iz ovoga se vidi da je i radnopravni odnos u teoriji radnog prava na manje-više sličan način definisan.

5. Službeničko pravo u Bosni i Hercegovini

Službenički radni odnos je poseban oblik radnog odnosa, a predmet je proučavanja posebne grane prava – službeničkog prava. Službeničko pravo, u pozitivnopravnom smislu, čine pravne norme koje regulišu takve društvene odnose koji nastaju, mijenjaju se i prestaju povodom i u vezi sa odnosima koji se uspostavljaju u okviru državne uprave na način propisan hetero-

⁴¹ A. Baltić, M. Despotović, *Osnovi radnog prava Jugoslavije*, Beograd, 1981. godine, str. 25.

⁴² S. Dedić, J. Gradaščević-Sijerčić, *cit. djelo*, str. 163.

⁴³ F. Sinanović, *Radno pravo*, Tuzla, 2016. godine, str. 96.

nomnim normama.⁴⁴ Pojedini autori smatraju da službeničko pravo ne može biti posmatrano kao posebna grana prava, već ga svrstavaju kao podgranu upravnog ili radnog prava. Imajući u vidu heterogeno državno uređenje u Bosni i Hercegovini, radni odnosi državnih službenika regulisani su na nivou države, na nivou entiteta, u okviru Federacije BiH na nivou kantona, kao i u Brčko distriktu. Imajući u vidu ovu činjenicu, možemo konstatovati da u Bosni i Hercegovini postoji kodifikovan sistem pravnih normi koji čine posebnu granu službeničkog prava. Pored službeničkog radnog odnosa, službeničko pravo proučava još i druge odnose kojima je uslov postojanje službeničkog radnog odnosa, kao i mjere zaštite i ostvarivanja prava na radu i u vezi sa radom, i postupak njihovog ostvarivanja. Službeničko pravo je najuže povezano sa radnim i upravnim pravom. Sa radnim pravom je usko povezano iz razloga što su kod obje pravne grane predmet proučavanja individualni i kolektivni radni odnosi, s tom razlikom da se kod radnih odnosa u privredi taj odnos temelji na saradnji poslodavca i radnika, dok je u službeničkom pravu zastupljen odnos potčinjavanja.⁴⁵ Razmatrajući sa aspekta upravnog prava, službenički radni odnos možemo sublimirati na dva pravna odnosa – na radnopravni odnos u kojem se službenik nalazi kao i svako drugo lice u radnom odnosu, i na upravnopravni odnos u kojem se službenik pojavljuje kao nosilac određenih javnih ovlaštenja. Drugi navedeni pravni odnos prepostavlja postojanje prvog pravnog odnosa. Bitno je naglasiti da opšta načela radnog prava važe i kod službeničkog prava, te se, u tom smislu, radno pravo prema službeničkom pravu odnosi kao *lex generalis* prema *lex specialis*. U pravnoj teoriji postoje određene dileme o službeničkom radnom odnosu, gdje pojedini teore-

⁴⁴ S. Dedić, F. Purišević, *Opće službeničko pravo*, Sarajevo, 2016, str. 13.

⁴⁵ Ibid. Str. 20.

tičari inzistiraju na tome da je to čisti radni odnos, a ne upravnopravni odnos. U novije vrijeme sve se više prihvata mišljenje da je službenički radni odnos poseban odnos, koji se, ipak, u određenoj mjeri razlikuje od radnog odnosa u privredi po svojoj naravi. Krenuvši od pretpostavke da je službenički radni odnos, radni odnos posebne vrste, možemo konstatovati da službenički radni odnos, kao i radni odnos u privredu, karakterišu dobrovoljnost; lična, radnofunkcionalna veza; uključivanje u procese rada, kao i ostvarivanje prava i obaveza na radu i u vezi sa radom. Kao i radnici u privredi, tako i službenici imaju pravo na platu, pravo na utvrđeno radno vrijeme, pravo na odmore i druga utvrđena odsustvovanja, kao i mnoga druga prava. Subjekti službeničkog radnog odnosa su službenik, odnosno namještenik, kao fizičko lice, i rukovodilac organa vlasti, s druge strane, koji u tom slučaju predstavlja određenu političko-teritorijalnu jedinicu. Odgovarajućim zakonima je u Bosni i Hercegovini definisan pojma državnog službenika. Tako je Zakonom o državnoj službi u institucijama BiH određeno da je državni službenik lice postavljeno upravnim aktom na radno mjesto u državnoj službi u skladu sa zakonom.⁴⁶ Slično je i u Federaciji, gdje Zakon o državnoj službi u FBiH definiše državnog službenika kao lice koje je postavljeno rješenjem na radno mjesto u organ državne službe, u skladu sa zakonom.⁴⁷ U Republici Srpskoj data je nešto šira formulacija, pa je tako državni službenik, u smislu Zakona o državnim službenicima, lice sa visokom stručnom spremom koje je zaposleno u organu republičke uprave i obavlja poslove osnovne djelatnosti organa republičke uprave. Izuzetno, državni službenik je i lice

⁴⁶ Član 1 stav 2 Zakona o državnoj službi u institucijama BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 12/02, 19/02, 8/03, 35/03, 4/04, 17/04, 26/04, 37/04, 48/05, 2/06, 32/07, 43/09 i 8/10)

⁴⁷ Član 1 stav 2 Zakona o državnoj službi u FBiH („Službene novine FBiH“, broj 29/03, 23/04, 39/04, 54/04, 67/05, 8/06, 4/12 i 99/15)

sa završenom višom i srednjom stručnom spremom.⁴⁸ Po našem mišljenju, najpotpuniju definiciju pojma državnog službenika dao je Zakon o državnoj službi u organima javne uprave Brčko distrikta, gdje je državni službenik definisan kao lice koje obavlja poslove osnovnih djelatnosti iz nadležnosti javne uprave i drugih institucija Brčko distrikta BiH, kao što su normativnopravni poslovi, izvršavanje zakona i drugih propisa, odlučivanje u upravnom postupku, inspekcijski nadzor i ostali stručni i administrativni poslovi organa javne uprave.⁴⁹ Za zasnivanje službeničkog radnog odnosa propisani su određeni opšti i posebni uslovi. Opšti uslovi su, u pravilu, propisani zakonom, dok posebni uslovi, pored zakonom, mogu biti propisani i drugim aktima, najčešće pravilnicima o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta.

6. Sudskopravna zaštita javnoslužbeničkih pravnih odnosa u Bosni i Hercegovini

Primjena materijalnopravnih normi, koje regulišu prava i obaveze službenika na radu, prepostavlja postojanje i procesnopravnih normi, kako organizacionopravnih, kojima se uspostavljaju organi nadležni za odlučivanje, tako i funkcionopravnih, kojim se utvrđuje postupak po kojem nadležni organi odlučuju o pravima i obavezama iz službeničkog radnog odnosa.

6.1. Zasnivanje radnog odnosa službenika i namještenika u Bosni i Hercegovini

U pravnoj teoriji sporna je pravna priroda akta o prijemu državnog službenika,

⁴⁸ Član 2 stav 2 Zakona o državnim službenicima RS („Službeni glasnik RS“, broj 118/08, 117/11, 37/12 i 57/16)

⁴⁹ Član 2 stav 1 tačka a) Zakona o državnoj službi u organima javne uprave Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 9/14, 37/15, 48/16 i 9/17)

odnosno namještenika u državnu službu. Tako postoje tri shvatanja, i to: ugovorna teorija, po kojoj je odnos između službenika i državnog organa ugovorne prirode, zatim teorija dvostranog akta, po kojoj su za zasnivanje radnog odnosa potrebne dvije volje, kao i teorija jednostranog akta, prema kojoj je za zasnivanje radnog odnosa potrebna samo jedna volja, odnosno akt o postavljanju službenika. U našem zakonodavstvu je prihvaćena ova posljednja teorija, po kojoj se vrši izbor i imenovanje kandidata po unaprijed utvrđenoj konkursnoj proceduri, s napomenom da postoji raskidni uslov, a to je da akt o imenovanju ne proizvodi pravno dejstvo ukoliko postavljeni kandidat ne stupa na radno mjesto. Državni službenici se, u institucijama Bosne i Hercegovine, postavljaju na radno mjesto upravnim aktom – rješenjem koje donosi Agencija za državnu službu, u skladu sa rezultatima koji kandidati postignu u konkursnoj proceduri. Za razliku od državnih službenika, rukovodeći službenici se imenuju pojedinačnim aktom, najčešće Vijeća ministara, po pribavljenom mišljenju Agencije za državnu službu. U Federaciji BiH zakonom je propisano da državne službenike postavlja rukovodilac organa državne službe uz prethodno mišljenje Agencije za državnu službu FBiH, i to s liste uspješnih kandidata koji su prošli konkurs. Bitno je naglasiti da je zakonom određeno da o pravima i dužnostima iz radnog odnosa odlučuje rukovodilac organa državne službe, i to rješenjem koje nema svojstvo upravnog akta. Iako takvo rješenje nema svojstvo upravnog akta, zakon je predvidio primjenu Zakona o upravnom postupku⁵⁰ kad su u pitanju postupak donošenja i dostavljanja navedenog akta. Po objavlјivanju rezultata konkursa na internet stranici Agencije za državnu upravu RS, kao i po proteku roka za žalbu, Agencija donosi rješenje o postavljanju

⁵⁰ Zakon o upravnom postupku FBiH objavljen je u Službenim novinama Federacije BiH broj 2/98 i 48/99.

kandidata na radno mjestu, a koji stupa na dužnost u roku od 15 dana od konačnosti rješenja. O pravima i obavezama državnog službenika odlučuje rukovodilac odgovarajućeg organa, i to u formi rješenja, osim ako nije drugačije zakonom propisano. S obzirom na to da je predviđena shodna primjena Zakona o opštem upravnom postupku⁵¹, možemo zaključiti da se ovdje, za razliku od rješenja u Federaciji, radi o rješenju koje ima svojstvo upravnog akta. U Brčko distriktu je propisano da o pravima, obavezama i odgovornostima službenika i namještenika zaposlenih u javnoj upravi odlučuje gradonačelnik, odnosno rukovodilac organa uprave, i to u formi rješenja. U prilog tome da se radi o upravnom aktu govori i zakonska odredba o mogućnosti podnošenja žalbe Appelacionoj komisiji, odnosno pokretanja upravnog spora pred nadležnim sudom. Zakonom je propisano da Komisija za zapošljavanje sprovodi postupak izbora službenika, odnosno namještenika, po utvrđenoj konkursnoj proceduri, a gradonačelnik s dostavljene rang liste potvrđuje imenovanje kandidata. S tim u vezi, možemo zaključiti da je akt Komisije konstitutivnog karaktera, dok je akt gradonačelnika deklarativnog karaktera.⁵²

6.2. Zaštita prava iz radnog odnosa državnih službenika

Postoji nekoliko oblika zaštite prava iz službeničkog radnog odnosa, i to:

- 1) zaštita prava u radnoj sredini u kojoj službenik, odnosno namještenik obavlja svoju djelatnost;
- 2) sudskopravna zaštita;
- 3) vansudska zaštita;
- 4) upravnopravna zaštita, i

⁵¹ Zakon o opštem upravnom postupku RS objavljen je u Službenom glasniku RS broj 13/02, 87/07 i 50/10.

⁵² S. Dedić, F. Purišević, *cit. djelo*, str. 163-167.

5) krivičnopravna i prekršajna zaštita.

Mi ćemo se u ovom radu zadržati isključivo na sudskopravnoj zaštiti prava u vezi sa službeničkim radnim odnosom. Sudskopravnoj zaštiti prava u vezi sa radom državnih službenika prethodio je žalbeni postupak kod nadležnog organa za žalbe, tj. kada državni službenik nije zadovoljan konačnom, drugostepenom odlukom navedenog organa. Na nivou države Bosne i Hercegovine, drugostepene odluke Odbora državne službe za žalbe preispituje Upravno odjeljenje Suda Bosne i Hercegovine u upravno-sudskom postupku. U Federaciji BiH je situacija bitno drugačija. Naime, kako smo već ranije naveli, nisu upravni akti oni akti kojima o pravima i dužnostima iz radnog odnosa odlučuje rukovodilac organa državne službe. Odavdje izvodimo zaključak da protiv konačnih odluka Odbora za žalbe u Federaciji BiH, službenik može pred nadležnim opštinskim sudom pokrenuti radni spor u parničnom postupku, a ne upravni spor. S obzirom da je zakonom propisano da u Republici Srpskoj o pravima i obavezama državnog službenika odlučuje rukovodilac odgovarajućeg organa, i to u formi rješenja, osim ako nije drugačije zakonom propisano, a imajući u vidu da je predviđena shodna primjena Zakona o upravnom postupku, možemo zaključiti da državni službenik protiv konačne odluke Odbora državne uprave za žalbe RS može pokrenuti upravni spor, iako to zakonom nije precizirano. U Brčko distriktu BiH je izričito zakonom propisano kako državni službenik, odnosno namještениk može u roku od 30 dana od dana prijema drugostepene odluke Apelacione komisije pokrenuti upravni spor pred Osnovnim sudom Brčko distrikta BiH.

7. Odnos upravnopravnih i radnopravnih odnosa

Upravnopravni i radnopravni odnosi razlikuju se po načinu nastanka i zasnivanja. Pravni osnov nastanka upravnopravnih odnosa je opšta pravna norma iz koje on crpi svoju pravnu sadržinu, dok je pravni osnov nastanka radnopravnog odnosa ugovor o radu. Upravnopravni odnos, u pravilu, nastaje upravnim radom, tj. upravnim aktom, dok se radnopravni odnos smatra zasnovanim stupanjem radnika na rad. Izuzetno, upravnopravni odnos može nastati i neposredno na osnovu zakona (ex lege). Ovdje dolazi do izražaja razlika u interesima stranaka jednog i drugog pravnog odnosa, pošto je kod upravnopravnih odnosa dominantan opšti interes, dok kod radnopravnih odnosa preovladavaju lični interesi radnika i poslodavca. Ove dvije vrste pravnih odnosa razlikuju se i po svojim subjektima. Naime, kod upravnopravnih odnosa jedan od subjekata je uvijek nosilac javnih ovlaštenja, gdje dolazi do izražaja subordiniranost subjekata upravnopravnog odnosa. Na drugoj strani subjekti upravnopravnog odnosa mogu biti građani, pravna lica, organizacije i zajednice, državni organi, kao i drugi subjekti koji mogu biti nosioci prava i obaveza. Nosilac javnog ovlaštenja nastupa autoritativno prema drugom subjektu, koji je nosilac užih, pojedinačnih ili grupnih interesa. Za radnopravne odnose karakteristična je sloboda ustanavljanja odnosa i ravnopravnost subjekata. Kako radnik, tako i poslodavac, uživaju određena prava, a imaju i stanovite obaveze. Odnos između upravnopravnih i radnopravnih odnosa najbolje ilustruje pravna situacija kada se radni odnos zasniva upravnim aktom. Ovo će biti slučaj kod javnog službenika, kada ga subjekt, koji predstavlja državu, bira, postavlja ili imenuje u državnu službu. Time se između tih subjekata zasniva upravnopravni odnos, a prava, obaveze i ovlaštenja javnog službenika izviru iz akta o

izboru, postavljenju ili imenovanju, dok se norme radnog prava primjenjuju supsidijarno, i to samo ako ne postoje specijalne norme u propisima koji regulišu državnu službu, organizaciju i funkcionisanje organa državne uprave. Za razliku od radnog odnosa, koji se uspostavlja temeljem rada, službenički odnos se uspostavlja najčešće povodom vršenja političke vlasti. U teoriji upravnog i radnog prava evidentan je problem razgraničavanja pravnih normi koji regulišu položaj državnih službenika. Naime, radni odnos državnih službenika je posebna vrsta radnog odnosa, koji je potrebno posebnim propisima i regulisati.

8. Prikaz odnosa upravnih i radnih sporova u ustavnopravnom poretku Bosne i Hercegovine

Upravni i radni sporovi su takvi sudski postupci u kojima sudovi rješavaju prema pravilima parničnog postupka. Stvarnu nadležnost za rješavanje ovih sporova u Bosni i Hercegovini imaju redovni sudovi, s tom razlikom da u entitetima upravne sporove rješavaju sudovi više instance, a radne sporove sudovi niže instance. Upravne sporove na nivou Bosne i Hercegovine rješava Upravno odjeljenje Suda BiH, u Federaciji BiH su to kantonalni sudovi, u Republici Srpskoj okružni sudovi. Jedino je to u Brčko distriktu Osnovni sud. U Federaciji BiH u prvom stepenu radne sporove rješavaju opštinski sudovi, a po žalbi kantonalni sudovi. U Republici Srpskoj nadležni su osnovni sudovi, dok po žalbi odlučuju okružni sudovi. U Brčko distriktu BiH sud nadležan za rješavanje radnih sporova je Osnovni sud Brčko distrikta BiH, dok po žalbi odlučuje Apelacioni sud Brčko distrikta BiH. Upravni sporovi su jednostepeni sudske postupci, osim u Brčko distriktu, dok su radni sporovi dvostepeni. Učesnici upravnog spora su, s jedne strane, organ javne uprave koji je u upravnom postupku odlučivao o nekom pra-

vu ili obavezi stranke, i, s druge strane stranka, dok su u radnom sporu subjekti radnik i poslodavac. Predmet upravnog spora je kontrola zakonitosti akta javne uprave, dok je predmet radnog spora povreda prava radnika iz radnopravnog odnosa. Rokovi za podnošenje tužbe su različito postavljeni, gdje je rok za podnošenje tužbe u radnom sporu duži. Dok rok za podnošenje tužbe u upravnom sporu teče od konačnosti drugostepene, odnosno prvostepene odluke organa javne uprave, rok za podnošenje tužbe u radnom sporu računa se od dana saznanja za učinjenu povredu, odnosno od dana učinjene povrede. Zajedničko obilježje upravnog i radnog spora je što im prethodi postupak pred organom javne uprave, odnosno kod poslodavca, tj. upravni, odnosno radni postupak. U oba navedena postupka odlučuje se rješenjem o nekom pravu ili obavezi stranke, odnosno radnika. Upravni postupak je dvo-stopen, u pravilu, osim kada je žalba isključena zakonom. Bitno je napomenuti da u Republici Srpskoj i Brčko distriktu radnik nije dužan prije pokretanja radnog spora da se obraća poslodavcu sa svojim zahtjevom za zaštitu prava i može neposredno pokrenuti radni spor. Za razliku od upravnog postupka, u radnom postupku zakon je ponudio i mirno rješavanje spora kao mogućnost prije pokretanja sudskega spora.

9. Ostvarivanje sudske zaštite iz radnopravnog odnosa javnih službenika

Ostvarivanje sudske zaštite iz radnopravnog odnosa javnih službenika u Bosni i Hercegovini je različito postavljena. Naime, na nivou države Bosne i Hercegovine, drugostepene odluke Odbora državne službe za žalbe preispituje Upravno odjeljenje Suda Bosne i Hercegovine u upravnosudskom postupku. Ovo se odnosi na statusna pitanja javnih službenika, dok mogućnost pokretanja radnog spora imaju po drugim osnovima (naknade po osnovu plate, odsustva sa rada i

slično). Analizirali smo presudu Suda BiH broj S1 3 U 015531 14 U od 2.04.2015. godine, gdje smo našli takav primjer sudske pravne zaštite prava državnog službenika. Iz citirane presude vidljivo je da je upravni spor pokrenut povodom ocjenjivanja državnog službenika, gdje Sud naglašava u uvođu presude da se radi o upravnoj stvari. Državni službenik u svojstvu tužioca pokrenuo je upravni spor protiv rješenja tuženog drugostepenog organa javne uprave, kojim je njegova žalba odbijena kao neosnovana. Drugostepeni organ je, poslije donošenja navedenog rješenja, donio zaključak o ispravci rješenja, kojim je mijenjao materijalni propis na koji se pozivao u rješenju. Kako se, po odredbama Zakona o upravnom postupku, zaključci o ispravci grešaka mogu donositi isključivo zbog očiglednih pogreški u imenima, brojevima i slično, drugostepeni organ nije imao pravo da mijenja konačno i pravosnažno rješenje tako što će mijenjati materijalni propis na koji se poziva. Konačno i pravosnažno rješenje moguće je poništiti, ukinuti ili izmijeniti samo po vanrednim pravnim lijekovima. Pored toga, drugostepeni organ nije naveo razloge koji su bili odlučujući za donošenje osporenog rješenja. Zbog svega navedenog, Sud je uvažio tužbu državnog službenika, u ovom slučaju tužioca u upravnom sporu, te vratio predmet na ponovno rješavanje uz davanje odgovarajućih uputa. Pored toga, analizirali smo i presudu istog Suda broj S1 3 U 014752 14 U od 16.04.2015. godine. Presudom se uvažava tužba državnog službenika u upravnoj stvari prestanka radnog odnosa. Naime, prvostepeni organ javne uprave donio je rješenje o prestanku radnog odnosa državnog službenika, a drugostepeni organ je odbacio žalbu kao neblagovremenu. Iz presude se vidi da tužilac ostvaruje zaštitu svojih prava po osnovu službeničkog odnosa. Specifičan primjer poništavanja zaključka Vijeća ministara o imenovanju određenog lica za direktora određenog organa uprave pronašli

smo u rješenju Suda BiH broj S1 3 U 008974 14 Uz od 10.04.2015. godine kojim se zahtjev za zaštitu zakonitosti Pravobranionca Bosne i Hercegovine odbacuje kao nedopušten. Upravni spor je vođen u upravnoj stvari imenovanja rukovodećeg državnog službenika. U Federaciji BiH je situacija bitno drugačija, jer ne smatraju se upravnim aktima oni akti kojima o pravima i dužnostima iz radnog odnosa odlučuje rukovodilac organa državne službe. Protiv konačnih odluka Odbora za žalbe u Federaciji BiH, službenik može pred nadležnim opštinskim sudom pokrenuti radni spor u parničnom postupku, a ne upravni spor. U Republici Srpskoj zakonodavac je propisao da o pravima i obavezama državnog službenika odlučuje rukovodilac odgovarajućeg organa, i to u formi rješenja, osim ako nije drugačije zakonom propisano. Imajući u vidu da je predviđena shodna primjena Zakona o upravnom postupku, izvodimo zaključak da državni službenik protiv konačne odluke Odbora državne uprave za žalbe RS može pokrenuti upravni spor, iako to zakonom nije precizirano. U Brčko distriktu BiH je zakonom propisano da državni službenik, odnosno namještenik, može u roku od 30 dana od dana prijema drugostepene odluke Apelacione komisije pokrenuti upravni spor pred Osnovnim sudom Brčko distrikta BiH. Imajući u vidu sve što smo naveli, možemo izvesti nekoliko zaključaka o odnosu upravnopravnih i radnopravnih sporova u Bosni i Hercegovini, i to:

- upravne i radne sporove rješavaju sudovi opšte nadležnosti u Bosni i Hercegovini.
- za rješavanje upravnih sporova u entitetima Bosne i Hercegovine stvarno su nadležni sudovi više instance, dok su za rješavanje radnih sporova nadležni niži sudovi. U Bosni i Hercegovini za rješavanje upravnih sporova nadležno je posebno Upravno odjeljenje Suda BiH, dok je u

Brčko distriktu isti sud nadležan za rješavanje upravnih i radnih sporova, i to niži sud.

- odluke sudova donijete u upravnim sporovima su konačne u prvom stepenu, dok u Brčko distriktu postoji redovni pravni lijek na prvostepene presude Osnovnog suda Brčko distrikta donijete u upravnom sporu.

- zakonodavac u Federaciji BiH uslovjavao je da zaštitu povrijeđenog prava pred nadležnim sudom ne može zahtijevati radnik koji prethodno poslodavcu nije pođio zahtjev za ostvarivanje njegovog prava, osim u slučaju zahtjeva radnika za naknadu štete ili drugo novčano potraživanje iz radnog odnosa. Ovakvo rješenje nije prihvaćeno u Republici Srpskoj ni u Brčko distriktu BiH.

- sporove proistekle iz službeničkih odnosa rješavaju u upravnom sporu Sud BiH u Bosni i Hercegovini, okružni sudovi u Republici Srpskoj i Osnovni sud u Brčko distriktu, za razliku od Federacije BiH, gdje opštinski sudovi u radnim sporovima rješavaju iste sporove.

10. Zaključak

Upravnosudska kontrola upravnih akata javila se kao rezultat potrebe zaštite zakonitosti akata i radnji organa javne uprave s obzirom na činjenicu da javna uprava nikada nije mogla potpuno ostati u domenu prava. Sud ovdje dobija ulogu nezavisnog subjekta kontrole koji može da ocijeni sa pravnog aspekta da li je javna uprava u konkretnim slučajevima postupala u skladu sa zakonom ili nije. Upravno sudstvo nastalo je u XIX vijeku u liberalističko-individualističkim shvatanjima koja su naročito došla do izražaja poslije Francuske buržoaske revolucije, a u cilju zaštite prava prema državi i javnoj vlasti uopšte. Sistemi upravnosudske kontrole razvili su se kao plod različitih političko-pravnih shvatanja odnosa između javne uprave i sudstva. U pravnoj teoriji su poznata dva, odnosno po nekim

teoretičarima i tri sistema, i to evropsko-kontinentalni, anglosaksonski i sistem po kome sporove nastale iz upravnopravnih odnosa rješava sama uprava. U Bosni i Hercegovini se primjenjuje anglosaksonski sistem po kome upravne sporove rješavaju redovni sudovi opšte nadležnosti. Nakon sticanja nezavisnosti 1992. godine, Bosna i Hercegovina je preuzeila Zakon o upravnim sporovima bivše SFR Jugoslavije. Zakon o upravnim sporovima Bosne i Hercegovine donijet je 2002. godine i njime se propisuje da upravne sporove rješava Upravno odjeljenje Suda Bosne i Hercegovine, kao i da Sud odlučuje po tužbama protiv konačnih upravnih akata institucija Bosne i Hercegovine. Stupanjem na snagu Zakona o upravnim sporovima Federacije BiH 1998. godine, na teritoriji Federacije BiH prestao je da važi Zakon o upravnim sporovima SFRJ. Isti slučaj je bio i u entitetu Republika Srpska, gdje je donijet Zakon o upravnim sporovima 1994. godine, kojim je stavljen van snage Zakon o upravnim sporovima SFRJ. Upostavljanjem Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, donijet je i Zakon o upravnim sporovima Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Na taj način je upotpunjena sudska kontrola upravnog rada u Bosni i Hercegovini. U Bosni i Hercegovini postoji relativno dobar normativopravni okvir upravnosudske kontrole javne uprave, koji se može unaprijediti unificiranjem propisa na teritoriji cijele države. Tako, pored ostalog, u državi Bosni i Hercegovini i u entitetima ne postoji redovan pravni lijek i odluke suda su pravosnažne u prvom stepenu, dok je u Brčko distriktu propisano pravo na žalbu kao redovan pravni lijek. Bilo bi dobro ujednačiti pravne propise na cijeloj teritoriji države kako bi građani Bosne i Hercegovine uživali jednak prava, i to na način da se odlučivanje o upravnim sporovima u Brčko distriktu stavi u nadležnost Apelacionog suda Brčko distrikta i eliminise pravo na žalbu na presudu. Ovim bi se znatno skratio

postupak i bolje sprovelo načelo pravne sigurnosti. Pošto je upravni postupak koji prethodi upravnom sporu u načelu dvestepen, smatramo da su prava građana već dovoljno zaštićena. Evidentna je potreba formiranja višeg suda na nivou države Bosne i Hercegovine koji bi preuzeo nadležnosti sadašnjeg Apelacionog odjeljenja suda Bosne i Hercegovine, čime bi se upotpunilo, ne samo upravno sudstvo, nego i sudstvo u širem smislu. Idealno bi bilo formiranje posebnih upravnih sudova u Bosni i Hercegovini, po ugledu na susjedne države, a što je vjerovatno daleko od mogućnosti zbog dodatnih troškova koji bi proistekli iz formiranja i rada novih sudova ili drugih razloga. Na ovaj način bi se sudovi specijalizovali za isključivo upravnu materiju. Smatramo da je ovakvo rješenje prihvatljivo za Bosnu i Hercegovinu iz razloga što sudovi upravne sporove rješavaju svakako u posebno za to određenim vijećima. U Sudu BiH to je Upravno odjeljenje Suda, tako da pouzdano možemo ustanoviti da je to upravni sud u funkcionalnom smislu. S druge strane, radnopravna zaštita ostvaruje se kroz dva oblika – kod poslodavca, i to donošenjem pojedinačnih pravnih akata kojima se odlučuje o odgovarajućim pravima i obavezama iz radnog odnosa, kao i pred trećim, nepristrasnim organom, odnosno pred sudom ili drugim alternativnim organom, ako su se stranke sporazumjele. Radni sporovi, kao način zaštite prava iz radnog odnosa, definišu se kao sporovi nastali između radnika i poslodavca, ili između sindikata i poslodavca, ili udruženja poslodavaca, a povodom povrede prava i interesa, odnosno neizvršavanja obaveza iz radnog odnosa, bilo individualnih ili kolektivnih, koji se rješavaju pred trećim, nepristrasnim organom izvan radne sredine. Radni spor se može posmatrati sa formalnopravnog i sa materijalnopravnog aspekta. Sa formalnopravnog aspekta radni spor determinišu organ nadležan za rješavanje spora, kao i postupak za rješa-

vanje spora, dok sa materijalnopravnog aspekta radni spor određuje utvrđeno pravo koje je predmet spora, odnosno obaveza koja nije izvršena, kao i činjenica da to pravo, odnosno obaveza, proističu direktno po osnovu rada ili radnog odnosa, ili su u vezi sa radom ili radnim odnosom. Polazeći od pretpostavke da je predmet rješavanja sudskog spora situacija u kojoj postoje dva suprostavljeni zahtjevi, utvrdili smo da je predmet radnog spora rješavanje međusobno suprostavljenih interesa između radnik i poslodavca. U ovom slučaju ostvarivanje interesa jedne stranke, u pravilu, podrazumijeva nemogućnost ostvarivanja interesa druge stranke. Konflikt između učesnika radnih odnosa je manifestacija nezadovoljavanja interesa, bilo individualnih, bilo kolektivnih. Radnim sporom se, u najširem smislu, može smatrati svako rješavanje od strane trećeg lica svakog spora povodom kojeg se sukobljavaju radnik i poslodavac. U praksi su najčešći sporovi u kojima zaposleni potražuju isplatu nekog novčanog potraživanja iz radnog odnosa ili osporavaju odluke o otkazu ugovora o radu, odnosno prestanku radnog odnosa. Analizirajući normativnu uređenost radnih sporova u Bosni i Hercegovini, može se zaključiti da je jako siromašan normativnopravni okvir za sudske rješavanje sporova nastalih po osnovu rada i radnog odnosa, i doslovno se svodi na po jednu zakonsku odredbu koja upućuje na rješavanje sporova pred sudom. Bilo bi dobro da se ova vrsta spora detaljnije normira. Često nije jasno da li je neophodan uslov za ostvarivanje sudske zaštite da se radnik sa svojim zahtjevom prethodno obraćao poslodavcu. Ovakve i slične dileme potrebno je otkloniti noveliranjem zakonskih propisa. U okviru tematike radnih sporova, analizirali smo i službeničke radne odnose kao radne odnose *sui generis*. Statusna pitanja državnih službenika rješavaju se pred sudovima u upravnim sporovima, osim u Federaciji BiH, gdje se rješavaju kao radni sporovi. Ovakav

raskorak u zakonskim propisima potrebno je sanirati unificiranjem propisa i njihovom harmonizacijom na teritoriji cijele države. Idealno bi bilo službeničke radne odnose

urediti posebnim propisima, kako se ne bi pojavljivale dileme oko sudske zaštite prava državnih službenika po osnovu rada i radnog odnosa.

Literatura

Bibliografske jedinice:

Baltić, Aleksandar, Despotović, Milan, *Radno pravo Jugoslavije*, „Savremena administracija“, Beograd, 1981. godine

Dedić, Sead, Gradaščević – Sijerčić, Jasmina, *Radno pravo*, drugo, novelirano i prošireno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2005. godine

Dedić, Sead, Purišević, Fuad, *Opće službeničko pravo*, JP NIO Službeni list BiH, Sarajevo, 2016. godine

Dedić, Sead, *Upravno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću, Sarajevo, 2001. godine

Festić, Ibrahim, *Upravno pravo*, Pravni fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 1974. godine

Kulić, Mirko, *Upravno pravo*, Megatrend univerzitet, Beograd, 2010. godine

Muhić, Fuad, *Teorija države i prava*, „Magistrat“, Sarajevo, 1999. godine

Sinanović, Faruk, *Radno pravo*, „Off-set štamparija“, Tuzla, 2016. godine

Tomić, Zoran, *Upravno pravo*, PIP „Nomos“, Beograd, 1991. godine

Pravni propisi:

Zakon o državnim službenicima RS („Službeni glasnik RS“, broj 118/08, 117/11, 37/12 i 57/16

Zakon o državnoj službi u FBiH („Službene novine FBiH“, broj 29/03, 23/04, 39/04, 54/04, 67/05, 8/06, 4/12 i 99/15)

Zakon o državnoj službi u institucijama BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 12/02, 19/02, 8/03, 35/03, 4/04, 17/04, 26/04, 37/04, 48/05, 2/06, 32/07, 43/09 i 8/10)

Zakon o državnoj službi u organima javne uprave Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 9/14, 37/15, 48/16 i 9/17)

Zakon o opštem upravnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj 13/02, 87/07 i 50/10)

Zakon o upravnom postupku Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 2/98 i 48/99)

Presude i rješenja:

Presuda Suda BiH broj S1 3 U 015531 14 U od 2.04.2015. godine

Presuda Suda BiH S1 3 U 014752 14 U od 16.04.2015. godine

Rješenje Suda BiH broj S1 3 U 008974 14 Uz od 10.04.2015. godine

Prof. dr. Sead Omerbegović
 Univerzitet u Tuzli, Filozofski fakultet

NEOBRAZOVANOST NARODA – PUT SPOTICANJA KA ULASKU U EVROPSKU UNIJU

Apstrakt

Popis stanovništva u BiH na početku XXI vijeka potvrdio je činjenicu da smo i dalje zemlja sa velikim brojem nepismenog stanovništva u odnosu na druge Evropske zemlje. Kvalitet i prosperitet jednog društva reflektuje se prije svega u kvalitetu njegovog obrazovnog sistema, ali i prihvatanju ideje cjeloživotnog učenja. Koncept cjeloživotnog učenja podrazumijeva učenje u svim ostvarivim oblicima i u svim životnim razdobljima. Cjeloživotno učenje je od posebnog značaja za zemlju u tranziciji, kao što je slučaj sa Bosnom i Hercegovinom, zemljom u kojoj je 10% stanovništva nepismeno, a pola i informatički nepismeno. Zbog takve situacije, razvijanje koncepta i strategije cjeloživotnog učenja, te uključivanje u jedinstveni evropski prostor, treba da bude jedan od osnovnih ciljeva našeg obrazovnog sistema u XXI vijeku. Brojne reforme u obrazovanju nisu dale adekvatne rezultate, te se i dalje obrazovanje suočava sa brojnim problemima koje su posljedica ekonomске, političke i socijalne krize. Upravo i cilj ovoga rada jeste da se ukaže na značaj i snagu obrazovanja, ulogu koju ima u društvu, neophodnosti prihvatanja koncepta cjeloživotnog učenja, ali i negativnu stranu obrazovnih anomalija koje usporavaju privredni, kulturni i nacionalni prosperitet naroda koji teži integraciji u Evropsku Uniju.

Ključne riječi: cjeloživotno učenje, obrazovanje, znanje, program cjeloživotnog učenja.

Sead Omerbegović
**ILLITERACY OF NATION – ROAD OF STUMBLING ON THE
 WAY TO EU**

Abstract: The census of BiH at the beginning of the 21st century confirmed the fact that we are still a country with a large number of illiterate people compared to other European countries. The quality and prosperity of a society is reflected primarily in the quality of its education system, but also in the acceptance of the idea of lifelong learning. The concept of lifelong learning implies learning in all practicable forms and in all life spans. Lifelong learning is of particular importance to a country in transition, as is the case with Bosnia and Herzegovina, a country where 10% of the population is illiterate, half and informal illiterate. Because of this situation, developing the concept and lifelong learning strategy and incorporating into a unique European space should be one of the basic goals of our education system in the 21st century. Numerous reforms in education have not yielded adequate results, and education continues to face many problems resulting from the economic, political and social crisis.

The aim of this paper is to point to the importance and strength of education, the role of society, the necessity of accepting the concept of lifelong learning, but also the negative side of

educational anomalies that slow down the economic, cultural and national prosperity of the people seeking integration into the European Union.

Key words: lifelong learning, education, knowledge, lifelong learning program.

Uvod

Koncept cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini utapa se u pesimističko sivilo i entropiju koja je prisutna u ovom društvu zadnjih nekoliko decenija. Nažalost tranzicija i brojni drugi razlozi koji se navode kao uzrok loše ekonomске i uopšte društvene situacije pogoduju stvaranju takve socijalne atmosfere koja sve više ukazuje da živimo u društvu „koje ne uči ili ne dovoljno uči“, a u takvom društvu koncept cjeloživotnog učenja se smatra nepotrebним ili se zloupotrebljava. Afere u vezi sa dokvalifikacijama i prekvalifikacijama, kupovanje ispita, lažne diplome, korupcija i mito u školama i fakultetima, zapošljavanje ljudi sa neodgovarajućom stručnom spremom, česti su sadržaji brojnih naslova koji se svakodnevno mogu pronaći u stupcima bosanskohercegovačkih novina. Nažalost, ovi sadržaji se često povezuju i sa konceptom cjeloživotnog učenja, jer u društvu kao što je bosanskohercegovačko još su prisutne predrasude o učenju kroz čitav životni vijek. U takvom društvenom miljeu, koncept cjeloživotnog učenja nema budućnost, iako upravo ovaj koncept nudi izlaz iz društvene, političke i ekonomске krize. Pomoću koncepta cjeloživotnog učenja u modernim društvima danas se rješavaju mnogobrojni društveni, ali i porodični, profesionalni i lični problemi. Ključ za rješavanje brojnih i nagomilanih proble-

ma u Bosni i Hercegovini treba tražiti upravo u razvijanju koncepta cjeloživotnog učenja, te zbog toga ukazujemo na njegovu ulogu i značaj, ali i na probleme sa kojima se Bosna i Hercegovina susreće, a koji usporavaju i otežavaju primjenu istog.

Nepismenost stanovništva u Bosni i Hercegovini

Danas savremena i moderna društva zavise od kvaliteta obrazovanja, te upravo zbog toga, a pomoću koncepta cjeloživotnog učenja, stvaraju najmoćnije oružje u XXI vijeku, a to je „znanje“. Znanje je moć koja unapređuje društvo, a ljudima nudi kvalitetniji život i mogućnost izbora. Međutim, situacija u BiH uslovljena je, kada je riječ o kvalitetu obrazovanja, ekonomskim razvojem zemlje koji je još na jako niskom nivou. Činjenica da se zemlja nalazi u procesu tranzicije dovoljno govori o situaciji u društvu koja se svakako odražava i na unapređenje i razvoj obrazovnog sistema. Svakako da problem nerazvijenosti naše zemlje, kao i velik broj nepismenog stanovništva datira još od ranije, na šta ukazuju i predstavljeni podaci.

Prema popisu stanovništva iz 1981. godine, znatan broj stanovnika na području tadašnje Jugoslavije nije imao ni četiri razreda osnovne škole. Prikazani podaci (tabela 1) ukazuju na broj nepismenog stanovništva na prostoru bivše Jugoslavije.

Tabela 1. Stanovnici od 15 godina bez školske spreme i sa manje od četiri razreda osnovne škole, prema popisu iz 1981. godine

Republike	Broj stanovnika	%
Bosna i Hercegovina	751.960	25,2%
Crna Gora	74.066	17,5%
Makedonija	237.038	17,5%

Slovenija	51.970	3,6%
Hrvatska	489.718	13,5%
Srbija	1.319.563	18,7%

Ovakvo stanje pismenosti ilustruje stanje društva, prije svega privrednu, društvenu i kulturnu razvijenost. Predstavljeni podaci govore i o kvalitetu života ove kategorije stanovništva u tom periodu (Savićević, 1989).

Prema podacima UN, u Bosni i Hercegovini je 1991. godine živjelo 3.697.232 stanovnika. Od tog broja 367.733 ili 9,9% bilo je nepismeno. U istom periodu, Albanija je imala 5,2% nepismenog stanovništva, Bugarska 0,6%, Rumunija 0,7%, Mađarska 0,3%. Prema podacima UNESCO-a, Albanija danas ima 2,2% nepismenog stanovništva, Rumunija 0,4%, Bugarska 0,3%... UNESCO nema podatke o broju nepismenih u Bosni i Hercegovini, jer nije izvršen popis stanovništva i nema validnih podataka o broju nepismenih, a svakako da su ratna dešavanja, migracije stanovništva i ekomska kriza uticale da se broj nepismenih poveća. Upravo ovakvo stanje u društvu zahtijeva progresivne promjene u obrazovnom sistemu koji je neophodno prilagođavati evropskim standardima, a to nudi koncept cjeloživotnog učenja. „Pismenost ima smisla samo ukoliko se konsekvence pismenosti odraže na čovjekove sposobnosti razmišljanja, o svijetu, o njegovom položaju u tom svijetu, o radu, o njegovoj snazi da promjeni svijet, o odnosu svijesti i pismenosti same, pri čemu ona prestaje da bude nešto spoljašnje i postaje dio njega, i postaje kreacija uz pomoć njega“ (Oljača, 1997, str. 183).

Nažalost, problem nepismenosti stanovništva je bio jedan od prioritetnih problema nerazvijenih zemalja u XXI vijeku, a kod nas je još aktuelan, što dovoljno ukazuje da društvo mora ubrzano rješavati ovaj problem i težiti društvu koje uči kroz čitav radni i životni vijek.

Šta je zapravo cjeloživotno učenje!?

U devedesetima godinama prošlog vijeka, u Evropi se afirmiše cjeloživotno učenje kao politika koja odgovara na probleme ekomske krize i povećane nezaposlenosti. U tom periodu pomici se fokus s obrazovanja, koje je institucionalizovani i organizirani proces, na cjeloživotno učenje, koje uključuje sve oblike učenja u svim životnim okolnostima. U tom periodu, EU je isticala koncept cjeloživotnog učenja kao jedan od ključnih instrumenata uspješnog suočavanja sa društvenim promjenama (Zaferiakou, 2002; Coohlahan, 2002).

Uz koncept cjeloživotnog učenja najčešće se povezuju ciljevi ekomske prirode kao što su postizanje veće konkurentnosti i trajne zapošljivosti. S druge strane, ne smiju se zanemariti jednakov vrijni ciljevi koji pridonose aktivnijoj ulozi pojedinca u društvu. Ti su ciljevi podsticanje društvene uključenosti, razvoj aktivnoga građanstva, te razvijanje individualnih potencijala pojedinca (Muršak, 2009).

Zato se u današnje doba ekomskih i socijalnih promjena i brze tranzicije društva u tzv. "društvo znanja", i demografske situacije prema kojoj populacija u Evropi postaje sve starija, javlja potreba za novim pristupom obrazovanju i učenju, tj za uvođenjem prakse cjeloživotnog učenja, odnosno aktivnosti učenja tokom čitavog života, s ciljem konstantnog unapređivanja znanja, vještina i sposobnosti unutar lične, građanske, društvene i poslovne perspektive, što ujedno predstavlja i definiciju tog pojma (Memorandum o cjeloživotnom učenju, 2000).

Program Cjeloživotno učenje

Evropska komisija je integrisala različite obrazovne inicijative i inicijative obuke pod istim krovom, programom *Cjeloživotno učenje*. Sa značajnim buđetom od skoro 7 milijardi evra za period od 2007. do 2013. godine, novi program mijenja postojeće programe obrazovanja, stručne obuke i programe učenja putem elektronskih medija koji su završenju 2006. godine.

Novi program *Cjeloživotno učenje* pruža šansu licima svih starosnih kategorija i sastoji od četiri pod-programa. Comenius, kreiran za škole, počevši od obdaništa i nastavljajući kroz srednjoškolsko obrazovanje do njegovog završetka. Erasmus je kreiran za visoko obrazovanje. Leonardo da Vinci je kreiran za stručno obrazovanje i obuku, a Grundtvig za učenje starijih lica. Transverzalni program dopunjuje ova četiri pod-programa u cilju osiguravanja postizanja najboljih rezultata ovih programa. Konačno Jean Monnet program stimuliše učenje, razmišljanje i diskusiju o procesu integracije EU u institucijama visokog obrazovanja širom svijeta.

U vezi sa pitanjem četiri sektorska programa, postavljeni su kvantitativni ciljevi da bi se osigurao bitan i mjerljiv efekat programa. Ciljevi su:

- Za **Comenius**: uključiti najmanje tri miliona ljudi u zajedničke obrazovne aktivnosti, tokom programskega perioda.
- Za **Erasmus**: doprinijeti postizanju rezultata do 2012. godine u pitanju studentske mobilnosti tri miliona učesnika programa u sklopu sadašnjeg programa i njenih prethodnika.
- Za **Leonardo da Vinci**: povećati zapošljavanje u preduzećima do 80 000 ljudi godišnje do završetka programa.

- Za **Grundtvig**: podržati mobilnost 7 000 pojedinaca uključenih u program učenja odraslih godišnje, do 2013.

Glavni ciljevi programa Cjeloživotno učenje predstavljaju direktni odgovor na lisabonske ciljeve EU iz 2000. godine. Osnovni cilj je pomoći EU da se kroz program Cjeloživotnog učenja razvije svjetski najkonkurentniji i najdinamičniji ekonomija, bazirana na znanju sa održivim ekonomskim razvojem kojim se nudi veći broj kvalitetnih poslova, bolja socijalna usklađenost i ekološka osviještenost za buduće generacije. Specifični ciljevi programa Cjeloživotno učenje su:

1. Dati doprinos razvoju kvaliteta cjeloživotnog učenja i promovisati visoku stručnost, inovativnost i evropsku mjeru sistema na polju obrazovanja;
2. Promovisati učenje stranih jezika i jezičku različitost;
3. Dati podršku realizaciji evropskog područja za Cjeloživotno učenje;
4. Pomoći unapređivanju kreativnosti, konkurenčnosti i mogućnostima za zaposlenje;
5. Promovisati saradnju u postizanju kvaliteta u svim sektorima obrazovanja i obuke u Evropi;
6. Koristiti rezultate, inovativne proizvode i procese kao i razmjenjivati primjere dobre prakse iz oblasti koje pokriva program Cjeloživotno učenje, sa ciljem poboljšanja kvaliteta obrazovanja i obuke.

Ključne kompetencije u ciklusu cjeloživotnog učenja su: komunikacija na maternjem jeziku, komunikacija na stranim jezicima, kompetencija u matematici, prirodnim naukama i tehnički, infirmatička kompetencija, znati kako učiti, interpersonalna, inte-

rkulturalna, društvena i građanska kompetencija, kulturno izražavanje.

Učešće Bosne i Hercegovine u EU programima

Bosna i Hercegovina teži ka tome da postane država članica EU u narednoj deceiji i sva politika i praksa EU, ukoliko već sada nije relevantna, sigurno će biti u skoroj budućnosti. Za zemlju koja se još oporavlja od razarajućeg rata u periodu od 1992 - 1995. godine, sa ogromnim materijalnim i ljudskim gubicima, socijalnom i političkom destabilnošću, visokom stopom nezaposlenosti i niskom stopom produktivnosti i konkurentnosti, sticanje kompetencija potrebnih za XXI. stoljeće i sveprihvatanje cjeloživotnog učenja je od krucijalne važnosti, ukoliko BiH želi da prevaziđe ogroman, i od ranih 1990-tih, rastući jaz sa razvijenim nacijama (Hođić, 2008).

Evropska unija se saglasila, po programu Thessaloniki, da se učešće u programima zajednice otvorí i za zemlje Zapadnog Balkana, u skladu sa pristupom koji se koristio u zemljama kandidatima. To je bio jedan od prvih važnih koraka ka kreiranju mogućnosti za Bosnu i Hercegovinu da ojača proces integracije i da se upozna sa najboljim načinom rada EU, njenim zakonima u oblasti obrazovanja, obuke i pitanja mladih. Okvirni sporazum između Evropske komisije i BiH, u kojem se navode opšti uslovi za učešće BiH u programima zajednice, potpisani je na sastanku EU/Balkanskog foruma 22.11.2004. godine. Sporazum je ratifikovan od Parlamenta EU u maju, 2005. godine, a od BiH Parlamenta 2007. godine. Bosna i Hercegovina se priprema da učestvuje u bliskoj budućnosti u nekim programima zajednice koji su otvoreni za „treće zemlje“ u oblasti obrazovanja (posebno visokog obrazovanja) i pitanja mladih. Naime, radi se o dva za BiH veoma značajna programa a to su:

- Akcioni program EU na polju Cjeloživotnog učenja i
- Mladi u akciji.

Navedena dokumenta su osnova za razvoj koncepta cjeloživotnog učenja, a ciljevi i prijedlozi prezentovani u njima usmjereni su na razvoj društva i stvaranje društva znanja, tj. društva koje uči.

Cjeloživotno učenje u Bosni i Hercegovini

Cjeloživotno učenje postalo je jedno od „najkonkurenntnijih oružja“ u današnjem svijetu. Sve se događa veoma turbulentno, što je uticalo na to da se u svijetu sve globalizira, te da bude dostupno u bilo koje vrijeme i na bilo kojem mjestu. Zato se u današnje doba ekonomskih i socijalnih promjena i brze tranzicije društava u „društvo znanja“ i demografske situacije prema kojoj populacija u Evropi postaje sve starija, javlja potreba za novim pristupom obrazovanju i učenju. Teži se učenju tokom čitavog života s ciljem konstantnog unapređenja znanja, vještina i sposobnosti unutar lične, građanske, društvene i poslovne perspektive. U takvom sistemu obrazovanja razvijaju se mnogobrojne mogućnosti davanja „druge šanse“ za one mlade ljude koji nisu zadovoljili svoje potrebe u formalnom školskom sistemu.

Međutim, upravo davanje druge šanse i potreba da se nadoknadi propušteno u pogledu obrazovanja zloupotrebljava upravo obrazovni sistem BiH koji je u protekloj deceniji, zbog potrebe promjene zanimanja, prekvalifikovao i dokvalifikovao ogroman broj ljudi za šta su kasnije inspekcijske kontrole i revizije unutar pojedinih preduzeća utvrdile da je lažno i nevalidno. Takođe, većina mladih ljudi smatra da završetkom škole ili fakulteta prestaje potreba za daljim učenjem i usavršavanjem. Na fakultetima se propagira cjeloživotno učenje, ali isto tako brojni nastavnici nisu spremni da unaprje-

đuju svoje znanje, vještine i kompetencije, već se i dalje drže starih tradicionalnih metoda i tehnika. Poražavajuća je činjenica da veoma mali broj nastavnika na fakultetima govori neki od stranih jezika, te nas i ne čudi podatak da BiH kada je riječ o objavljuvanju naučnih radova zauzima jedno do posljednjih mesta u Evropi. Takođe, problem nezaposlenosti, siromaštva, političke destabilnosti, demagogije vlasti demoralisu mlade ljude da nastave sa nadogradnjom svoga znanja, jer u takvim uslovima oni ne uspijevaju da pronađu posao i potvrde već stečena znanja. Otpor prema konceptu cjeloživotnog učenja dolazi upravo od onih koji više ne žele da uče, koji se i dalje oslanjaju na tradicionalne paradigme, bez obzira o kojoj se djelatnosti ili nauci radi. Zapravo, i ne čudi činjenica zašto se u BiH veoma sporo sprovode sve reforme i zašto je naše društvo u vezi sa svim društvenim, ekonomskim, socijalnim i drugim pitanjima toliko kompleksno. Društvo sve manje vrednuje obrazovanje i sve se manje oslanja na vlastite resurse, prihvatajući sve što dolazi izvana kao ispravno, kvalitetno i kao neophodno našem društву, bez obzira na cijenu koje to društvo i stanovništvo trpi. Rezultati takvih nametnutih reformi, promjena, tranzicija, i dalje su očigledni i vidljivi. I dalje imamo najviše nepismenih stanovnika u Evropi, i dalje smo nerazvijena zemљa, te imamo svega 6% visokoobrazovanog stanovništva. Ako sve razvijene zemlje podstiču obrazovanje, ulazu ogroman novac u ljudske resurse, teže društvu koje uči, onda i bosanskohercegovačko društvo mora da prihvati koncept cjeloživotnog učenja kao rješenje za izlazak iz krize i kao rješenje za budućnost ovog društva. Koncept cjeloživotnog učenja omogućuje izbor i kvalitetniji život, ali i ekonomsku produktivnost i veći stepen zaposlenosti stanovništva, a to je upravo ono čemu naše dru-

štvo teži. Podrška ovom konceptu mora imati veće uporište u društvu i njegovim institucijama, ali i u porodici i svakom pojedincu koji želi da izgradi i unaprijedi vlastite potencijale.

Zaključno razmatranje:

Nažalost, ideja o „društvu koje uči“ je samo utopiskska težnja koja se u stvarnosti teško može ostvariti u bosanskohercegovačkom društву, ali ipak predstavlja osnovnu ideju kojoj teži većina razvijenih nacija. Približavanje društva ovom idealu se vidi kroz institucionalizaciju cjeloživotnog učenja, ali sa nasljeđenim rizikom da su poželjna samo ona znanja koja su u skladu sa političkim i ekonomskim aspiracijama, kao i rizikom da, usprkos težnjama o socijalnoj jednakosti, grupe u nepovoljnijem položaju budu isključene, ukoliko im pristup obrazovanju nije adekvatno omogućen.

Postojeće obrazovanje u Bosni i Hercegovini i evidentan nedostatak prilika za sticanje znanja izvan formalnog konteksta, zajedno sa drugim nepovoljnim socio-ekonomskim-političkim uslovima, sprečavaju da se razvije pozitivna svijest o konceptu cjeloživotnog učenja kod građana Bosne i Hercegovine. Koncept cjeloživotnog učenja zahtijeva, prije svega, novu efikasniju reformu formalnog obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini, kako bi se stvorila pozitivna osnova za razvoj ovog koncepta. Ako je kvalitet obrazovnog sistema indikator razvijenosti i reputacije svakog modernog društva, onda BiH mora ozbiljnije i objektivnije sagledati da li sa ovakvim obrazovnim sistemom i posljedicama takvog sistema, kao i brojnim drugim problemima koji su prisutni već nekoliko decenija, može težiti Evropi i smatrati se društvom koje uči!

Literatura

1. Coolahan, J. (2002). Teacher education and the teaching career in an era of life long learninig. *OECD Education Working Papers*, No. 2, OECD Publishing.
2. EU memorandum on lifelong learninig (Memorandum o cjeloživotnom učenju) (2000).
3. Hođić, E. (2008). Cjeloživotno učenje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije.
4. Lisabonska deklaracija (2000).
5. Muršak, J. (2009). Obrazovanje odraslih u Sloveniji između zahtjeva Evropske unije, te mogućnosti i stvarnosti. *Andragoški glasnik*. br.2, str. 73 – 83.
6. Oljača, M. (1997). Andragogija. Novi Sad: Univerzitet u Novom sadu.
7. Savićević, D. (1989). Koncepcija obrazovanih potreba u andragogiji. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
8. Zafeirakou, A. (2002). Teachers professional Development: *What incentives for Teachers to Participate?* A background Paper for the Bulgaria program for Modernization of Education, ECA, World Bank.

Doc.dr Damir Šarić*, Prof.dr Edina Šarić**

¹Zavod zdravstvenog osiguranja Tuzlanskog kantona

²Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Univerzitet u Tuzli

DRUŠTVENO (SOCIJALNO) PODUZETNIŠTVO

Sažetak

Poduzetništvo je staro koliko i ljudsko društvo. Pojam poduzetništva koristi se svakodnevno u različite svrhe, ima opšti privredni ali i društveni značaj.

Vrsta poduzetništva koja je predmet sve većeg interesovanja, kako naučne tako i stručne javnosti u poslednjih 20 godina je društveno-socijalno poduzetništvo.

Ubrzanim razvojem globalizacije i pojmom opće svjetskih problema kao što su: globalno zatopljenje kao rezultat zagađivanja okoliša, neadekvatni zdravstveni uslovi, nezaposlenost, glad, siromaštvo i dr., počinje se ozbiljnije razmišljati o ovom obliku poduzetništva kao poslovnim modelom budućnosti.

Društveno poduzetništvo predstavlja poduzetništvo koje nema za cilj maksimiziranje profita, nego unapređenje kvaliteta života i održivog razvoja poslovanja, uz preuzimanje određenog nivoa rizika i odgovornosti.

U ovom radu ćemo predstaviti društveno-socijalno poduzetništvo kao vrstu poduzetništva, ključna aktere koji su uključeni u procese razvoja društvenog poduzetništva, kao i primjere pozitivne prakse društvenog poduzetništva u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: poduzetništvo, društveno poduzetnišvo, društveni poduzetnik, društvena preduzeća .

Damir Šarić, Edina Šarić SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

Abstract

Entrepreneurship is as old as human society. Term entrepreneurship is used on a daily basis and has general economic and social significance.

Kind of entrepreneurship that is a subject of increasing interest in scientific and professional circles, in last 20 years is social entrepreneurship.

The accelerated development of globalization and the emergence of global problems such as: global warming as a result of environmental pollution, inadequate health conditions, unemployment, hunger, poverty, etc., this form of entrepreneurship is being considered as a business model of the future.

Social entrepreneurship represents entrepreneurship whose main goal is improving quality of life and sustainable business development with certain level of responsibility and not the maximizing profit.

In this paper social entrepreneurship will be presented as a form of entrepreneurship, key actors involved in processes of developing it and examples of positive practice in social entrepreneurship in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: entrepreneurship, social entrepreneurship, social entrepreneur, social enterprises

---

* damir-saric@hotmail.com

** edina.saric@untz.ba

UVOD

Poduzetništvo je staro koliko i lju-dsko društvo. Pojam poduzetništva se koristi svakodnevno u različite svrhe i ima opšti privredni i društveni značaj. Već odavno prevaziđen je model masovne proizvodnje, pa u savremenim tržišnim uslovima profitiraju oni koji mogu ponuditi nešto drugačije, nešto po čemu postaju prepoznatljivi na zahtjevnom tržištu. Globalno tržište preplavljen je obilnom ponudom različitih proizvoda, usluga, informacija i opći dojam je da je većina te ponude skoro identična, odnosno da se radi o sličnoj ponudi gdje se javljaju preduzeća koja nude iste ili slične proizvode ili usluge, traže radnike koji posjeduju slično obrazovanje, te prezentiraju iste ili slične ideje kojima misle da mogu unaprijediti društvo u cjelini. Svi oni koji uspiju se isčupati iz te jednoličnosti i sposobni su društvu ponuditi novu i drugačiju privrednu aktivnost koju karakteriše drugačiji proizvod i usluga, što u konačnici rezultira povećanjem općeg društvenog blagostanja, mogu se okarakterisati kao uspješni poduzetnici, a njihovo djelovanje kao uspješna poduzetnička aktivnost.

Dakle poduzetništvo predstavlja aktivnost u koju je utkana spremnost za novu ideju, inicijativu rizik i promjenu, a poduzetnike kao nosioce te aktivnosti odlikuju lične karakteristike poput upornosti, istrajanosti, energičnosti i vjerovanje u vlastito znanje i iskustvo. Znatno se razlikuje od standardnog upravljanja privrednim aktivnostima u relativno stabilnim uslovima poslovanja, jer ono ustvari predstavlja jedan viši stepen sposobnosti za uočavanje poslovnih prilika pa čak i u situacijama kada je visok stepen poduzetničkog rizika. Cilj poduzetnika kao nosioca poduzetničke aktivnosti nije uvođenje promjena radi same promjene, nego prvenstveno ciljanim, jasnim koracima kreirati strategiju kojom će se pokušati dista-

ncirati od ostalih koji su se stopili u moru jednoličnosti.

Koji ćemo oblik odnosno vrstu poduzetništva izabrati od velike je važnosti za uspjeh same poslovne aktivnosti. Stoga je neophodno prije samog izbora oblika poduzetništva, sagledati sve relevantne činjenice koje mogu omogućiti uspješno dugoročno funkcionisanje poslovne aktivnosti. Pored individualnog poduzetništva ili poduzetništva u privatnom sektoru i korporativnog poduzetništva, vrsta poduzetništva koja u poslednje vrijeme dobija na značaju i postaje predmet interesovanja kako naučne, tako i stručne javnosti je socijalno ili društveno poduzetništvo. Svi oni koji imaju zajednički cilj unapređenje kvalitete života, a koja ne mora nužno biti uvjetovana uvećanjem profita, u poslednjih dvadeset godina snažno promovišu socijalno poduzetništvo, koje postaje nezaobilazan faktor u svim aspektima kako privrednog tako i društvenog života.

Definiranje pojma socijalno ili društveno poduzetništvo

Socijalno ili društveno poduzetništvo kao pojam danas se sve češće koristi i privlači sve veću pažnju, te ga iz toga razloga mnogi smatraju poslovnim modelom budućnosti. Kao vid poduzetništva poznat je više od sto godina, ali tek sa ubrzanim razvojem globalizacije i pojmom globalnih problema poput nezaposlenosti, siromaštva, gladi, socijalnog isključivanja, marginalizacije, neadekvatnih zdravstvenih uslova, globalnog zatopljenja uzrokovanoj zagadživanjem okoliša, počinje se ozbiljnije razmišljati o ovom obliku poduzetništva.

Socijalno poduzetništvo za razliku od klasičnog pojma poduzetništva je složeniji pojam. Tokom proteklih 20 godina kako je eksponencijalno rasla popularnost koncepta socijalnog poduzetništva, rastao je i broj definicija, ali i pažnje istraživača iz različitih

naučnih disciplina koje su iznjedrile veliki raspon definicija pojma socijalnog poduzetništva. Većina autora u svojim radovima ističe da je pojam socijalno poduzetništvo uveo osnivač Ashoke Bill Drayton. Ashoka je jedna od prvih organizacija koja je promovisala i podupirala socijalno-poduzetničke poduhvate. Za samog osnivača ove organizacije socijalno poduzetništvo je poduzetništvo s etičkim integritetom, kojemu nije cilj lična korist ili maksimiziranje profita, nego usmjerenost na društvene vrijednosti. Drayton je isticao važnost inovativnog pristupa rješavanju socijalnih pitanja, te smatrao da je za korjenite promjene potrebno uključiti što više ljudi širom svijeta (Vidović, 2012).

Autor Defourny i Nyssens (2010) sagledavaju socijalno poduzetništvo kroz škole misli koje ga oblikuju. Prema navedenim autorima prva škola misli je "Zaradivanje prihoda", koja se fokusira na strategije zaradivanja prihoda i tržišne aktivnosti nefitnih organizacija koje su u službi podupiranja njihove misije. Druga škola misli su "Socijalne inovacije" u konceptu socijalnog poduzetništva. U njoj su glavni faktori promjena, tj. nove kombinacije koje se razvijaju i agenti koji proizvode te promjene. Kao područja u kojima se razmatraju promjene navode se nove usluge, nova kvaliteta usluga, nove metode proizvodnje, novi faktori proizvodnje, novi oblici organizacije, nova tržišta.

Stevenson i WeiSkillern (prema Zriljić i Širola, 2014) razlikuju širi i uži pristup razumijevanju socijalnog poduzetništva. U širem smislu socijalno poduzetništvo shvaća se kao inovativna aktivnost sa socijalnim ciljem, koja se pojavljuje bilo u profitnom, bilo u neprofitnom sektoru ili u međusektorskem prostoru. U užem značenju socijalno poduzetništvo može se razumjeti i kao fenomen primjene poslovnih znanja i vještina u neprofitnom sektoru, kada neprofitne organizacije počnu primjenjivati tržišne na-

čine sticanja finansijskih sredstava, ali i u užem smislu socijalno poduzetništvo podrazumjeva i poduzetništvo koje se orijentira na ciljeve uz sektor socijalne zaštite.

Socijalno poduzetništvo predstavlja stvaranje socioekonomskih struktura, veza, institucija, organizacija i mjera koje rezultiraju održivim društvenim koristima (Fowler, 2000). Ono predstavlja korištenje poduzetničkog ponašanja više za društvene, a ne toliko profitne ciljeve, tako da generirani profit koriste za dobrobit određenih "potlačenih" društvenih skupina (Hibbert i Hogg, 2002).

Prema Said business Scholl socijalno poduzetništvo možemo definirati kao profesionalan, inovativan i održiv pristup sustavnim promjenama koje nadilaze nedostatke tržišta i iskoristavaju date mogućnosti.

Socijalno ili društveno poduzetništvo je kontinuirana privredna aktivnost koja upotrebljava poduzetničke alate za rješavanje društvenih i ekoloških problema a čiji primarni cilj nije akumulacija profita već postizanje određenih ekonomskih, socijalnih, etičkih ili drugih razvojnih ciljeva od opšteg interesa.

Društveno poduzetništvo je proces u kojem građani sudjeluju u izgradnji ili promjeni institucija te unapređuju rješenja za socijalne probleme, kao što su siromaštvo, bolest, nepismenost, korupcija, a sve sa ciljem boljeg rješenja većine (Bornstein, D., 2007).

Unutar akademске zajednice o definiciji i značenju pojma socijalnog poduzetništva postoji široko rasprostranjen konzensus, odnosno visok nivo saglasnosti oko definiranja ovog pojma. Tome u prilog govore i rezultati istraživanja koje su proveli Alegre, Kislenko i Berbegal-Mirabent (2017) koji su analizirali postojeće definicije socijalnog poduzetništva pomoću karte citat i metode analize klastera. Proučavajući ukupno 307 dokumenata, došli su do rezultata da postoji široko rasprostranjen konsenzus unutar akademске zajednice o definiciji i

značenju pojma socijalnog poduzetništva koji je prvenstveno usmjeren na kombinaciju društvenih i finansijskih ciljeva, ideja zajednice i inovacija.

Dakle, društveno poduzetništvo bavi se kvalitetom života, koja ne mora nužno ovisiti o visini profita koja se ostvaruje kroz poduzetnički poduhvat. U društvenom poduzetništvu vodi se računa o očuvanju radnih mjesta, održivom rastu i stvaranju jednakih šansi za sve. Društveno poduzetništvo vidi svakog čovjeka kao korisnog člana društvene zajednice, sposbnog da doprinese razvoju društva u kojem živi.

Sam pojam socijalnog poduzetništvo nemoguće je detaljnije obrazložiti bez definiranje nekih ključnih pojmoveva koji se vežu sa njega, a to su: društvena ekonomija, socijalno ili društveno preduzeće i socijalni ili društveni poduzetnik.

Socijalnu ili društvenu ekonomiju čine organizacije iz okvira tržišne ali i netržišne djelatnosti. Iste ne pripadaju javnom sektoru, u svojoj osnovi imaju demokratski način postupanja: Članovi takvih organizacija imaju jednaka prava i obaveze, te primjenjuju poseban režim vlasništva i raspodjele profita, koristeći viškove za širenje organizacije i poboljšanje usluga svojim članovima i društvu. Oni su socijalno razvojni akteri u svim sektorima. Karakterišu ih socijalni cilj i specifični poduzetnički oblici djelovanja. Oni se pojavljuju u pravnim oblicima zadruga, udruženja, privrednih društava, fondacija i preduzeća. Osnovne karakteristike aktera socijalne ekonomije su:

- a) socijalne potrebe koje pokušavaju adresirati,
- b) akteri koji su pokretačka snaga i
- c) jasno izražena želja za socijalnom promjenom

Socijalno ili društveno preduzeće je akter socijalne ekonomije koji umjesto kreiranja novčanog profita za vlasnika u prvi

plan stavlja ostvarivanje šireg društvenog uticaja. Društveno preduzeće funkcioniše na taj način što proizvodi proizvode ili pruža usluge u tržišnim uslovima koristeći inovacije i poduzetničke principe a ostvarenu dobit prvenstveno koristi za dostizanje društvenih ciljeva. Takvim preduzećima se upravlja na jedan odgovoran i otvoren način koji primarno uključuje uposlenike, klijente i ostale aktere. Članovi socijalnog preduzeća su osobe koje učestvuju u vođenju socijalnog preduzeća i dio su njegove vlasničke strukture.

Društveno preduzeće u svojim aktivnostima vodi se ekonomskim i socijalnim kriterijima. Ekonomski kriteriji su:

- osnovna djelatnost proizvodnje robe ili usluga,
- visok stepen autonomije(nije u većinskom vlasništvu države),
- tržišna orijentacija,
- jasno definirana uloga volonterskog rada.

Socijalni kriteriji su:

- nastanak na osnovu civilne inicijative,
- uloženi kapital nije isključivi kriterij za odlučivanje, u procesu upravljanja aktivno uključeni svi sudionici,
- djelovanje u korist korisnika, članova i šire zajednice i
- dobit od ostvarene aktivnosti ulaže se u proširivanje djelatnosti ili u razvoj lokalne zajednice.

Svojim djelovanjem socijalno preduzeće ostvaruje direktni uticaj na razvoj lokalne zajednice:

- svojim djelovanjem nadopunjuje usluge od javnog interesa koje javne institucije ili privatna profitna preduzeća nisu u mogućnosti dovoljno kvalitetno obavljati,
- doprinose uravnoteženom korištenju i raspodjeli raspoloživih resursa u korist lokalne zajednice,
- generiraju nova radna mjesta u svojim područjima djelovanja, a neka društvena pre-

dužeća posebno su usmjerena integraciji dugotrajno nezaposlenih na tržište rada, -potiču društvenu koheziju i pridonose rastu i razvoju društvenog kapitala, -pružaju podršku institucionalizaciji neformalnih poduzetničkih aktivnosti profitnog sektora.

Društveni poduzetnik je osoba koja prepoznaje te pokušava pronaći održiva poslovna rješenja koja su prvenstveno motivisana povećanjem javnog dobra a ne stvaranjem visokih ličnih dobiti. Za socijalne poduzetnike, cilj je uvećati različite oblike društvenog uticaja, najčešće naglašavajući potrebu zajednice koja je od strane profitnih poduzetnika bila zanemarena.

Ono što je bitno prilikom definisanja pojma socijalno poduzetništvo je inovacija odnosno stvaranje nove vrijednosti, a ne replika već postojećih organizacija odnosno njihova poslovanja u kontekstu pružanja istih ili sličnih usluga koje omogućavaju zadovoljenje istih potreba društva. Suštinska razlika socijalnog poduzetništva u odnosu na koncept korporativnog poduzetništva ogleda se upravo u svrsi, odnosno u onom profitu koji korporativno profitno preduzeće nastoji po svaku cijenu maksimizirati. Društveno poduzetništvo teži zapošljavanju ljudskih resursa sa svrhom proizvodnje proizvoda koji će ispuniti neke potrebe društva (Bornstein i David, 2007). Radi boljeg razumijevanja razlika možemo navesti primjer proizvođača brze hrane koji zapošljavaju milione ljudi širom svijeta. Sasvim je očigledno da ti proizvođači pomažu rastu stope zaposlenosti u društvu ali je potreba zapošljavanja tolikog broja ljudi rezultat širenja poslovanja odnosno potrebe radnika sa svrhom obavljanja profitnog poslovanja. Kada bi povod tom istom proizvođaču brze hrane bio opskrba hranom ljudi koji ne mogu priuštiti kupnju proizvoda brze hrane, pa bi iz tog razloga postavio minimalne cijene sa kojima preduzeće može kontinuirano pos-

lovati, tj. da može podmirivati tekuće troškove proizvodnje, poslovanja. Dakle u tom slučaju bi to preduzeće poslovalo u interesu društva, a ne radi profita i tada bi se moglo nazvati socijalnim odnoslo društvenim preduzećem (Bornstein David, 2007).

Glavni akteri razvoja socijalnog poduzetništva i zakonski okvir

Socijalno poduzetništvo otvara velike mogućnosti za prevazilaženje ili ublažavanje trenutnih problema, za radni angažman većeg broja nezaposlenih i socijalno ugroženih i poboljšanje društvenog i materijalnog statusa pojedinca i šire zajednice. Time se potvrđuje činjenica da koncept socijalnog poduzetništva zauzima sve značajnije mjesto u teoriji i praksi, te svojim efektima djelovanja u znatnoj mjeri doprinosi povećanju kvalitete života ljudi širom svijeta. Sve veći broj aktivnosti i inicijativa iz ove oblasti u poslednjih nekoliko godina, dokaz su da socijalno poduzetništvo dobija sve veći značaj u svijetu. Tako prema podacima Evropske komisije (2016), organizacije socijalnog poduzetništva čine 10-12% evropske privrede, te da je svako četvrti osnovano preduzeće socijalno preduzeće. Isti izvor navodi da je u tim istim organizacijama(zadruge, udruženja, fondovi, društva za uzajamnu pomoć), zaposleno oko 6,5% radne populacije u Evropskoj uniji. U strukturi organizacija socijalne ekonomije, najveći udio imaju udruženja i fondacije i slične pravno-organizacione forme (92%), u kojima je zastupljen plaćeni volonterski rad, potom zadruge (7%) i društva za uzajamnu pomoć (1%).

U tradiciji evropskog socijalnog poduzetništva smatra se da je Italija prva od zemalja legislativno podržala razvoj socijalnog poduzetništva. U Italiji su zakonom 1991. godine uvedene "Zadruge društvene solidarnosti"- socijalne zadruge tipa A (koje pružaju socijalne, zdravstvene i obrazovne

usluge) i socijalne zadruge tipa B (koje omogućavaju uključivanje diskriminiranih grupa na tržištu i zapošljavaju najmanje 30% radnika koji pripadaju tim grupama). Zadruge su uvedene i u Portugalu, Španiji, Francuskoj i drugim Zemljama.

Finska je zemlja sa visokim stepenom savjesti za brigu o životnim uslovima i potrebama osoba sa posebnim potrebama u zapošljavanju, te drugih socijalno uključenih grupa. U Finskoj su naročito razvijena seoska udruženja (vode brigu o lokalnom razvoju i socijalnoj zaštiti), udruženja za nezaposlene i radne zadruge, te udruženja profesionalaca koji pružaju usluge socijalne i zdravstvene zaštite.

Pristup socijalnom poduzetništvu prisutan u Holandiji, u kome 65% mladih osoba prije svog prvog stalnog zaposlenja stekne iskustvo radeći u socijalnom poduzetništvu (volontiranje, privilegovanim volontiranjem sa nekim beneficijama, radnom ugovorom), zaslužuje pažnju iz razloga što se radi o modelu koji bi bio primjenjiv u BiH, uzimajući u obzir veliki broj nezaposlenih mladih ljudi. U cilju njegove implementacije, bilo bi neophodno u programe škola i fakulteta uvesti edukacije iz ove oblasti kako bi mladi ljudi mogli sudjelovati u društvenim aktivnostima i na taj način u budućnosti biti spremni voditi ovaj proces u dalje razvijanje.

Veoma je inspiritivan model Velike Britanije koja je 2004. godine uvela novi pravni oblik "Community Interest Company" (CIC) koji podrazumjeva predhodnu provjeru utvrđivanja svrhe služenja zajednici i ova preduzeća provode mnogobrojne aktivnosti. Francuska je takođe 2002. godine uvela SCIC-Societe corporative d'interet collectif (društva bazirana na zajedničkom interesu). Interesantan je primjer Njemačke koja ima tradicionalno razvijeno zadružarstvo (oko 17 miliona zadrugara), ali nema razvijenu politiku socijalnog poduzetništva.

Slovenija je Zakonom o socijalnom poduzetništvu (2011), koji je stupio na snagu 2012. godine definisala socijalno poduzetništvu kao trajno obavljanje aktivnosti socijalnog poduzetništva, koje su predmet posebnih uslova rada, u proizvodnji i prodaji proizvoda ili pružanju usluga na tržištu, za koje generisanje profita nije glavni cilj.

U poslednje vrijeme zemlje Evropske unije razvijaju posebne programe za podršku socijalnim poduzetništvu koji su bazirani na:

- poboljšanju pristupa finansiranju za socijalna preduzeća,
- povećanju vidljivosti socijalnog poduzetništva,
- identifikovanju najboljih praksi i njihovo širenje,
- jačanju upravljačkih sposobnosti, stručnosti i umrežavanju socijalnih preduzeća (Šimundža Anita, 2016).

Bosna i Hercegovina ima najveći broj socijalno marginaliziranih u Evropi, što govori o hitnoj potrebi sistemskog pristupa razvoja socijalnog poduzetništva, kao važne poluge za uključivanje na tržište rada marginalizovanih skupina. U Bosni i Hercegovini nije dovoljno prepoznat potencijal socijalnog poduzetništva. Problemi razvoja socijalnih preduzeća nisu dovoljno zastupljeni u postojećim zakonskim rješenjima. Kao pozitivne primjere uobičavanja zakonskog okvira u kome djeluju socijalna preduzeća možemo navesti donošenje Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH ("Službene novine FBIH" broj: 2/10) i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida Republike Srpske ("Službene novine RS" broj: 59/09). Ovim Zakonima su pored utvrđivanja kategorija, njihovih prava, definirane i obaveze za određene subjekte u smislu zapošljavanja osoba sa invaliditetom, prema bro-

ju zaposlenih. Na temelju Zakona uspostavljen je Fond kao poseban pravni subjekat koji prikupljena sredstva raspoređuje na novu javnih transparentnih natječaja za upošljavanje, profesionalno osposobljavanje i rehabilitaciju osoba sa invaliditetom. Zapošljavanje osoba za invaliditetom se smatra i samozapošljavanje i rad u obiteljskom preduzeću ili samostalnoj djelatnosti. Tokom poslovanja ovi subjekti su oslobođeni plaćanja carina i poreza prema carinskim i poreskim propisima, a troškove za komunalne usluge, telefonske račune i troškove električne energije plaćaju po uslovima koji važe za domaćinstvo. U Federaciji BiH postoji čak i više pogodnosti kojima je država pozvala sve subjekte, da koristeći benefite iz ovog zakona, smanje isključenost ove kategorije stanovništva i učini ih korisnim članovima društva, pri tome nagrađujući one koji tome doprinose.

Socijalno poduzetništvo se kreće između javnog, privatnog i civilnog sektora. Država uvijek ima razlog za razvoj socijalnog poduzetništva jer razvoj društvenih odnosa ide brže od razvoja državne strukture koja je, bez obzira na uređenje, više od drugih otporna na promjene u društvu. Primjere socijalnog poduzetništva u javno-državnom sektoru možemo identifikovati kroz donošenje zakonskih okvira (entitetski zakoni o osobama sa invaliditetom, zakoni vezani za izbjeglice, raseljena lica, održivi povratak, entitetski zakoni o Fondu za zaštitu životne sredine), kojima se unapređuje razvoj koncepta socijalnog poduzetništva.

Privatni sektor slično kao i javni predstavlja važan faktor u razvoju socijalnog poduzetništva prije svega u pogledu obezbjeđivanja kapitala za pokretanje i održavanje aktivnosti socijalnog poduzetništva. Socijalno poduzetništvo manifestuje se i kroz javno-privatna partnerstva koja imaju za cilj izgradnju, korištenje, održavanje i upravljanje ili rekonstrukcija imovine radi zadovoljenja javnih potreba u oblasti dru-

mskog, vazdušnog, vodenog i željezničkog saobraćaja, obrazovne, kulturne i sportske infrastrukture, zdravstvene infrastrukture, komunalne i dr.

Poseban vid socijalnog poduzetništva predstavlja zadrugarstvo, u kojem novu vrijednost predstavljaju principi zajedničkog upravljanja, uzajamnosti i solidarnosti. Promovisanje socijalnog poduzetništva kroz zadružno udruživanje zakonski je uokvireno Zakonom o zadrugama ("Službene novine BiH" broj:18/03, 55/06). Shodno Ovom zakonu, zadruga je oblik organizovanja dobrovoljnih članova da bi zadovoljili svoje zajedničke ekonomske, socijalne i kulturne potrebe i težnje. Zadruga u pravnom prometu nastupa u svoje ime i za svoj račun, odgovara svojom imovinom, a za obaveze koje se ne mogu izmiriti iz imovine zadruge, zadrugari odgovaraju solidarno. Zadrugu može osnovati najmanje 5 fizičkih ili pravnih lica. Kao najčešći oblik osnivanja zadruga u BiH su poljoprivredne i zemljoradničke zadruge.

U promociji koncepta socijalnog poduzetništva važnu uloge imaju i organizacije civilnog društva, čiji se primarni zadatak odnosi na pružanje stručne pomoći u učešće u zagovaračkim aktivnostima sa ciljem potpunijeg pravno-legislativnog uređenja oblasti socijalnog poduzetništva, učešće u edukaciji, javnoj promociji i jačanju svijesti javnosti o mogućnosti i važnosti koncepta socijalnog poduzetništva.

Pozitivna prakse socijalnog poduzetništva u BiH

Socijalno poduzetništvo se temelji na primjeni poduzetničke logike i načina djelovanja u razvoju inovativnih načina za adresiranje socijalnih i ekoloških razvojnih potreba, s tim da se ostvarena razlika prihoda nad rashodima tokom obavljanja djelatnosti većinom reinvestira u dalji razvoj društvenog preduzeća ili humanitarne djelatnosti,

ukoliko je osnivač preduzeća humanitarna organizacija.

Udruženje humanitarna organizacija "Međunarodni forum solidarnosti-EMMA-US", svojom djelatnošću snažno zagovara koncept socijalnog poduzetništva, pri čemu je i u Bosni i Hercegovini postao prepoznatljiv kroz realizaciju nekih velikih projekata poput:

- Prihvatni centar "Duje",
- Internatski smještaj za djecu u Potočarima, Srebrenica,
- Dnevni centar za djecu i mlade u Potočarima, Srebrenica,
- Distribucija humanitarne pomoći,
- reprezentacija beskućnika BiH i mnogi drugi.

Svakako da je među svim nabrojanim najznačajniji projekt prihvatni centar "Duje", koji djeluje od 2004. godine kao centar za zbrinjavanje i rehabilitaciju svih kategorija u stanju socijalne potrebe i jedan je od vodećih projekata HO"EMMAUS". Rad centra usmjeren je na rehabilitaciju, resocijalizaciju, sa krajnjim ciljem integracije korisnika usluga. U centru je zbrinuto više od 400 korisnika, različitim socio-zdravstvenih patologija kojima se svakim danom pruža medicinska, edukacijsko-rehabilitacijska, odgojno-obrazovna pomoć, a sve to sa mnogo ljubavi i razumijevanja. Korisnici usluga su osobe treće životne dobi različitih kategorija i oboljenja, osobe sa intelektualnim i tjelesnim poteškoćama, nepokretne osobe sa kombinovanim smetnjama, beskućnici, mlađi sa asocijalnim ponašanjem, te mlađi iz ugroženih-rizičnih grupa. U skladu sa propisanim međunarodnim standardima i normativima pružanje usluga se realizuje kroz četiri organizacione jedinice Prihvatnog centra:

- Centar za stara i nemoćna lica,
- Centar za lica sa duševnim smetnjama,

-Centar za lica sa invaliditetom i centar za djecu i mlade.

Misija Međunarodnog foruma solidarnosti – Emmaus glasi: "**stvarati, podržavati i oživljavati takve sredine u kojima će svi, osjećajući se slobodnim i poštovanim, moći udovoljavati svojim potrebama i međusobno se pomagati.**"

Vizija Međunarodnog foruma solidarnosti – Emmaus glasi: "**učiniti da svaki čovjek, svako društvo, svaka nacija može živjeti, iskazivati se i ostvarivati kroz razmjenu i raspodjelu, na jednakost dosta-janstven način!**"

ZAKLJUČAK

Globalne i nacionalne ekonomije moraju sve više težiti prema stvaranju društveno-poduzetničke klime. Svako četvrti osnovano preduzeće u Evropi je socijalno preduzeće. Organizacije socijalnog poduzetništva čine 10-12% evropske privrede i u njima je uposleno 6,5% radne populacije u Evropi.

Nosioci vlasti na različitim nivoima i javne institucije imaju ključnu ulogu u stvaranju poticajnog okruženja za razvoj društvenog poduzetništva. Primarna osnova za provođenje poslovnih aktivnosti su širi društveni ciljevi-preduzeća svoje aktivnosti trebaju bazirati na javnom interesu. Socijalno poduzetništvo nudi jedan alternativni vid zapošljavanja, te je potrebno oblast socijalnog poduzetništva u našoj zemlji zakonski urediti.

Jedan od oblika socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini podržavaju entitetski fondovi za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, koji kroz svoje programe podržavaju preduzeća i pojedince. Međutim, još uvijek nema istraživanja o širim faktorima koji utiču na socijalno poduzetništvo za osobe sa invaliditetom. Radi toga nameće se potreba

za empirijskim studijama fokusnih skupina sastavljenih od socijalnih poduzetnika s invaliditetom, te intervua sa ključnim faktorima koji rade na područjima politike, invalidnosti i poslovanja. Potrebno je uraditi analizu invalidnosti i poduzetništva kako bi istražili koji faktori utiču na potencijal socijalnog poduzetništva, te osigurani jednake mogućnosti sudjelovanja za osobe sa invaliditetom na tržištu rada, ali i ostalih marginalizovanih skupina.

Ključni institucionalni partneri za kontinuirano unapređenje stanja društvenog poduzetništva u BiH su:

- Entitetska ministartsva u relevantnim sektorima: rad, socijalna politika, poduzetništvo,

- Javne službe za zapošljavanje i druge institucije sa uticajem na tržište rada,
- Lokalne institucije vlasti(općine)
- Akademske institucije koje svojim kompetencijama i uticaje mogu pružiti značajnu podršku razvoju koncepta društvenog poduzetništva.

Evidentno je da bez podrške različitih državnih, entitetskih, kantonalnih i općinskih institucija, centara za socijalni rad, bolnica, domova zdravlja i drugih domaćih i inostranih organizacija nije moguće implementirati projekte koji promovišu koncept socijalnog poduzetništva.

LITERATURA

- Alegre I, Kislenko S, Berbegal-Mirabent J.,(2017) Organized Chaos:Mapping the Definitions of Social Entrepreneurship. Journal od Social Entrepreneurshi. Pristupljeno 12.10.2017.. preuzeto sa www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19420676.2017.1371631,
- Bornstein, D. (2007) How to Change the World: Social Entrepreneurship and the Power of New Ideas, New York: Oxford University Press,
- Bornstein D. i Davis S. (2007) Socijal entrepreneurship –What everyone needs to know,
- Defourny J i Nyssens M. (2010) Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the Unitet States: Convergences and Divergences. Journal of Social Entrepreneurship, 1 (1) 32-53,
- Fowler A., (2000), "Civil Society, NGOs and Social Development: Changing the Rules of the Game", Geneva 2000 Occasional Paper, No. 1, United Nations Research Institute for Social Development, Geneva, January,
- Hibbert i Hogg (2002) -Consumer response to social entrepreneurship: the case of the Big Issue in Scotland,
- Šarić E. (2014) Treća životna dob, Bosanska riječ, Tuzla,
- Šimundža A. (2016) Socijalno poduzetništvo-dimenzija za dobrobit čovjeka, Mreža mira, Banja Luka,
- Vidović D. (2012) Socijalno poduzetništvo u Hrvatskoj, doktorska disertacija, Zagreb Filozofski fakultet,
- Zrilić N. I Širola D. (2014) Socijalno poduzetništvo – nova mogućnost zapošljavanja mladih u Hrvatskoj. Zbornik Veleučilišta u Rijeci, Vol. 2 (2014), No. 1, pp. 59-76,
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida ("Sl. glasnik RS" broj:59/09,

-Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invalidditetom ("Sl. novine FbiH" broj: 2/10)

WEB

-<http://www.ashoka.org/socialentrepreneur>, pristupljeno 01.10.2017.

-http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm, pristupljeno 01.10.2017.

-<https://dimenzijaopus.wordpress.com/2015/01/06/moc-nove-ideje-inspiratori-svih-vremena>,
pristupljeno 13.10.2017.

-<http://mfs-emmaus.ba/prihvativni-centar-duje-2>, pristupljeno 12.10.2017.

-<http://www.zeneposao.com/?lang=hr&index=37>, pristupljeno 01.10.2017.

II

R A S P R A V E

Prof. dr. Edin Ramić
 Pedagoški fakultet Evropskog univerziteta Brčko distrikta
 Brčko, Bosna i Hercegovina

VAŽNOST FRANCUSKE DEKLARACIJE IZ 1789. GODINE KAO SIMBOLIČKE OSNOVE DEMOKRATSKOG DRUŠTVA

Sažetak

Isuviše je uprošćena uobičajena slika francuske demokratije i pravne države kad se uzima uobičajena slika da je Revolucija izrodila jedno markantno djelo kakva je Deklaracija prava iz 1789. godine i da je s tim sve završeno. Historijska i društvena stvarnost je, međutim, sasvim drugačija. Da bi određene ideje postale ostvarive mora postojati "dobra" stvarnost, društvena i politička. Krupne stvari u državnopravnom poretku moraju da izrastaju na samom sopstvenom tlu datog društva, na njegovoj sopstvenoj stvarnosti ali je i tada upitna potpuna realizacija ideja. A da se do takve stvarnosti dođe, treba da prođe vrijeme postupnog njenog razvoja, jer tu preuranjeni dekreti ništa ne pomažu – čak mogu i odmoći. Iskustvo drugih i dobra volja, doduše, mogu pomoći razvoju sopstvene društvene i političke stvarnosti, ali ga ne mogu zamjeniti.

Iako Deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine i danas djeluje vrlo snažno i mada se ne vidi dogledno vrijeme kada će biti prevaziđena – može biti samo dopunjavana, ipak treba istaći da je to, za sada, neostvaren dokument. Za njeno ostvarenje mora se pričekati promjena društvene stvarnosti (ako do nje ikada dođe), jer jedna je stvar sastaviti i objaviti određene principe u okviru jedne civilizacijske skupine (u ovom slučaju Zapadne), a sasvim je druga stvar provesti ideje u politički sistem i politički život država Zapadnog svijeta, a pogotovo to postići na planetarnoj razini. U tome se ogleda utopijski karakter Deklaracije ali to ni u kom slučaju ne umanjuje značaj Deklaracije kao cilja kojemu čovječanstvo treba težiti ili eventualno principe iz tog cilja dopuniti, konsenzualno dogоворити и uskladiti modalitete njihovog ostvarenja.

Ključne riječi

Francuska revolucija, francuska Deklaracija iz 1789., ljudska prava, demokratija

Edin Ramić

IMPORTANCE FRENCH DECLARATION OF 1789 AS A SYMBOLIC BASIS FOR DEMOCRATIC SOCIETY

Abstract:

It is too simplistic a common image of French democracy and the rule of law when taking the usual picture that revolution has spawned a distinctive work of what the Declaration of Rights of 1789, and that with all these Finished. The historical and social reality, however, is quite different. To make certain ideas become viable there must be a "good" reality, social and political. Big things in the state and legal order must emerge on the own soil of a given society, on his own reality but it is questionable then the full realization of the idea. And to come to that reality, we need to pass the time its gradual development, because there is nothing premature

decrees do not help - and may even harm. Experience and good will of others, however, can help the development of their own social and political reality, but it can not replace.

Although the Declaration of the Rights of Man and of the Citizen of 1789, and today operates a very powerful and although you can not see the near future when it will be overcome - can only be topped up, it should be noted that it is, for now, unrealized document. For its realization must wait for changes in social reality (should it ever occur), because one thing is to compile and publish certain principles within the framework of a civilized group (in this case the West), but it is quite another thing to implement ideas in the political system and political life of the Western world, and especially to achieve on a planetary scale. This reflects the utopian character of the Declaration but it is not in any way diminish the importance of the Declaration as a goal which humanity should aspire or possibly from the principles that aim to supplement, consensual and agreed the modalities of their implementation.

Keywords:

French Revolution, the French Declaration of 1789, human rights, democracy

UVOD

Za prosvjećenog Francuza s kraja 18. stoljeća pojma "demokratija" označava "oblik vladavine u kojem narod kao tijelo ima suverenitet"⁵³, osim toga, demokratija se također javlja kao naročito racionalan režim koji nema samo moralnu superiornost (ona čuva prirodnu jednakost) nego i praktične prednosti: u onoj mjeri u kojoj su zakonoda-vci, građani poštuju zakone koje su oni sami napravili i koji se smatraju sukladnim njihovim interesima. Pisci Deklaracije o pravi-ma čovjeka i građanina iz 1789. godine su bliski osobito Rousseauu, za koga je demo-kratija oblik "vlade" tj. organizacija "izvršne vlasti", za razliku od "narodnog suvereni-teta", koji je strogo uvezši samo djelovanje "zakonodavca". Međutim, na pisce Deklara-cije prava uticao je i Adam Smith i fiziokra-ti⁵⁴, koji nastoje,

najprije zajamčiti sigurnost ljudi i dobara, a ako prihvaćaju predstavni-štvo, to je najprije zato što se, za njih, sloboda prije definira individualnom autono-mijom nego participacijom.

Za pisce Deklaracije prava, prije svega za Sieyésa⁵⁵, demokratija i predstavnički režim dva su moguća oblika legitimne vladavine. U oba režima, pretpostavlja se da građani pridonose oblikovanju zakona: neposredno – u slučaju demokratije, preko "posrednog sudjelovanja" u predstavničkom režimu. Ta doktrina čuva bitne elemente shvaćanja slobode kakve je zastupao Rousseau, i ona objašnjava osobitu važnost koju u njoj zauzima "zakon": "Zakon je izraz opće volje. Svi građani imaju pravo, da bilo lično ili preko svojih predstavnika, sudjeluju u stvaranju zakona" (čl. 6).

Deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine svojim principima baca opću sumnju na sve tada postojeće režime u

⁵³ Raynaud, Philipe, *Demokracija*, Naše teme, 34 (1-2), Zagreb, 1990., str. 112.

⁵⁴ Sredinom XVIII stoljeća javlja se izvjestan broj pisaca koji se bave pitanjima javne uprave, a koji, zbog više međusobno sličnih načela kojima se rukovode, dobijaju zajedničko ime "ekonomisti" ili "fiziokrati" (oni koji su za vladavinu prirode). Glavni predstavnici fiziokratske škole političke ekonomije bili su Quesnay Francois (Kene Fransoa), Gourney Jean-

Claude (Gurni Žan-Klod), Jacques Turgot, i dr. Fiziokrati ističu da je privatna svojina najvažnije čovjekovo prirodno pravo koje se ne smije nikada ugroziti, jer ona predstavlja i osnovicu društvene proizvodnje.

⁵⁵ Sieyés Emmanuel (Sieies Emaniel, 1748. – 1836.), opat, član Ustavotvorne skupštine i Konventa, jedan od direktora Direktorija, drugi konzul za Konzulata, autor glasovite brošure "Qu'est-ce que le tiers-état?" (Što je treći stalež?).

Europi, priznavajući legitimnost samo onima koji bi poštivali prava čovjeka ("Svakom društvu u kojem nisu zajamčena prava i u kome ne postoji podjela vlasti, nedostaje Ustav" čl. 16). Dakle, Deklaracija prava vodi postavljanju "demokratskih zahtjeva" u prvi plan, koji idu daleko preko jednostavne liberalne težnje za jamstvom slobode pojedinaca ili pravne jednakosti.

Ideje demokratije i narodne suverenosti, te preporučivanje socijalnih i političkih promjena, osnova su prosvjetiteljskih razmišljanja čiji je rezultat Deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine. Međutim, te ideje, u prvi mah, nisu mogle biti prihvaciene širom Europe, jer je Europsko društvo bilo, prije svega društvo seljaka gdje je stupanj opismenjenosti bio strašno nizak. Ti ideali su pobudili najznačajniji intelektualni odjek u Zapadnoj Europi: u Engleskoj, gdje su intelektualci s ponosom mislili kako Francuzi slijede njihov vlastiti primjer *Slavne revolucije* iz 1688.; u Švicarskoj, gdje je republikanska vladavina već bila stvorena i gdje ideja revolucije više nije bila nova; u trgovackim gradovima Belgije i Nizozemske, gdje su ekonomski procvat i slobodno mišljenje bili čvrsto utemeljeni i gdje je zanimanje za francusku politiku poticano snažnom političkom štampom.⁵⁶

DEKLARACIJA I DEMOKRATSKI PUT U MODERNO DRUŠTVO

S obzirom na učinak koji je ostvarila vršeći uticaj na brojne pokrete za demokratski, društveni i državno-pravni preobražaj u 19., a donekle i u 20. stoljeću, Deklaracija prava čovjeka i građanina iz 1789. godine predstavlja najznačajnije naslijeđe Francuske revolucije. Zasnovana na učenju škole prirodnog prava, Deklaracija je proglašila slobodu, pravo na otpor ugnjetavanju i ličnu sigurnost prirodnim i neotudivim pravom svakog čovjeka, tj. pravima bez čije zaštite

zapravo i nema ustava. Ovaj dokument također usvaja ideju o suverenosti naroda kao osnovni princip organizacije vlast, te princip vladavine zakona i time stvara model moderne demokratije i pravne države. Sama po sebi, demokratija se ne svodi samo na ljudska prava, ali ju je teško zamisliti bez poštivanja ljudskih prava, od kojih su neka upravo pravo na demokratiju. Ljudska prava se uživaju u zajednici i čovjek ih ne može sebično, neograničeno i neodgovorno koristit. Sva ona skupa, i pojedina od njih, moraju biti podvrgнутa nekim ograničenjima, koja odražavaju i štite interes drugih ljudi i cijele zajednice. Zbog toga se moderni dokumenti o ljudskim pravima vraćaju kriteriju demokratije, pa tako Opća deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine u članu 29. dopušta samo ona ograničenja koja su proglašena zakonom i koja za cilj imaju poštivanje prava drugih ljudi, zaštitu morala javnog poretku i općeg blagostanja u demokratskom društvu. Ljudska prava i demokratija su tako međusobno uslovjeni i ograničeni.

Iz sadašnje perspektive mogli bismo skicirati najznačajnije karakteristike različitih puteva kojim su prošle, i još uvijek prolaze, zemlje svijeta na putu u moderna društva. Jedan od njih, onaj zapadni, je doveo do kombinacije kapitalizma i parlamentarne demokratije, nakon niza revolucija: puritanske revolucije, Francuske revolucije i američkog Građanskog rata. Ovim putem su jedna za drugom krenule Engleska, Francuska i Sjedinjene Države, mada su se njihova društva, na polaznoj tački, temeljito razlikovala. Drugi put je također kapitalistički ali je, u nedostatku snažnog revolucionarnog naboja, prošao kroz reakcionarne političke oblike da bi kulminirao fašizmom. Takav put su prošle Njemačka, Italija i Japan, isto tako sa znatnim društvenim razlikama na polaznim tačkama. Tu je i put ka modernim društvima koje su prošle ili prolaze komunističke zemlje, prije svih Rusija i Kina.

⁵⁶ Forrest, Alan, *Revolucija i Evropa*, Naše teme, Zagreb, 1990., str. 202.

Pored tih spomenutih načina prelaska u moderna društva, postoje i države koje taj proces prolaze bez građanskih, konzervativnih ili komunističkih revolucija. Tu prije svega treba spomenuti mnogoljudnu Indiju kao i neke islamske zemlje, koje taj put prolaze bez većih društvenih gibanja, jer je kulturno-školski, psihološki i historijski sklop okolnosti takav da te države otkrivaju neke nove varijante prelaska kroz neminovne procese ka boljem, modernijem sistemu.

Sve varijante i procesi prelaska u moderna društva su ustvari uzastopne historijske faze jer imaju djelimično određene odnose jedna prema drugoj. Metodi modernizacije koje je jedna zemlja odabrala mijenjaju dimenzije problema za sljedeće zemlje koje preduzimaju takav korak. Jer, primjera radi, bez kapitalističkih i reakcionarnih iskustava, komunistička varijanta bila bi nešto sasvim drugo, da je uopće zaživjela. Uz to ne treba zaboraviti i to da se historijski preduslovi svake značajne političke vrste bitno razlikuju od situacije drugih, mada frapantnih razlika ima i unutar svake vrste ali postoje i značajne sličnosti. Svi ovi putevi i načini realizacije dolaska do cilja – demokratskog, pravednijeg društva, imaju svoj karakterističan razvoj kroz dugotrajnu i sasvim sigurno, nepotpunu borbu za ostvarenje tri neposredno vezana cilja: 1.) da se stane na put samovoljnim vladarima; 2.) da se samovoljna vlast zamjeni pravednom i racionalnom; 3.) da se osnovnom stanovništvu obezbijedi udio u stvaranju vlasti. Sva tri ova cilja možemo uočiti i u načelima proglašenim 1789. godine tokom Francuske revolucije, zbog toga je Deklaracija prava tako bitan model i orijentir koji služi kao bitan imperativ u današnjici na putu do pravednijeg društva.

DEKLARACIJA PRAVA ČOVJEKA I GRADANINA KAO NEOSTVAREN DOKUMENT

Francuska Deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine čini konsti-

tutivno jezgro demokratske revolucije.⁵⁷ Ona predstavlja "ključni momenat simboličke konstitucije društvenog", novi "kamen te-meljac političkog tijela", i "temelj novog društva". Usprkos ovakvom uvaženom sta-tusu i konstatacijama od strane teoretičara, prava čovjeka i građanina, koje je 26. avgusta 1789. godine prihvatala i usvojila francuska Nacionalna skupština i 5. oktobra potpisao kralj (roi citoyen) – problematična su i to problematična konceptualno.

Na njihovu "nepotpunost" ukazuju karakteristične činjenice. Prvo, tu je njihovo ponavljanje, sinhrona repeticija, tj. u vrijeme prihvatanja Deklaracije napisano je 27 kompetitivnih prijedloga i obrazovane su tri uzastopne komisije koje su proučavale te prijedloge, da bi se na kraju prihvatile kompromisno rješenje koje približava različite stavove iznesene u pojedinim prijedlozima. Zatim je primjetna i dijahrona repeticija, koju označavaju godine 1793., 1795., 1848., 1948., tj. donose se Deklaracije koje imaju izmjenjen sadržaj u odnosu na onu iz 1789. godine, a svjedoci smo i današnjih zamisli o sasvim novoj deklaraciji. Drugo, karakteristično je i neobično potiskivanje svih prethodnih dokumenata koji su zasnivali i objavljivali prava i slobode, prije svega engleskih i američkih, uz istovremeno isticanje univerzalnosti i sveobuhvatnosti proglašenih

⁵⁷ Izraz demokratske revolucije uveo je Alexis de Tocqueville (1805.–1859.), čuveni francuski filozof prava i politike. Pripada najsnažnijim figurama francuskog političkog liberalizma u prvoj polovini XIX stoljeća. Pored teorijskih radova imao je veoma uspješnu karijeru političara i državnika. Najznačajnija su mu djela *De la démocratie en Amérique* (Demokratija u Americi) i *L'Ancien régime et la révolution* (Stari režim i revolucija.). Kasnije se taj izraz ustalio i posebno su karakteristične interpretacije koje demokratsku revoluciju opisuju kao historijsko polje u kojem je niklo novo političko, imaginarno, utemeljeno na pluralnosti i neodređenosti društvenog i označeno nejedinstvenim političkim prostorom koji ne poznaje ni privilegovane političke subjekte, ni privilegovane tačke preloma.

prava, ne osvrćući se na različite tradicije u svijetu.

Kao treću karakterističnu činjenicu možemo navesti kritike koje su formulisali savremenici Revolucije. Kao dobro poznat primjer može poslužiti engleski filozof i politički mislilac Edmond Burke koji je već 1790. godine ("Razmišljanja o revoluciji u Francuskoj") dao sistematičnu kritiku Deklaracije prava kao i same Francuske revolucije. Suočavajući historijsko i političko iskustvo koje kao narod baštine i francusku realnost, Burke je Deklaraciju prava ocijenio kao retoričku objavu apstraktnih načela ljudskih prava koja nisu imala realnog uporišta. Četvrti, i samo vrijeme od više od dva stoljeća misaonog, teorijskog bavljenja načelima koje je svečano fiksirala Deklaracija je, samo po sebi simptomatično. Konačno i alternativne deklaracije prava i sloboda, od čuvene Deklaracije o pravima žene i građanke (*Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne*) Olympe de Gouges⁵⁸, koja se pojavila već 1791. godine i u kojoj se zahtijeva izjednačavanje prava muškaraca i žena, pa sve do savremenih razmišljanja o pravima mrtvih ili pravima životinja.

Iako je Deklaracija prava čovjeka i građanina iz 1789. godine donijeta prije više od dva stoljeća i mada su njene ideje u današnjici prihvaćene od međunarodne zajednice (poglavito u načelima Opće deklaracije iz 1948. godine), ipak njeni principi ni u današnje vrijeme nisu u potpunosti ostvareni i njihova realizacija na međunarodnom nivou još uvijek je nepotpuna. Štaviše, i sami Francuzi se nekada nisu ponašali u skladu sa

⁵⁸ Olympe de Gouges, dramska spisateljica i esejistkinja. Ona je, kritikujući Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine, 1791. godine objavila *Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne* (Deklaraciju o pravima žene i građanke). U sedamnaest odvojenih članova pozvala je na jednako učešće i jednak tretman oba spola pred zakonom, a to učešće zasnovano je na prirodnim zakonima i razumu. Giljotinirana je 1793. godine kao "kontrarevolucionarka".

zacrtanim principima. Osnovni principi Deklaracije iznevjereni su već u toku same Revolucije (teror prije svega). Kršenje tih principa nastavljeno je i u toku osvajanja (Napoleon), a i u savremenom dobu Francuzi se ne mogu pohvaliti provođenjem i zaštitom ljudskih prava.

Tokom cijele Revolucije, a naročito u prvim godinama od izglasavanja Deklaracije (1789 -1794.), može se primjetiti često odsutpanje od proklamovanih načela. To je najčešće činjeno brojnim aktima koji nisu vodili računa o tada važećim deklaracijama i ustavima. Nije riječ samo o izbornim i drugim političkim pravilima koja su ograničavana, već i o osnovnim ljudskim pravima kao što su pravo na život i ličnu sigurnost. Načela zakonitosti krivičnog djela i kazne, pretpostavka nevinosti i druge garancije sigurnosti od proizvoljnog hapšenja i optuživanja su ukinuti dekretima o sumnjivim i prijekim sudovima. Ako se tome doda praksa njihovog primjenjivanja, može se dobiti bar približna slika onoga što se nazivalo teror.

Terora u Francuskoj je bilo i prije nego što su jakobinci došli na vlast. O njegovoj primjeni raspravljalo se već na početku Revolucije, iako je "otkriven" mnogo ranije. Novo je bilo to da je on sada vezan za ideju slobode, što će imati značaja i za buduće revolucije. Još 1791. godine narodni poslanik Maximin Isnard je jednom prilikom rekao, imajući na umu uklanjanje političkih protivnika: "Ud zahvaćen gangrenom mora se odsjeći da bi se spasio preostali dio tijela."⁵⁹ U toj frazi bila je sadržana čitava filozofija potonjeg terora. Prema neprijateljima se nije primjenjivao uobičajeni krivični postupak, koji podrazumjeva određene procesne garancije, već radikalni "hirurški zahvat" koji se vršio mimo svih procesnih formi.

⁵⁹ Čavoški, Kosta, *Senovita strana Francuske revolucije*, u: Sloboda, jednakost, bratstvo: Francuska revolucija i savremenost, Institut za evropske studije, Beograd, 1990., str. 238.

Izraz „teror“ je lansiran u Jakobinskom klubu 30. aprila 1793. godine, kada je jedan govornik zahtjevao da se „teror stavi na dnevni red“, tj. zavede u stvarnosti. Dana 5. septembra 1793. francuska revolucionarna vlada je proglašila: „Teror je dnevna zapovijed“. Vlada je to pravdala potrebom da zaštiti zemlju i Revoluciju od unutrašnjih i vanjskih neprijatelja. U tom smislu teror je institucionalizovan i provođen sistematski: iza njega je stajala državna politika i državni mehanizam. Diktatura je uključivala donošenje odgovarajućih zakona (Zakon o sumnjivim osobama, 1793.), razrađen sistem doušnika, sudove neopterećene pravnim obzirima („revolucionarni sudovi“) te brzo i efikasno pogubljenje (giljotina).⁶⁰

Bilans terora još nije sveden. Računa se da je samo u Parizu pogubljeno oko 3.500 ljudi. O broju žrtava terora historičari su dugo raspravljali i konačno ustanovali da je od 500.000 ljudi bačenih u tamnica nestalo od 35 – 40.000: 10-20.000 ubijeno je bez suđenja, a nekoliko tisuća umrlo je u zatvorima od slabosti ili bolesti. Najstrašnije je bilo u oblastima gdje su izbijale pobune kao i u departmanima kraj ugroženih granica.⁶¹

Kao sredstvo vladanja, teror je ostavio najteže posljedice na političkom planu. Naslijede terora zatrovalo je sav nastavak revolucionarne povijesti, a preko toga i sav politički život Francuske 19. stoljeća.⁶² Vode revolucije su htjele apsolutnu vlast, veću nego što su je imali oni koje su svrgnuli i kojima su odsjekli glave. Zabranili su da su sami proglašili da društvo u kojem nije određena podjela vlasti i nema ustav (čl. 16. Deklaracije iz 1789. godine.). Radikalizacija je vodila isključivosti, a smjeđnjivanje i ubijanje vođa izazivalo je stah jed-

⁶⁰ Karčić, Fikret, *Terorizam: značenje, historija i veza s religijom*, Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u BiH, br. III-IV, Sarajevo, 2002., str. 277.

⁶¹ Melkior-Bone, Bernardine, *Francuska revolucija 1789-1799.*, Beograd, 1989/1990., str. 89.

⁶² Furet, Francois, *Teror*, Naše teme, 34 (1-2), Zagreb, 1990., str. 189.

nih od drugih i pojačavalo teror. To je stvaralo nepovjerenje i strah od zloupotrebe vlasti i cijelo društvo se nalazilo daleko od moguće realizacije proklamovanih načela iz Deklaracije i od same demokratije koja podrazumjeva koegzistenciju različitih snaga i potrebne kompromise.

I u francuskim kolonijalnim posjedima iznevjereni su principi Deklaracije, pa se i tu može primjetiti deklarativni a ne obvezujući karakter iste. U prvoj polovini 19. stoljeća Francuska raspolaže samo s nekoliko kolonija koje je naslijedila od *ancien régimea*. Za vrijeme Restauracije poduzeta je alžirska ekspedicija, no isključivo iz razloga prestiža, koja je imala svoje ciljeve u unutrašnjoj politici i konačnom obračunu s gušarima na moru. Zapovjednik turske policije u Alžиру prepušta Francuskoj 5. jula 1830. grad Alžir. Julska monarhija nije znala šta bi učinila sa tom „ostavštinom“. Malo po malo Francuska prelazi na „ograničenu okupaciju“, a zatim i na osvajanje cijelog Alžira, koje dovršava 1847. godine kada se predao alžirski emir Abd el-Kader.⁶³ Pod izgovorom pograničnog incidenta između Alžira i Tunisa Francuska intervenira 1881. godine i osvaja Tunis, dok se osvajanje Maroka odvijalo u etapama, sve do 1912. godine. U isto vrijeme u Siriji i Libanonu Francuska je učvrstila svoj položaj. Cijeli afrički kontinent je podijeljen između Francuske, Engleske i Njemačke, poslije konferencije o kolonijama održane u Berlinu (1884 -1885.). Zaposjednuti teritoriji u ekvatorijalnoj Africi koje je otkrio Pierre Savorgnan de Brazza (1875 - 1880.): Gabon, Kongo, Ubangi-Šari, ujedinjeni su 1910. godine u Francusku Ekvatorijalnu Afriku (AEF). U zapadnoj Africi Francuska okupira Obalu Bjelokosti (1883.), Gvineju (1896.) i Dahomej (1890-ih). Senegal, Čad i svi teritoriji oko Gvinejskog zaljeva, osim ušća Nigera koji su okupirali Englezzi, ujedinili su se 1895. u Francusku

⁶³ Carpentier, Jean, Lebrun, Francois, *Povijest Francuske*, Zagreb, 1999., str. 244.

Zapadnu Afriku (AOF). Francuzi anektiraju Madagaskar 1896., a protektorat je uveden i nad vijetnamskim Anamom (1884.) i Tonkinom. Ovdje se sukobljavaju s Kinom, ali ugovor iz Tientsinua (1885.) potvrđuje francuska osvajanja u Indokini. Potkraj 19. stoljeća Francuska mirnim putem zauzima Laos, a 1893. stvorena je Indokineska unija u čiji sastav ulaze kolonija Cochinchine i protektorati Tonkih, Anam, Kambodža i Laos.

U tim novim Francuskim kolonijama domaće stanovništvo rijetko uživa slobodu koja mu se tobože nudi jer, primjera radi, francuski podanici mogu postati francuskim državljanima samo ako sami to zatraže a podnošenje tog zahtijeva povlači za sobom gubitak vjerskog statusa. Francusko zaposjedanje Velike džamije u Alžиру i njeno pretvaranje u katedralu Svetog Filipa, s francuskom zastavom i krstom na njenom minaretu, simbolizira stvarno stanje poštivanja prava i sloboda. Simptomatičan je i pokroviteljski prezir Francuza koji je samouvjereno artikulirao i alžirski nadbiskup tvrdeći da je cilj misije crkve da arapske muslimane oslobođi od „poroka njihove prvobitne religije koja za posljedicu imaju lijenos, razvode, poligamiju, krađu, agrarni komunizam, fanatizam i, čak, kanibalizam.“⁶⁴ U svim kolonijalnim posjedima Francuska naseljava bijelo, europsko stanovništvo koje obavlja upravljačke poslove, a kakav je odnos vlasti spram domorodaca govori i primjer naseljenika Lyauteya, koji osuđujući okrutnost vlasti prema domaćem stanovništvu i nepostojanje bilo kakvih pravnih normi, piše 1901. s Madagaskara: „Zaboravljamo da domoroci imaju vlastitu povijest i civilizaciju.“⁶⁵

Kakvo je poštivanje prava u koloniziranim državama i kakav je odnos službene Francuske prema pokorenim naro-

dima, najbolje se vidi iz istupa francuskog državnika Julesa Ferrya, poznatog lidera Treće republike, koji 28. jula 1885. godine, nekoliko mjeseci nakon što je oborenna njegova vlada, pred uzavrelom skupštinom, braneći svoju kolonijalnu politiku, izjavljuje sledeće: „Gospodo, treba glasno i jasno reći! Treba otvoreno reći da, zapravo, više rase imaju stanovito pravo nad nižim rasama. Ponavljam, više rase imaju pravo nad nižim rasama. Njihova je dužnost civilizirati niže rase.[...] U Europi kakva je danas, u konkurenциji u kojoj broj suparnika raste iz dana u dan, jednih koji jačaju zahvaljujući svom oružju, drugih zahvaljujući čudesnom prirastu stanovništva, u jednoj Europi, ili bolje rečeno u svijetu takvom kakav jest, politika suzdržanosti ili apstinencije vodi, posve jednostavno, u propast! Danas su narodi veliki samo zbog aktivnosti koju razvijaju, nisu veliki zbog «miroljubivog uticaja svojih institucija»...“⁶⁶

I u novije doba, naročito u vrijeme poslije Drugog svjetskog rata, Francuska je pokazala nespremnost da se nosi sa problemima dekolonizacije. Francuska već 1946. vodi u Indokini rat protiv komunističkog pokreta Vietminha. U protektoratima Alžiru, Tunisu i Maroku izbijaju pokreti za nacionalno oslobođenje. Za to vrijeme Francuska vlada ne zna treba li se prikloniti liberalnim idejama ili zauzeti čvrsto stajalište na koje ih sile namjesnici i bijeli doseljenici. Konferencijom u Ženevi 20. jula 1954. okončan je rat u Vijetnamu, koji je podijeljen na dva dijela po južnoj 17. paraleli. Republika Sjeverni Vijetnam uvodi komunistički režim. Republika Južni Vijetnam ubrzo pada pod uticaj Sjedinjenih Država koje nastavljaju tamo gdje je Francuska stala. Tek 1956. godine Francuska priznaje nezavisnost Tunisa i Maroka, dok je situacija u Alžiru znatno teža. Alžirci su 1954. godine osnovali Front narodnog oslobođenja (FLN). Front je podigao ustanak protiv francuskih kolonista

⁶⁴ Esposito, John L., *Islamska prijetnja – mit ili stvarnost?*, Selsebil, Živinice, 2001., str. 73.

⁶⁵ Carpentier, Jean, Lebrun, Francois, op.cit., str. 249

⁶⁶ ibidem, str. 251.

i francuske armije. Ustanak je trajao osam godina. Francuska armija je, u odgovoru na ustanak, uništila mnoge plantaže voća i usjeve, milione ljudi zatvorila u koncentracione kampove. U borbi za nezavisnost Alžira živote je izgubilo 250.000 ljudi. Mirnovni pregovori su počeli tek 1961. godine. Francuski doseljenici protivili su se samostalnosti Alžira te su osnovali terorističku Organizaciju tajne vojske (OAS). Ipak na referendumu održanom 1. jula 1962. godine većina se Alžiraca odlučila za nezavisnost, a Francuska je taj referendum priznala dva dana kasnije. Većina francuskih kolonista, njih oko milion, ubrzo su napustili teritoriju Alžira.⁶⁷

Sve ove činjenice pokazuju kako je i samo francusko društvo teško prihvatalo i pridržavalo se proklamovanih načela Deklaracije prava iz 1789. godine, mada je u više navrata u svojoj historiji potvrđivalo te stavove. Ti stavovi su potvrđeni i u preambuli Francuskog ustava iz 1958., koji upućuje na preambulu Ustava iz 1946. u kome se kaže: "Neposredno nakon pobjede slobodnih naroda nad sustavima koji su pokušali pokoriti i poniziti čovjekovu sposobnost, francuski narod još jednom proglašava da svako ljudsko biće, bez obzira na rasu, vjeru ili uvjerenje ima neotuđiva i sveta prava. On svečano potvrđuje prava i slobode čovjeka i građanina koje su proglašene Deklaracijom iz 1789. godine kao i temeljna načela priznata zakonima Republike."

Globalno, danas u svijetu postoji nekoliko grupa problema vezanih za ideju demokratizacije i poštivanja ljudskih prava. Prva grupa problema odnosi se na pravna pitanja vezana za tumačenja pojedinih odredbi iz Opće deklaracije, paktova i sporazuma o ljudskim pravima kao i tumačenja značaja samih ovih dokumanata za međunarodne odnose. Iako Opća deklaracija nema snagu zakona, mnogi pravnici koji rade u oblasti međunarodnog prava smatraju da je ona uslijed

čestog oslanjanja i pozivanja na njene odredbe od strane vlada i nevladinih organizacija u međunarodnim odnosima "de facto" postigla status običajnog međunarodnog prava.⁶⁸ Druga grupa problema odnosi se na pitanja u vezi sa ponašanjem država u skladu sa odredbama međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima. Jedan od ključnih problema je pronalaženje načina da se velike sile, prije svega, privole na pridržavanje standarda izraženih osnovnim dokumentima o ljudskim pravima. Konačno, čak i ako bi skup dokumenata i mreža organizacija koje se bave staranjem i zaštitom ljudskih prava predstavlja jedan efikasan sistem međunarodnog prava, ostaje čitav niz konceptualnih, pravno-filozofskih problema.

Kompleksnost problema ogleda se i u primjedbama predstavnika nezapadnih kultura da je ideja univerzalnih ljudskih prava, izvedenih iz prirodnog zakona, pristrasna. Tu se prije svega misli na dvije trećine svjetske populacije, tj. narode u kojima prevladava hindu i budistička kultura, koji ne organizuju svoj život oko ideje o ljudskim pravima već oko nečeg drugog. Na primjer, u hinduističkim svetim spisima nema pomena o "pravima" već se uvijek pominju "dužnosti" odnosno izraz "darma". Ljudi organizuju svoj društveni poredak ne na ljudskim pravima već na dužnostima i vječitoj zahvalnosti prema roditeljima, porodici, plemenu, klanu, precima, Majci Zemlji, itd. Konfučijanska praktična filozofija također insistira na dužnostima. Postavlja se pitanje da li ovakva različita kulturna shvatanja umanjuju kredibilitet teze o postojanju univerzalnih ljudskih prava?

Karakterističan je i značajan stav islamskih zemalja koje se otvoreno izjašnjavaju protiv demokratije zapadnog stila i naglašavaju da muslimani trebaju razviti svoje vlastite oblike političke participacije ili demokratije unutar islama i da nemaju potrebe

⁶⁷ Atlas islamskog svijeta, Sarajevo 2004., str. 27.

⁶⁸ Burghental, Thomas, *Međunarodna ljudska prava*, Sarajevo, 1998., str. 31-32.

tražiti uzora u zapadnim oblicima demokratije. Postoje razlike između zapadnih ideja o demokratiji i ljudskom pravima i islamske tradicije. Ove razlike treba da se shvate u kontekstu koji priznaje da je i sama zapadna demokratija uzela mnoge forme od antičke Grčke i primjenila ih na različite demokratske sisteme vladavine u modernoj Francuskoj, Velikoj Britaniji i Americi. Prema tome, historijski, demokratija je na Zapadu imala razne oblike, prilagođavajući se lokalnim uvjetima. Isto tako islamska demokratija mora biti zasnovana na modernoj reinterpretaciji tradicionalnih islamskih ideja političkog dogovaranja ili konsultacije (šura), konsenzusa zajednice (idžma) i lične interpretacije (idžtihad). Mora se imati u vidu da je za razliku od neograničenog narodnog suvereniteta u zapadnim demokratijama, islamska demokratija ograničena forma narodnog suvereniteta, limitirana ili upravlјana odredbama Božjeg zakona (Šeri-ata). Tako se Božanski i narodni suverenitet moraju afirmirati uspostavljanjem precizne ravnoteže koja je u stanju da stvara višestruke oblike.

Za muslimane današnjice pitanje ljudskih prava i pluralizma direktno je vezano za status nemuslimana u islamskom pravu kao zaštićenih manjina (zimmije), kao i za status muslimanskih manjinskih zajednica koje žive pod nemuslimanskim vlašću. Historijski, na svom vrhuncu, islam se pokazao veoma fleksibilnim u toleriranju nemuslimana kao manjina čiji im je zaštićeni status omogućio da žive i prakticiraju svoju vjeru i običaje pod muslimanskom vlašću. Međutim da li je tako na Zapadu, danas kada je zapadna civilizacija na vrhuncu, i da li se države Zapada mogu pohvaliti zaštitom principa ljudskih prava?

Teza o univerzalnim ljudskim pravima može opstati samo ako se shvati i pravilno razumije činjenica da postoje različite etičke vrijednosti koje variraju od kulture do kulture. Međutim, iz činjenice da različite kul-

ture i različiti narodi imaju različita uvjerenja o nekoj stvari, ne slijedi da ne postoji jedno ispravno uvjerenje ili tumačenje koje se odnosi na tu stvar. Ali isto tako, postavlja se pitanje tko je taj tko može odrediti ispravnost određenog uvjerenja, zanemarujući tumačenja i značaj onoga tko ne misli na isti način? Različite kulture organizuju život oko različitih vrijednosti, pa je poštivanje tih vrijednosti neupitno jer se ne smije zaboraviti činjenica da ljudska prava nastaju u određenom historijskom kontekstu, u određenim graničnim situacijama u kome se društva suočavaju sa kolektivnim saznanjima vezanim za pitanje ljudske subbine, kao i samog opstanka.

I pored postojeće svjetske kulturne i vrijednosne raznolikosti, progres u pitanju ljudskih prava je permanentan i ima univerzalni karakter. U pravno-institucionalnom smislu sve je veća mreža različitih međudržavnih ugovora i konvencija koje tvore međunarodni pravni kod za zaštitu ljudskih prava. Nažalost, ovakav pravni kod je još uvijek nepotpun jer ne postoji obvezujući međunarodni mehanizam koji bi sprječavao zločine protiv čovječnosti i koji bi ugovorom obvezivao sve države članice međunarodne zajednice da ljudska prava poštuju, odnosno da legitimno djeluju na međunarodnom planu da bi ih zaštitili.

Iako donijeta još 1789. godine, Deklaracija o pravima čovjeka i građanina sadrži norme koje su univerzalnog karaktera ali te norme još nisu u potpunosti ostvarene ni u samoj Francuskoj, a kamoli u svijetu. Iako Deklaracija prava postavlja u temelje pravne države prava čovjeka i građanina i mada je njen osnovni cilj ostvarivanje ovih prava, ipak ostvarivanje pravne države svuda nailazi na teškoće i tu nije potrebna samo dobra volja već i odgovarajuća "dobra" stvarnost, društvena i politička. A da se do takve stvarnosti dođe, mora proći određeno vrijeme postupnog razvoja jer tu preuranjeni,

utopijski dekreti, vrlo malo pomažu, ali su bitni kao cilj kom se teži.

LITERATURA

- Amann, Peter, *The Eighteenth Century Revolution, French or Western?*, Boston, 1963.
- *Atlas islamskog svijeta*, Sarajevo 2004., str. 27.
- Burghental, Thomas, *Međunarodna ljudska prava*, Sarajevo, 1998.
- Carpentier, Jean, Francois, Lebrun, *Povijest Francuske*, Zagreb, 1999.
- Crane, Brinton, *The Anatomy of Revolution*, New York, 1965.
- Čavoški, Kosta, *Senovita strana Francuske revolucije*, u: Sloboda, jednakost, bratstvo: Francuska revolucija i savremenost, Institut za evropske studije, Beograd, 1990.
- *Deklaracija o pravima čovjeka i građanina Nacionalne skupštine Francuske* (26.08.1789. god.)
- Esposito, John L., *Islamska prijetnja – mit ili stvarnost ?*, Selsebil, Živinice, 2001.
- Forrest, Alan, *Revolucija i Evropa*, Naše teme, Zagreb, 1990.
- Furet, Francois, *Teror*, Naše teme, 34 (1-2), Zagreb, 1990.
- Kangrga, Milan, *Francuska revolucija i filozofija*, Gledišta, br. 7-9., Beograd, 1989.
- Karčić, Fikret, *Terorizam: značenje, historija i veza s religijom*, Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u BiH, br. III-IV, Sarajevo, 2002.
- Melkior-Bone, Bernardine, *Francuska revolucija 1789-1799.*, Beograd, 1989/1990.
- Milojević, Momir, *Francuska revolucija i ljudska prava*, Beograd, 1991.
- Mur, Barington, *Društveni koren diktature i demokratije*, Beograd, 2000.
- *Opća deklaracija o pravima čovjeka* (10.12. 1948. god.)
- Paine, Thomas, *Prava čoveka*, Beograd, 1987.
- Planti, Alen, *Dinamika prava čoveka*, Gledišta, br. 7-9., Beograd, 1989.
- Raynaud, Philipe, *Demokracija*, Naše teme, 34 (1-2), Zagreb, 1990.
- Robertson, David, *A Dictionary of Human Rights*, British Librar Cataloguing in Publication data, 1997.
- Russo, Žan-Žak, *Društveni ugovor*, Beograd, 1993.
- Sokol, Smiljko, Smerdel, Branko, *Ustavno pravo*, Zagreb, 1995.
- Šahović, Milan, *Francuska revolucija i međunarodno pravo*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 3/1989.
- Tocqueville, Alexis, *Stari režim i revolucija*, Zagreb, 1994.

Prof.dr. Edin Ramić, Hanka Omanović – bachelor uprave
 Pedagoški fakultet Evropskog univerziteta Brčko distrikta
 BiH

ORGANIZACIJA DRŽAVNE UPRAVE FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

SAŽETAK

U radu se analizira organizacija i način funkcionisanja organa državne uprave Federacije Bosne i Hercegovine, njihov položaj, uloga, ovlaštenja i obaveze u obavljanju upravnih, stručnih i drugih poslova, ustrojstvo, međusobni odnosi organa uprave i odnosi organa uprave prema građanima, organima izvršne i zakonodavne vlasti, uspostavljanje, princip osnivanja i konstituisanja organa uprave kao i druga pitanja od značaja za organizaciju i rad državne uprave na svim nivoima vlasti u FBiH, sa posebnim osvrtom na savremene tendencije i racionalizaciju organa javne uprave. Zakonom o organizaciji organa uprave FBiH utvrđeno je da se organi državne uprave Federacije, kantona, gradova i općina osnivaju se za obavljanje upravnih, stručnih i drugih poslova koji se zakonom i drugim propisima stavlju u njihovu nadležnost.

Ključne riječi

Organji državne uprave, Federacija Bosne i Hercegovine, upravni poslovi, stručni poslovi, ustrojstvo, nadležnost, konstituisanje, racionalizacija.

Edin Ramić, Hanka Omanović

THE ORGANIZATION OF THE STATE ADMINISTRATION OF THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

ABSTRACT

The paper analyzes the organization and manner of functioning of the state administration bodies of the Federation of Bosnia and Herzegovina, their position, roles, powers and obligations in the performance of administrative, professional and other affairs, conformation, organizations, mutual relations of administration bodies and relations of administration bodies towards citizens, executive and legislative bodies as well as other issues of importance for the organization and operation of state administration at all levels of government in the Federation of Bosnia and Herzegovina, with a special focus on modern tendencies and the rationalization of public administration bodies. The Law on the Organization of the Bodies of the Administration of the Federation of Bosnia and Herzegovina established that the bodies of the state administration of the Federation, cantons, cities and municipalities are established for performing administrative, professional and other tasks that are legally and by other regulations placed under their authority.

Keywords:

State administration bodies, Federation of Bosnia and Herzegovina, administrative affairs, professional affairs, conformation, authority, constitution, rationalization.

1. UVOD

Državna administracija ili državna uprava je izraz pod kojim se podrazumijevaju sve aktivnosti koje vrši neka država, odnosno pojedinci - državni službenici, funkcioneri ili namještenici i institucije (državni organi, državne agencije) koje ih obavljaju.

S obzirom da se te djelatnosti vrše u javnom interesu, za državnu upravu se, također, ponekad koristi i izraz javna uprava. Međutim, pod pojmom javna uprava treba razumjeti državnu upravu i javnu službu koju vrše državni organi i institucije koje raspolažu javnim ovlaštenjima.

Djelatnosti, rad, ovlaštenja i obaveze u BiH, kao i u većini zemalja reguliše upravno pravo. U subjektivnom smislu, pod pojmom "organ" podrazumijeva se pojedinac, odnosno lice koje raspolaže ovlaštenjima za vršenje državnih poslova, a u objektivnom smislu pod "organom" se shvata kolektiv koji raspolaže određenom nadležnošću za vršenje poslova u okvirima djelatnosti radi koje je osnovan.

Organi uprave dužni su u svom radu osigurati efikasno i potpuno ostvarivanje svih prava i sloboda građana koja su predviđena u Ustavu FBiH i u aktima navedenim u Aneksu Ustava FBiH.⁶⁹

Organi uprave osnivaju se na svim razinama vlasti u FBiH, i to:

- 1) federalni organi uprave za vršenje upravnih i stručnih poslova iz nadležnosti Federacije,
- 2) kantonalni organi uprave za vršenje upravnih i stručnih poslova iz nadležnosti kantona,

3) općinski i gradski organi uprave za vršenje upravnih i stručnih poslova iz samoupravnog djelokruga općine, odnosno grada.

Organi uprave osnivaju se prema vrsti i obujmu poslova i načelima grupisanja poslova prema vrsti, složenosti i međusobnoj funkcionalnoj povezanosti, kao i s potrebama osiguranja učinkovitog rukovođenja radom organa uprave. "Državni organ se shvata kao normativna pojava iz razloga što u njemu do izražaja dolazi normativni karakter njegovog rada, kao i rada i djelovanja zaposlenih i državnom organu. On ne podrazumijeva neko lice (npr. inspektora, policijaca, lovočuvara i dr.), niti označava neki prostor (npr. zgradu ministarstva, kancelariju mjesnog ureda), nego ga, isključivo, treba razumjeti kao svojevrsnu normativnu pojavu koju čine, ljudi, sredstva, organizaciona struktura i dr. On predstavlja atribut države, pa ona njegove akte predstavlja kao svoje."⁷⁰

Ustavom FBiH je vlast u FBiH podijeljena na zakonodavnu vlast, odnosno Parlament FBiH, izvršnu vlast i sudsku vlast.

Kako je FBiH sačinjena od kantona, gradova i općina, pored entitetskih vlasti, imamo i kantonalne i opštinske vlasti. Ustavom FBiH podijeljene su nadležnosti između entiteta, kantona i opština, te utvrđene njihove zajedničke nadležnosti.

2. USPOSTAVLJANJE ORGANA DRŽAVNE UPRAVE

Osnovne karakteristike organa državne uprave se sastoje u temeljnim funkcijama radi kojih se osnivaju. Organe uprave osnivaju predstavnički organi, te vrše upravne poslove u okviru prava i dužnosti odgovarajuće političko teritorijalne zajednice, poslove koji su im stavljeni u nadležnost.

Također, organi uprave:

⁶⁹Zakon o organizaciji organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 35/05)

⁷⁰Delmo Zenaid, *Upravno pravo i evropsko upravno pravo*, Sarajevo, 2007. str.110.

1. vrše zadatke iz svoje nadležnosti u okviru Ustava, zakona i statuta,
2. samostalni su,
3. imaju rukovodioca organa uprave,
4. surađuju sa drugim organima,
5. provode utvrđenu politiku,
6. odgovorni su za stanje u oblastima za koje su osnovni,
7. vrše upravni nadzor,
8. imaju svoj budžet ,
9. nemaju svojstvo pravnog lica.⁷¹

3. PRINCIPI OSNIVANJA ORGANA DRŽAVNE UPRAVE

Organi uprave ustanovljuju se zakonom, odnosno, odlukom predstavničkog organa političko-teritorijalne zajednice, nakon čega slijedi njihovo ustrojavanje kako bi efikasno obavljali funkciju koja im je ustanovljena na određenom području upravnog djelovanja.⁷² U savremenoj upravnoj praksi postoje tri osnovna principa organiziranja uprave koje većina autora prihvata i to su:

realni princip	teritorijalni princip	personalni princip
<ul style="list-style-type: none"> • -resorni i funkcionalni princip • Izuzetno primjenjen • Zahtijeva veliki broj organa uprave • Skup princip koji otežava jedinstvo uprave • Podstiče specijalizaciju i kvalitet rada 	<ul style="list-style-type: none"> • Visok stepen jedinstva uprave • Slabi specijalizaciju i kvalitet rada 	<ul style="list-style-type: none"> • Skup princip • Komplikovana primjena • Uzročnik duplanja organa uprave • Vrlo rijetko primjenjen

4. KONSTITUISANJE ORGANA DRŽAVNE UPRAVE

⁷¹Delmo Zenaid, *Pravno uređenje javne uprave*, Sarajevo, 2009., str.252.

⁷²Delmo Z. *Upravno pravo i evropsko upravno*

Imenovanje rukovodioca

127.

Donošenje pravilnika

69

Konstituisanje organa uprave je faza nastanka upravnog organa koja slijedi nakon donošenja općeg akta o osnivanju organa uprave. Konstituisanje organa sastoji se iz četiri faze, a to su :

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji je podzakonski opći akt kojim se utvrđuje unutrašnja organizacija organa uprave. "Pravilnik donosi rukovodilac organa uprave uz saglasnost izvršno-političkog organa određenog nivoa političko-teritorijalnog organiziranja."⁷³

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji uređuju se sljedeća pitanja:

- 1) Broj, vrsta i nadležnost organizacionih jedinica
- 2) Način rukovođenja
- 3) Izvršavanje poslova
- 4) Ovlaštenja i odgovornosti
- 5) Broj državnih službenika i zaposlenika
- 6) Naziv i raspored poslova, sa opisom poslova
- 7) Broj pripravnika i uvjeti za njihov prijem.

Prilikom donošenja pravilnika o unutrašnjoj organizaciji organa uprave mora se voditi računa o tome da unutrašnja organizacija predstavlja ustrojstvo zasnovano na općem pravnom aktu kojim radni kolektiv predstavlja organizaciju u kojoj je izvršena podjela te koja predstavlja skup ljudi koji su međusobno povezani zajedničkim interesima i rade na ostvarivanju zajedničkog cilja zbog kojeg je osnovan organ uprave.

U donošenju pravilnika učestvuju najmanje dva subjekta: rukovodilac organa uprave i organ koji daje saglasnost na taj akt.

⁷³Delmo Z. *Pravno uređenje javne uprave* op.cit

Nabavljanje opreme za rad

Osiguranje potrebnog kadra

5. ORGANIZACIJA DRŽAVNE UPRAVE U BOSNI I HERCEGOVINI

Organizacija organa državne uprave vezana je za proces uspostavljanja makro organizacije na određenom nivou vlasti iz potrebe za vršenjem određenih poslova u okviru upravne djelatnosti organa određenog nivoa vlasti. Prilikom osnivanja organa uprave vodi se računa da se osigura potpuno ali i racionalno obavljanje poslovam ostvarivanje prava i izvršavanja obaveza građana, javnih preduzeća, komora, agencija i drugih lica. Organi se organizuju u skladu sa obimom posla i načelima grupisanja i razvrstavanja poslova uprave.⁷⁴

Ustav BiH reguliše nadležnosti i odnose između institucija BiH i entiteta. Nadležnosti entiteta su također regulisane državnim ustavom i ustavom entiteta. U Federaciji BiH postoji kantonalni nivo vlasti. Ovaj nivo ne postoji u Republici Srpskoj.

U FBiH znatan dio nadležnosti je prenesen sa entiteta na kantone. Svaki kanton, također, ima zakonodavnu, izvršnu i sudsку vlast. Brčko distrikt BiH ima autonomnu upravu. Lokalni nivo predstavlja nivo gradske ili općinske uprave u FBiH i RS. Nadležnost lokalnog nivoa je regulisana ustavima BiH, entiteta i kantona, te zakonom o lokalnoj samoupravi i statutima općina.

Ustav BiH regulira nadležnosti i odnose između institucija BiH i entiteta.

Nadležnosti entiteta su, također, regulisane državnim ustavom i ustavom entiteta. U Federaciji BiH postoji kantonalni nivo vlasti. Ovaj nivo ne postoji u Republici Srpskoj.

Bosna i Hercegovina	-Zakon o upravi BiH -Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine
Federacija Bosne i Hercegovine	-Zakon o organizaciji organa uprave FBiH -Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave
Republika Srpska	-Zakon o republičkoj upravi -Zakon o ministarstvima
Distrikt Brčko	-Zakon o javnoj upravi Brčko Distrikta BiH

5.1. ORGANIZACIJA ORGANA DRŽAVNE UPRAVE U ENTITETU FBiH

Federacija BiH je nastala je usvajanjem Ustava Federacije BiH 30. marta 1994., donesenog na temelju Washingtonskog sporazuma između Hrvatske, Republike BiH i Herceg-Bosne iz 1994. Federaciju BiH čini deset kantona, federalnih jedinica, s vrlo širokim nadležnostima.

Osnivanje federalnih organa uprave i federalne upravne organizacije, kao i njihovo ukidanje odnosno djelokrug rada, uređeno je federalnim zakonom. S obzirom da su federalni organi uprave federalna ministarstva i federalne uprave koje se mogu osnivati kao samostalne federalne uprave kao i federalne uprave u sastavu federalnog ministarstva.⁷⁵

Državna uprava u FBiH organizovana je kroz federalne organe uprave na nivou FBiH, kantonalne organe uprave na nivou kantona te gradske i općinske organe na nivou jedinica lokalne samouprave. "Organi uprave osnivaju se na način koji osigurava potpuno, efikasno i racionalno obavljanje svih upravnih i stručnih poslova iz okvira nadležnosti Federacije, odnosno iz nadležnosti kantona, a u općini i gradu iz okvira lokalne samouprave općine odnosno grada i efikasno ostvarivanje prava i izvršavanje obaveza građana i pravnih lica.

Organi uprave osnivaju se prema vrsti i obimu poslova i načelima grupisanja poslova prema vrsti, složenosti i međusob-

⁷⁴ Ibid, str. 263.

⁷⁵ Ibid, str.260.

noj funkcionalnoj povezanosti, kao i sa potrebama osiguranja efikasnog rukovođenja radom organa uprave.”⁷⁶

5.2 ORGANIZACIJA ORGANA DRŽAVNE UPRAVE NA NIVOУ FBIH

Federalni organi uprave i federalne upravne organizacije osnivaju se i ukidaju i njihov djelokrug utvrđuje zakonom o organizaciji organa uprave u FBiH. Federalni organi uprave su federalna ministarstva i federalne uprave. Federalne uprave se mogu osnivati kao samostalne uprave ili uprave u sastavu ministarstva.

“Federalno ministarstvo osniva se za obavljanje upravnih i stručnih poslova iz nadležnosti Federacije iz jedne ili više srodnih oblasti u kojima federalni organi uprave, u cjelini ili u većem obimu, neposredno izvršavaju ili osiguravaju izvršavanje federalnih zakona i drugih federalnih propisa i odgovaraju za njihovo izvršavanje.

Federalna uprava osniva se za obavljanje određenih upravnih i stručnih poslova čija priroda i način obavljanja zahtijeva posebnu organiziranost i samostalnost u radu.”⁷⁷

Federalne uprave se osnivaju za obavljanje upravnih i stručnih poslova čija priroda i način obavljanja zahtijevaju poseban način organizovanja i samostalnost u radu. U njih se ubraju:

- Federalni zavodi
- Federalne agencije
- Federalne direktorije⁷⁸

5.3. ORGANIZACIJA ORGANA DRŽAVNE UPRAVE NA NIVOУ KANTONA

⁷⁶ Član 33. *Zakona o organizaciji organa uprave u FBiH* (Službene novine Federacije BiH, br. 35/05)

⁷⁷ Ibid, čl. 38 i 39.

⁷⁸ Ibid, čl. 42.

Što se tiče kantonalnih organa uprave i upravnih organizacija ,njihovo osnivanje i ukidanje vrši se kantonalnim zakonom. Na isti se način utvrđuje i njihov djelokrug.⁷⁹ Kantonalni organi uprave i kantonalne upravne organizacije osnivaju se i ukidaju u skladu sa kriterijima koji se nalaze u članu 35. *Zakona o organizaciji organa uprave u FBiH*, u skladu sa kantonalnim zakonom o organizaciji i djelokrugu kantonalnih organa uprave i upravnih organizacija.

Kantonalni organi uprave su kantonalna ministarstva i kantonalne uprave, dok su kantonalne uprave organizacije:

- a) Kantonalni zavodi
- b) Kantonalne direkcije
- c) Kantonalne agencije

5.4. ORGANIZACIJA ORGANA DRŽAVNE UPRAVE NA NIVOУ JEDINICA LOKALNE SAMOUPRAVE

Općinski organi uprave su općinske službe za upravu. Općinske službe za upravu mogu se osnivati u okviru jedinstvenog općinskog organa uprave. U općini se mogu, samo izuzetno, osnivati općinski zavodi, općinske direkcije i općinske agencije kao općinske upravne organizacije, koje mogu biti samostalne, ili u sastavu općinske službe za upravu ako ima potrebe za osnivanjem tih organizacija, što se vrši u skladu sa odredbama člana 35. *Zakona o organizaciji organa uprave u FBiH*.

Općinski organi uprave i općinske upravne organizacije osnivaju se i ukidaju i njihov djelokrug utvrđuje odlukom općinskog vijeća o organizaciji i djelokrugu općinskih organa uprave i upravnih organizacija u skladu sa ovim Zakonom i odgovarajućim zakonom kantona. Odnosi između općinske službe za upravu i općinske upravne organizacije u sastavu općinske službe

⁷⁹ Ibid, čl. 46.

za upravu uređuju se odlukom općinskog vijeća kojom se osnivaju te službe.⁸⁰

Shematski prikaz organizacije organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine

6. SAVREMENE TENDENCIJE INSTITUCIONALNOG I KADROVSKOG RASTA I RAZVOJA

Tendencije u razvoju društva odražavaju se tendencijama razvoja uprave. Razvoj uprave je apsolutan, to jest, razvijajući se, upravni sistemi pojedine zemlje obuhvaćaju sve veći broj ljudi te sve više organizacija.

Povećanje uprave u zadnjih pedesetak godina prelazi po brzini i opsežnosti sve ranije zabilježene primjere rasta uprave. Međutim, to ne znači da je rast kontinuiran, postoje periodi kada dolazi do privremene stagnacije procesa ili usporavanja.

Upravne funkcije se sve više diferenciraju, to jest iz zadataka koji su u početku jedinstveni i obavlja ih jedinstvena upravna organizacija, izdvajaju se dijelovi tog zadataka i formiraju se samostalni zadaci koje vrše posebne organizacije. Uprava kao društvena pojava se razvija u sklopu opšteg društvenog razvoja. Također, uprava i njen

⁸⁰Član 49. Zakona o organizaciji organa uprave U Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH, br. 35/05)

razvoj je jedan od najbitnijih faktora koji utiče na društveni razvoj. Tendencije u razvoju društva odražavaju se tendencijama razvoja uprave.

Sve veća, diferenciranija, sve profesionalnija uprava što je građani ne doživljavaju više samo kao vlast nad sobom već također i kao prijeko potrebni regulator sve složenijih društvenih procesa u njihovu međusobnom djelovanju i kao proizvođača roba i usluga kojima se zadovoljavaju neki njihovi egzistencijalni interesi-pridonose sa svoje strane rastu stanovništva, razvoju gradova, korištenju informacija, bogatijoj proizvodnji i širem krugu legitimnih interesa.⁸¹

7. RACIONALIZACIJA ORGANA JAVNE UPRAVE

Načelo racionalizacije unutrašnje organizacije podrazumijeva uspostavu ekonomične organizacione strukture potrebne za efikasno i uspješno obavljanje poslova i rukovođenje uz što manje troškove. Normalno je da veći broj organa uprave i diferencijaciju prati i povećanje broja državnih službenika, tj. *kadrovska rast*.

Reforma sistema javne uprave je dimanican proces i kao i svaki proces strukturalnih reformi, uključuje bitne uvjete, kao što je: utvrđivanje postojećih problema – utvrđivanje optimalnih rješenja i identificiranje raspoloživih resursa.

Načela reorganizacije uprave su:

- a) *Načelo jedinstvenog vodstva* – utemeljilo je hijerarhijsku podređenost. Primjenom ovog načela dobiva se pregled ciljeva koje treba postići i bolje razumijevanje procesa i aktivnosti.
- b) *Načelo samoupravljanja* – ima za cilj prilagodbu sistema u uvjetima vremena i mesta, te prepostavlja tačno poznavanje situacije i događaja, utvrđivanje ključnih elemenata i rješenja državnih službenika.

⁸¹ Eugen Pusić, *Nauka o upravi*, Zagreb, 2002, str.72.

- c) *Načelo prilagodbe (fleksibilnosti)* – usmjerava javne institucije na brzu prilagodbu na promjene koje se odvijaju u socio-ekonomskom okruženju, usredotočujući se i na sposobnost prilagodbe državnih službenika.
- d) *Načelo hijerarhije i reda* – administrativna disciplina postiže se kao rezultat podređenosti administrativnih institucija, omogućujući istovremeno vertikalnu i horizontalnu komunikaciju, tačnu podjelu zadataka i praćenje njihovog izvršavanja.
- e) *Načelo restrukturiranja* - potreba za restrukturiranjem rezultira izbjegavanje prevelikih ili premalih aktivnosti koje se provode iz potrebe za poboljšanjem kvaliteta ponuđenih javnih usluga, povećanja učinkovitosti javnog upravljanja, optimizacije administrativnih struktura, stvaranjem učinkovitog upravnog aparata.
- f) *Načelo zakonitosti* - administracija djeluje u pravnom okviru, po jasno određenim postupcima.⁸²

7.1. ORGANIZACIJSKE PROMJENE

Organizacijske promjene (reorganizacija) je složen proces. Promjena je koncept koji obuhvaća mnogo različitih značenja. Promjena znači istodobno postati, prilagoditi se i transformirati. Promjena je prelaz iz trenutne države u željeno stanje.

Forme organizacijske promjene su:

8. ZAKLJUČAK

Bosna i Hercegovina je složena federalna država s elementima konfederacije. Organizaciono je podjeljena na dva entiteta – Federaciju BiH i Republiku Srpsku, s vrlo visokim ovlastima. Federacija BiH dalje je podijeljena na deset kantona. Bosna i Hercegovina je najmlađa federalna država na svijetu. Njezino federalno uređenje stvarano je tijekom rata u Bosni i Hercegovini i potvrđeno je ustavom koji je proizašao iz Daytonskog sporazuma u novembru 1995. godine. Entiteti imaju visok stepen autonomije. Na entitetima je civilna uprava, zdravstvo, obrazovanje, policija, prostorno uređenje i još mnogo toga. Na državi su pak vanjski poslovi, obrana, nadziranje granica, izbori, vanjska trgovina, fiskalna i monetarna politika.

Osnovne karakteristike organa državne uprave su sadržane u temeljnim funkcijama radi kojih se osnivaju. Organe uprave osnivaju predstavnički organi, te organi vrše upravne poslove u okviru prava i dužnosti odgovarajuće političko teritorijalne zajednice, poslove koji su im stavljeni u nadležnost. Nakon toga slijedi njihovo ustrojavanje kako bi efikasno obavljali funkciju koja im je dodijeljena. Dolazi do izražaja samostalnosti organa, što je jedno od osnovnih obilježja organa uprave. Organ ne smije izlaziti iz

⁸² Više vidjeti u Anca Jarmila Guta, *Characteristic of public sector management*, Annals of the University of Petersani, Economics, 2012., str.97.

okvira svoje nadležnosti, niti drugi organ može sužavati njegovo djelovanje. Osnivanje federalnih organa uprave i federalne upravne organizacije, kao i njihovo ukidanje odnosno djelokrug rada, uređeno je federalnim zakonom.

Državna uprava u FBiH organizovana je kroz federalne organe uprave na nivou FBiH, kantonalne organe uprave na nivou kantona te gradske i općinske organe na nivou jedinica lokalne samouprave. Organi uprave osnivaju se prema vrsti i obimu poslova i načelima grupisanja poslova prema vrsti, složenosti i međusobnoj funkcionalnoj povezanosti, kao i sa potrebama osiguranja efikasnog rukovođenja radom organa uprave. Upravne organizacije osnivaju se za obavljanje stručnih poslova koji pretežno zahtijevaju primjenu stručnih i naučnih metoda rada i sa njima povezanih upravnih poslova. Što se tiče kantonalnih organa uprave i upravnih organizacija, njihovo osnivanje i ukidanje vrši se kantonalnim zakonom. Na isti se način utvrđuje i njihov djelokrug. Kantonalni organi uprave su kantonalna ministerstva i kantonalne uprave, dok su kantonalne uprave organizacije: *zavodi, agencije i direkcije*. Općinski organi uprave su općinske službe za upravu. Općinski organi uprave i općinske upravne organizacije osnivaju se i ukidaju i njihov djelokrug utvrđuje odlukom općinskog vijeća o organizaciji i djelokrugu općinskih organa uprave i upravnih organizacija i odgovarajućim zakonom kantona.

Uprava kao društvena pojava se razvija u sklopu opšteg društvenog razvoja. Također, uprava i njen razvoj je jedan od najbitnijih faktora koji utiče na društveni razvoj. Tendencije u razvoju društva odražavaju se tendencijama razvoja uprave.

Sve veća tendencija porasta organa uprave i tendencija prema diferencijaciji organa uprave dovodi do povećanja broja javnih službenika, dešava se kadrovski rast te je neophodna reforma.

Reforma sistema javne uprave je dimaničan proces i kao i svaki proces strukturnih reformi, uključuje bitne uvjete, kao što je:

Reorganizacija je složen proces. Organizaciona promjena je proces radikalne ili marginalne transformacije struktura i kompetencija uspostavljenih u procesu razvoja organizacija.

Agencija za državnu službu je nadležna za reviziju radnih mjesta državnih službenika u FBiH u skladu sa članom 67. *Zakona o državnoj službi u FBiH*. Postupak revizije radnih mjesta državnih službenika obavljen je i izvršena zadnji put 2010. godine. Revizija zakonitosti zapošljavanja je imala za cilj da utvrdi da li su zaposleni državni službenici zasnovali radni odnos u skladu sa odredbama člana 25. *Zakona o državnoj službi u FBiH*, te da li su ispunili posebne uvjete utvrđene pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji.

Broj organa uprave na kojima je izvršena revizija		466 (ukupno 472)
Uspješno prošlo reviziju		5.707 državnih službenika
Nije prošlo postupak revizije		438 državna službenika

Agencija je konstatovala da je omjer državnih službenika i namještenika nezadovoljavajući uzimajući u obzir složenost poslova i radnih zadataka koji se obavljaju u državnoj službi. Nivo stručnosti i sposobnosti administracije da odgovori razvoju državne službe i reformskim procesima postaje upitan.

U FBiH ukupno imamo 6145 državnih službenika i 14 100 namještenika što je ukupno 20 245 uposlenih lica..

LITERATURA

Izvori: ustavni, zakonski i podzakonski akti

1. Ustav BiH
2. Zakon o organizaciji organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 35/05)
3. Zakon o upravi („Službeni glasnik BiH“, br. 32/02 i 102/09)
4. Zakon o republičkoj upravi ("Sl. glasnik RS", br. 118/2008, 11/2009, 74/2010, 86/2010 - ispr., 24/2012, 121/2012, 15/2016 i 57/2016)
5. Zakon o javnoj upravi Brčko distrikta BiH ((Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, brojevi: 19/07, 2/08 i 43/08)
6. Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave („Službene novine Federacije BiH“ br.:58/02, 19/03, 38/05, 2/06, 08/06, 61/06)
7. Uredba o načelima za utvrđivanje unutrašnje organizacije federalnih organa uprave i federalnih upravnih organizacija („Službene novine FBiH“ broj 36/06).
8. Uredbe o načinu pripreme, procjene uticaja i odabira politike u postupku izrade akata koji predlažu i donose Vlada FBiH i federalna ministarstva („Službene novine“broj 27/11).

Knjige i priručnici:

1. Ademović N., Joseph M., Marković G., Ustavno pravo Bosne i Hercegovine, Fondacija Konrad Adenauter, Sarajevo, 2012.
2. Đelmo Zenaid, Pravno uređenje javne uprave, Sarajevo, 2009.
3. Đelmo Zenaid, Upravno pravo i evropsko upravno pravo, Sarajevo, 2007.
4. Kamarić Mustafa,Festić Ibrahim, Upravno pravo, Sarajevo, 2004.
5. Pusić Eugen, Nauka o upravi, Zagreb, 2002.
6. Trnka Kasim, Ustavno pravo, Sarajevo, 2006.

Izvori iz publikacija:

1. Anca Jarmila Guta, Characteristic of public sector management, Annals of the University of Petrosani, Economics, 2012.
2. Lazar Corina Georgiana, Dynamics of organizational structures of the public institutions in Romania, EGPA Study Group on Governance of Public Sector Organizations, 2010.

Internet izvori:

1. www.mpr.gov.ba
2. www.ads.gov.ba
3. www.fbihvlada.gov.ba
4. www.saifbih.ba

dr sc. **Izet Banda**, docent⁸³
 Ekonomski fakultet Evropskog univerziteta Kallos, Tuzla
 Bosna i Hercegovina
 mr sc. **Edin Glogić**, viši asistent⁸⁴

MRS 23 I KAPITALIZACIJA TROŠKOVA POZAJMLJIVANJA IAS 23 AND CAPITALIZATION OF BORROWING COSTS

SAŽETAK

Cilj ovog rada je da čitaocu prezentira informacije o važnosti primjene Međunarodnog računovodstvenog standarda 23 – Troškovi pozajmljivanja kod klasifikacije troškova pozajmljivanja koji nastanu u toku investicijskog ulaganja. Naime, uloga ovog rada je čitaocu prezentuje teorijski i praktično kako, kada i u kojim situacijama je potrebno troškove pozajmljivanja kapitalizirati, odnosno pripisati sredstvu, a kada se klasifikuju kao trošak perioda. Također, u radu autori pokazuju kod kapitalizacije troškova da postoje određene faze kapitalizacije čiji početa i završetak propisuje MRS 23 – Troškovi pozajmljivanja.

Ključne riječi: MRS 23, troškovi pozajmljivanja, kapitalizacija, klasifikacija

ABSTRACT

The aim of this paper is to present to the reader information on the importance of applying International Accounting Standard 23 – borrowing costs in the classification of borrowing costs that arise during an investment. Namely, the role of this paper presents the reader theoretically and practically how, when and in what situations the borrowing costs are required to be capitalized, or attributed to the asset, and when they are classified as the expense of the period. Also, the authors show in the capitalization of costs that there are certain stages of capitalization whose beginnings and completion are prescribed by IAS 23 - Borrowing Costs.

Keywords: IAS 23, borrowing costs, capitalization, classification

---

⁸³ Dekan na Ekonomskom fakultetu, Evropski univerzitet „KALLOS“ Tuzla,

⁸⁴ Viši asistent na Fakultetu poslovne ekonomije, Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ i direktor FinTech d.o.o.

1. UVOD

Poznato je da prilikom nabavke određenog sredstva svi troškovi koji nastanu u tom procesu ulaze (pripisuju se) u nabavnu vrijednost tog sredstva. Primjera radi, prema odredbama u MRS-u 16 – *Nekretnine, postrojenja i oprema*, nabavnu vrijednost stalnih materijalnih sredstava čine:

- cijena koju smo platili dobavljaču, uključujući uvozne dažbine i nepovratne poreze, nakon odbitka trgovackih popusta i rabata,
- sve troškove koje možemo direktno pripisati sredstvu, odnosno troškove koji nastanu u procesu stavljanju istog u funkciju (stanje namijenjeno za upotrebu) i dovođenja na lokaciju
- početni procijenjeni troškovi demontaže, uklanjanja sredstva i obnavljanja mjesta na kojem je sredstvo smješteno, za koje obaveza za subjekt nastaje bilo u vrijeme kada se sredstvo nabavi ili kao posljedica toga što će se sredstvo tokom određenog perioda koristiti za namjene koje su različite od proizvodnje zaliha tokom tog perioda.

Kao i svi gore nabrojani troškovi, tako i troškovi pozajmljivanja koji se mogu direktno pripisati sticanju, izgradnji ili proizvodnji **kvalificiranog sredstva** (*sredstvo kojem je potreban značajan vremenski period da bi bilo spremno za namjeravanu upotrebu ili prodaju*) predstavljaju sastavni dio troška nabavke tog sredstva.

Pravna lica koja primjenjuju MRS i MSFI, obavezna su vršiti kapitalizaciju troškova pozajmljivanja koji se odnose na sticanje, izgradnju ili proizvodnju kvalificiranih sredstava, jer se **prema zahtjevima MRS-a 23 troškovi pozajmljivanja moraju pripisati vrijednosti sredstva**.

U slučaju da pravna lica koriste Standarde za mala i srednja preduzeća u tom slučaju troškovi pozajmljivanja evidentiraju se kao rashodi u periodu u kojem su nastali, dakle **nema kapitalizacije troškova pozajmljivanja u slučaju primjene Standarda za mala i srednja preduzeća** (Odjeljak 25. – *Troškovi pozajmljivanja*).

2. KVALIFICIRANO SREDSTVO

Kvalificirano sredstvo je termin na koji je potrebno posebno obratiti pažnju. Naime, MRS 23 decidno propisuje šta to može biti kvalificirano sredstvo, a to su:

- zalihe,
- proizvodni pogoni,
- energetska postrojenja,
- nematerijalna sredstva,
- ulaganja u nekretnine.

Finansijska sredstva, kao i zalihe koje se izrađuju ili na neki drugi način proizvode u **kraćem vremenskom periodu**, **nisu kvalificirana sredstva**. Isto tako, sredstva koja su u trenutku sticanja spremna za namjeravanu upotrebu ili prodaju ne smatraju se kvalificiranim sredstvima. Prema tome kod sticanja kvalificiranog sredstva najbitnije je utvrditi **namjenu nabavljenog sredstva i period sticanja sredstva**.

3. TROŠKOVI POZAJMLJIVANJA

Međunarodni računovodstveni standard 23 – *Troškovi pozajmljivanja* dakle, propisuje na koji način ispravno kapitalizovati troškove pozajmljivanja. Ovaj Standard ne zahtjeva primjenu u slučaju da stičemo, izgrađujemo ili proizvodimo:

- a) sredstva klasifikovana po fer vrijednosti;
- b) zalihe koje se proizvode u velikim količinama i učestalo.

Prema tački 6. MRS-a 23., *troškovi pozajmljivanja* mogu obuhvatiti:

- a) **kamate** na dopuštena prekoračenja po bankovnom računu te kratkoročna i dugočna pozajmljivanja;
- b) **amortizaciju diskonta ili premije** u vezi s pozajmljivanjima;
- c) **amortizaciju pratećih troškova** koji nastaju u vezi s aranžmanima pozajmljivanja;
- d) **finansijske troškove** iz osnova finansijskog najma priznatog u skladu sa MRS-om 17 - *Najmovi*;
- e) **kursne razlike** nastale iz pozajmljivanja u stranoj valuti, u iznosu do kojeg se smatraju usklađivanjem troškova kamata.

U našoj privredi troškove pozajmljivanja najčešće čine kamate od bankarskih kredita. Amortizacija diskonta ili premije vezane za pozajmljivanje rijede se pojavljuju, a obuhvataju obračun prihoda i rashoda koji se odnose na pozajmljena sredstva. Amortizacija pomoćnih troškova obuhvata npr. amortizaciju naknade banke koja se odnosi na primljeni kredit. Finansijski troškovi iz osnova finansijskog najma obuhvataju kamate i naknade koje zaračunava lizing društvo korisniku lizinga. Kursne razlike podrazumijevaju usklađenje vrijednosti jedne valute s drugom konvertibilnom valutom radi zaštite vjerovnika, odnose se npr. na ugovore koji su vezani za valutnu klauzulu, ali samo u iznosima u kojim se smatraju usklađivanjem troškova kamate.

4. KAPITALIZACIJA TROŠKOVA POZAJMLJIVANJA

Trošak pozajmljivanja predstavlja onaj trošak koji je **DIREKTNO POVEZAN** sa nabavkom (ili izgradnjom) kvalificiranog sredstva, odnosno ovaj trošak ne bi

nastao da nismo nabavili (ili izradili) kvalificirano sredstvo.

Trošak pozajmljivanja koji se najčešće pripisuje vrijednosti sredstva je bez sumnje trošak kamate bankarskog kredita. Primjera radi, kada izgradnja poslovnog objekta traje tri godine i u cijelosti se finansira iz bankarskog kredita, trošak kamate za te tri godine može se utvrditi jednostavno iz otplatnog plana.

U nekim slučajevima mnogo je teže utvrditi troškove pozajmljivanja koji se mogu direktno pripisati vrijednosti kvalificiranog sredstva pa je u tim slučajevima potrebno vršiti određene procjene. To se najčešće događa kada se sredstva pozajmljuju za više namjena, a ne isključivo za finansiranje kvalificiranog sredstva. Ako se sredstva pozajmljuju za više namjena, troškove pozajmljivanja treba rasporediti po principu učešća u finansiranju.

U slučaju da se kvalificirano sredstvo finansira iz više izvora i uz različite kamatne stope, stopu kapitalizacije treba utvrditi kao ponderisani prosjek troškova pozajmljivanja.

Bitno je naglasiti da kapitalizirani troškovi pozajmljivanja ne smiju prekoračiti visinu troška pozajmljivanja koja je nastala u tom periodu. Dakle, ako je za namjenu izgradnje poslovnog objekta podignut kredit čija je kamata u prvoj godini 20.000 KM, kapitalizacija troška pozajmljivanja u prvoj godini ne može biti veća od tog iznosa.

4.1. Početak, privremeni prekid i prestanak kapitalizacije

4.1.1 Početak kapitalizacije troškova pozajmljivanja

Prema zahtjevima MRS 23 troškovi pozajmljivanja trebaju se početi kapitalizovati u trošak nabavke kvalificiranog sredstva u trenutku kada⁸⁵:

⁸⁵ <http://srr-fbih.org/File/Download?idFi=301>
(preuzeto 14.11.2017. godine)

- a) nastanu izdaci za to sredstvo,
- b) nastanu troškovi posudbe,
- c) su započete aktivnosti neophodne za pripremu sredstva za njegovu namjenu.

Započete aktivnosti neophodne za pripremu sredstva za njegovu namjenu (tačka c.), obuhvataju tehničke i administrativne poslove prije početka fizičke izgradnje. Dakle, u slučaju da plaćamo kamatu na kredit koji smo podigli za izgradnju određenog poslovnog objekta, a izgradnju iste još nismo počeli jer obavljamo poslove sakupljanja dozvola za izgradnju, trošak kamate kapitalizirat će se u vrijednost poslovnog objekta bez obzira što izgradnja istog nije započeta. Također, da bi se troškovi pozajmljivanja mogli kapitalizovati, potrebno je da budu ispunjena sva tri uslova iz tačaka a), b) i c).

4.1.2. Privremeni prekid kapitalizacije troškova pozajmljivanja

Kapitalizacija troškova pozajmljivanja treba se privremeno prekinuti u periodu u kojem je privremeno obustavljen razvoj kvalificiranog sredstva. Za primjer može se uzeti obustava izgradnje poslovnog objekta radi nedostatka finansijskih sredstava.

Ipak, nije uvijek nužno obustaviti kapitalizaciju troškova pozajmljivanja u slučaju kada se radovi na izgradnji kvalificiranog sredstva obustavljaju. Ovo se odnosi na situacije kada je neophodno obustaviti radove radi određenih tehničkih i administrativnih poslova, ili u slučajevima kada je odgoda radova nužan dio procesa izgradnje. U tački 21. MRS-a 23., navodi se da se kapitalizacija nastavlja i tokom dužeg perioda koji je potreban za dozrijevanje zaliha ili za vrijeme visokog vodostaja koji odlaže izgradnju mosta, ako je visoki vodos-

taj u toj geografskoj oblasti uobičajen za vremenski period u kojem se vrši izgradnja.

Nadalje, troškove pozajmljivanja kapitaliziramo čak i u situacijama kada je knjigovods-tvena vrijednost sredstva veća od nadoknadivog iznosa sredstva. Umanjenje vrijednosti sredstva izvršit ćemo naknadno prema zahtjevima odgovarajućih MRS-a. Tako ćemo npr. umanjenje vrijednosti poslovnog objekta izvršiti prema zahtjevima MRS-a 36 – *Umanjenje vrijednosti*.

4.1.3 Prestanak kapitalizacije troškova pozajmljivanja

Troškove pozajmljivanja prestaju se kapitalizovati u trenutku kada su dovršene sve bitne aktivnosti potrebne za pripremu kvalificiranog sredstva za njegovu namjera-vanu upotrebu. To je ustvari trenutak u kojem je završena fizička izgradnja kvalificiranog sredstva, **bez obzira da li je sredstvo administrativno spremno za upotrebu**. Isto tako, u slučaju da su preostale samo da se izvrše neke "sitne" dekoracije sredstva, onda se smatra da su sve aktivnosti završene i da se prestaje sa kapitalizacijom troškova posudbe.

Kada se izgradnja kvalificiranog sredstva završava u dijelovima, a svaki se **dio** može koristiti dok se izgradnja ostalih dijelova još nastavlja, pravno lice treba da prestane kapitalizirati troškove pozajmljivanja kada se završe sve bitne aktivnosti koje su potrebne da se taj **dio** pripremi za njegovu namjeravanu upotrebu ili prodaju. Za primjer može se uzeti poslovni kompleks od nekoliko zgrada, od kojih se svaka može pojedinačno koristiti iako se izgradnja drugih dijelova nastavlja.

5. PRAKTIČAN PRIMJER KNJIŽENJA KAPITALIZACIJE TROŠKOVA

Kapitalizacija troškova pozajmljivanja **stalnih sredstava** prema važećem Kontnom okviru u FBiH⁸⁶ evidentira se na kontima: 015 – *Nematerijalan sredstva u pripremi*; 025 – *Nekretnine, postrojenja i oprema u pripremi*; 035 – *Investicijske nekretnine u pripremi*; 045 - *Biološka sredstva u pripremi*, dok se kapitalizacija troškova pozajmljivanja za **tekuća sredstva** evidentira preko konta 110 – *Proizvodnja u toku*. Završetkom kapitalizacije, konta stalnih sredstava u pripremi se zatvaraju odobrenjem osnovnog konta iz grupe, dok se konto proizvodnje u toku zatvara odobrenjem konta 120 – *Gotovi proizvodi*.

5.1. Kapitalizacija troškova pozajmljivanja po osnovu namjenskih pozajmljivanja

Pravo lice ima u vlasništvu građevinsko zemljište u vrijednosti od 100.000 KM na kojem namjerava izgraditi poslovni objekt za obavljanje redovnih djelatnosti. Izgradnja objekta finansira se iz dugoročnog kredita u vrijednosti od 250.000 KM, godišnji trošak kamate iznosi 26.000 KM. Izgradnja objekta počinje 01. marta 2015. godine, a planirani završetak je 01. mart 2017. godine.

U ovom slučaju kredit koji smo podigli za izgradnju objekta predstavlja pozajmicu koju smo NAMJENSKI podigli kako bi finansirali izgradnju objekta. Također, objekt koji gradimo predstavlja **kvalifikaciono sredstvo**, jer se namjerava graditi u dužem vremenskom periodu. Trošak kamate koji plaćamo pri otplati kredita **treba se kapitalizovati** u vrijednost kvalifikacionog sredstva sve dok se izgradnja ne završi.

Godišnji trošak kamate dakle iznosi 26.000 KM, a za period od 10 mjeseci (mart

- decembar 2015. godine), trošak kamate iznosi 21.667 KM.

5.2. Kapitalizacija troškova pozajmljivanja u slučaju korištenja više nemjenskih pozajmica

Za razliku od prethodnog primjera u kojem su novčana sredstva pozajmljena isključivo za sticanje kvalifikacionog sredstva, u pojedinim slučajevima teško je povezati pozajmicu sa izgradnjom sredstva. Ovo se odnosi kada pravno lice koristi više kredita sa različitim rokovima dospijeća i različitim kamata, odnosno ovi krediti nisu podignuti isključivo za namjenu izgradnje kvalifikacionog sredstva ali se koriste za izgradnju istog. U ovakvim slučajevima, potrebno je poštivati zahtjeve koji su dati u tački 14. MRS-a 23⁸⁷: „*U mjeri u kojoj subjekt pozajmljuje finansijska sredstva za opće namjene, a koristi ih za nabavku kvalificiranog sredstva, iznos troškova pozajmljivanja prihvativ za kapitalizaciju se treba odrediti primjenom stope kapitalizacije na izdatke za to sredstvo. Stopa kapitalizacije treba biti ponderisani prosjek troškova pozajmljivanja, primjenjivih za pozajmljivanja subjekta nepodmirena u toku perioda, osim onih pozajmljivanja koja su izričito nastala radi nabavke kvalificiranog sredstva. Iznos troškova pozajmljivanja koji je kapitaliziran u toku perioda ne treba da prekorači iznos troškova pozajmljivanja koji su nastali u tom periodu.*“

⁸⁶ Službene novine FBiH 82/10 od 9.12.2010. godine

⁸⁷ <http://srr-fbih.org/File/Download?idFi=301>
(preuzeto 14.11.2017. godine)

R. br.	O p i s	Konto	Iznos	
			Duguje	Potražuje
St.	Građevinsko zemljište	0201	100.000	
	<i>Za stanje građevinskog zemljišta</i>			
1.	Građevinski objekt u pripremi	0251	21.667	
	Obaveze za kamatu na osnovu dugoročnog kredita	4145		21.667
	<i>Za kapitalizaciju troška kamate za 2014. godinu</i>			

Troškovi kamata nakon 01. marta 2017. godine predstavljaju rashod perioda u kojem nastaju.

Pravno lice započelo je izgradnju poslovnog objekta 01. marta 2013. godine, dok se rok završetka izgradnje očekuje 01. januara 2017. godine. Za 2013. godinu period kapitalizacije će trajati 10 mjeseci. Tokom perioda kapitalizacije, u okviru 2013. godine, pravno lice koristilo je sljedeće nenamjenske kredite:

R/B	Iznos kredita	Kamatna stopa
1.	1.000.000	7%
2.	900.000	5%
3.	750.000	6%

Nijedan kredit nije namjenski uzet za izgradnju poslovnog objekta, ali s obzirom da su u toku perioda nastajali izdaci za izgradnju objekta, uprava preduzeća je odredila da se novčana sredstva iz navedenih kredita koriste za plaćanje po osnovu izgradnje objekta, što znači da je odgovarajući iznos troškova pozajmljivanja direktno prisivan sticanju kvalifikacionog sredstva (poslovnog objekta). Svi krediti su podignuti prije početka izgradnje poslovnog objekta. Prvi korak jeste utvrđivanje troška kamate koji je nastao u periodu kapitalizacije u 2013. godini:

R/B	Iznos kredita	Kamatna stopa	Period kapitalizacije (za 2013. godinu)	Kamata (za 10 mjeseci u 2013 godini)
1.	1.000.000	7%	10 mjeseci	58.333
2.	900.000	5%	10 mjeseci	37.500
3.	750.000	6%	10 mjeseci	37.500
4.				Ukupna kamata: 133.333

Stvarni trošak kamate koji je u toku perioda kapitalizacije u 2013. godini obračunat po osnovu tri kredita iznosi **133.333 KM**. Ovaj iznos predstavlja **maksimalni iznos troškova** koji bi mogao da bude kapitalizovan, međutim, konkretni iznos troškova pozajmljivanja koji će biti kapitalizovan tek treba da se izračuna.

Slijedeći korak jeste utvrđivanje prosječnog iznosa korištenja novčanih sredstava iz kredita u toku perioda kapitalizacije za 2013. godinu (**tački 14. MRS-a 23.⁸⁸**).

⁸⁸ Ibidem

$$\begin{aligned} \text{Prosječna ponderisana kamatna stopa} \\ = \frac{(1.000.000 \times 7\%) + (900.000 \times 5\%) + (750.000 \times 6\%)}{1.000.000 + 900.000 + 750.000} \\ = 6,04\% \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Potencijalni iznos troškova pozajmljivanja} \\ = (1.000.000 + 900.000 \\ + 750.000) \times 6,04\% = 160.060 \text{ KM} \end{aligned}$$

Iznos od 160.060 KM predstavlja iznos **potencijalno** nastalog godišnjeg troška kamate plaćenog za sva tri kredita u 2013. godini. Pošto se kapitalizacije troška kamate u 2013. godini odnosi na period od 10 mjeseci, potrebno je izračunati trošak kapitalizacije za te mjesecce ($160.060 / 12m = 13.338,33 \times 10m = 133.383 \text{ KM}$).

Potencijalni iznos troškova pozajmljivanja je veći od stvarno nastalih troškova pozajmljivanja u 2013. godini. Iz tog razloga kapitalizovati ćemo manji iznos od ova dva, a to je iznos od 133.333 KM, jer prema Standardu 23. *Iznos troškova pozajmljivanja koji je kapitaliziran u toku perioda ne treba da prekorači iznos troškova pozajmljivanja koji su nastali u tom periodu.*

Način knjiženja kapitalizacije troškova pozajmljivanja (kamate) u 2013. godini identičan je knjiženju iz prethodnog primjera (025 – Građevine u pripremi / 414 – Obaveze za kredit).

5.3. Kapitalizacija troškova pozajmljivanja pri proizvodnji građevine koja se namjerava prodati

Prethodna dva primjera izgradnje građevine odnosili su se na poslovne objekte koji će se koristiti za svoje vlastite potrebe. MRS 23 – *Kapitalizacija troškova pozajmljivanja*, primjenjuje se i pri izgradnji građevina koje će se prodavati. Izgradnja građevine čija je osnovna namjena prodaja, evidentira se prema zahtjevima MRS-a 2 – *Zalihe*⁸⁹ i knjiži se preko konta proizvodnje

⁸⁹ <http://srr-fbih.org/File/Download?idFi=277>
(preuzeto 14.11.2017. godine)

(grupa konta 11 i 12). Prema MRS-u 2 – *Zalihe*⁹⁰, u troškove nabavke ili proizvodnje tekućih sredstava treba uključiti sve troškove koji su nastali dovođenjem zaliha na sadašnju lokaciju i u sadašnje stanje. MRS 23 – *Kapitalizacija troškova pozajmljivanja*⁹¹, jednu ograničenost u priznavanju troškova pozajmljivanja sa aspekta zaliha vidi u zalihamama koje se proizvode u velikim količinama i učestalo.

U slučaju da je godišnji trošak kamate 30.000 KM, način knjiženja ako posmatramo prethodna dva primjera trebao bi izgledati: (110 – Proizvodnja u toku / 414 – Obaveze za kredit). Međutim, pri ovakovom načinu knjiženja nije zadovoljen zahtjev iz *Pravilnika o kontnom okviru, sadržaju konta i primjeni kontnog okvira za privredna društva*⁹², u kojem se navodi da se proizvodnja mora evidentirati preko konta 595 i 596. U slučaju da želimo zadovoljiti zahtjeve Pravilnika, način knjiženja kapitalizacije troškova pozajmljivanja u proizvodnji građevinskog objekta namijenjenog prodaji je sljedeći:

R. br.	O p i s	Konto	Iznos	
			Duguje	Potražuje
1.	Trošak kamata	561	30.000	
	Obaveze za kredit	414		30.000
	Za trošak kamate			
2.	Proizvodnja u toku (građevinski objekat)	110	30.000	
	Povećanje vrijednosti proizvodnje u toku	5950		30.000
	Za proizvodnju građevinskog objekta			

6. ZAKLJUČAK

Pravna lica koja vode računovodstvo po zahtjevima MRS i MSFI **dužna su sve troškove pozajmljivanja koji nastaju pri nabavci ili proizvodnji kvalifikovanih sredstava** (sredstva za čiju je nabavku ili

⁹⁰ Ibidem

⁹¹ <http://srr-fbih.org/File/Download?idFi=301>
(preuzeto 14.11.2017. godine)

⁹² Službene novine FBiH 82/10 od 9.12.2010. godine

proizvodnju potreban duži vremenski period) **kvalifikovati, priznati, u vrijednost tog sredstva.** Sav trošak pozajmljivanja

koji nastaje nakon „stavljanja kvalifikovanog sredstava u upotrebu“, potrebno je priznati u trošak perioda u kojem nastaje.

7. LITERATURA

- Međunarodni računovodstveni standard 2 – Zalihe
- Međunarodni računovodstveni standard 23 - Troškovi pozajmljivanja
- Pravilnika o kontnom okviru, sadržaju konta i primjeni kontnog okvira za privredna društva (Službene novine FBiH 82/10 od 9.12.2010. godine)

Branimir Mikić, Evropski Univerzitet „Kallos“ Tuzla, Bosna i Hercegovina
Damir Ahmić, Edukacijski fakultet, Univerzitet u Travniku, Bosna i Hercegovina
Adem Prljević, Državni Univerzitet u Novom Pazaru, Srbija

POVEZANOST MEĐULJUDSKIH ODNOSA U SPORTSKIM KLUBOVIMA

SAŽETAK

Ovo istraživanje je urađeno na uzorku od deset ženskih rukometnih klubova u Bosni i Hercegovini. Na osnovu dobijenih rezultata, koji ukazuju na povezanost između grupa kad su u pitanju faktori međuljudskih odnosa. To pokazuje da u određenim segmentima klubovi imaju sličaj odnos kada su u pitanju međuljudski odnosi.. Podaci dobijeni u ovom istraživanju, praktično mogu da se primjenjuju kao vodilja za uspješnosti prilikom djelovanja jednog sportskog kluba. Ovo istraživanje na osnovu rezultata daje smjernice gdje se može napraviti modul uspješnog međuljudskog odnosa u sportskim klubovima.

Ključne riječi: sportski klub, međuljudski odnos, povezanost, faktor.

Branimir Mikić, Damir Ahmić, Adem Prljević
CONNECTION OF INTERNATIONAL RELATIONS IN SPORTS CLUBS

ABSTRACT

This research was conducted on a sample of ten women's handball clubs in Bosnia and Herzegovina. Based on the obtained results, which indicate the correlation between groups when it comes to factors of interpersonal relations. This shows that in certain segments, clubs have a similar relationship with respect to interpersonal relationships. The data obtained in this research can practically be applied as a guide to success in the performance of a sports club. This research based on the results provides guidelines where a module of successful interpersonal relationships can be made in sports clubs.

Key words: sports club, interpersonal relationship, connectivity, factor.

UVOD

Timski rad podrazumijeva svr-
sishodno, fleksibilno reagova-
nje organizacije koje se ne
može obezbijediti "redovnim funkcioni-
sanjem" formalne organizacije, ma koliko
ona bila elastična. Pravu vještina, međutim,

predstavlja sposobnost izgradnje tima koji komplementarnim ulogama pokriva cjelinu posla (funkcije) i omogućava uspjeh u realizaciji ciljeva jedne sportske organiza-
cije. Potrebno je razlikovati timove od običnih grupa. Katzenbach i Smith su definisali timove kao "mali broj ljudi sa komple-
mentarnim vještinama koji su posvećeni zaje-

dničkoj svrsi, skupu performansihs ciljeva, i pristupu za koji smatraju sebe zajednički odgovornim". (Katzenbach, J. R., Smith. 1993).

Timski ciljevi – Zašto timski ciljevi?

Prvenstveno zato što je pojedincu najčešće lakše opstati u društvu i uz bodrjenje drugih nego kada je sam. Grupna podrška pomaže pojedincu, pa tako i cijeloj grupi ili timu u ostvarivanju njihovog cilja. Vrlo je bitno da ciljevi budu: specifični, mjerljivi, realistični, dohvataljivi i vremenski ograničeni. Sa dobro postavljenim ciljevima, grupa pa tako i pojedinac unutar grupe, ima jasno zacrtan smjer kretanja koji vodi ka uspjehu. Ciljeve grupe može postavljati samostalno pod vodstvom kapetana, ili pak u suradnji sa trenerom (moguće su i kombinacije dvaju pristupa).

METODE RADA

Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja jesu rukovodeći kadar u klubovima, a to su predsjednici, rukovoditelji, vlasnici, menadžeri i glavni treneri. U sklopu ovog istraživanja, ispitan je 50 ispitanika, odnosno po pet osoba iz svakog kluba. Ovo istraživanje je urađeno na

Tabela 1

Kvaliteta odnosa s najbližim suradnicima * GRUPE

Crosstab												
Count		GRUPE										Total
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Kvaliteta odnosa s najbližim suradnicima	3	0	0	0	0	1	1	2	3	1	0	8
	4	1	1	0	0	2	2	0	1	1	4	12
	5	4	4	5	5	2	2	3	1	3	1	30
Total		5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	50

uzorku od deset ženskih rukometnih klubova u Bosni i Hercegovini.

Uzorak varijabli

U toku istraživanja se koristio upitnik kao instrument istraživanja, koji se koristio u za anketiranja klubova. Upitnik sadrži pitanja koja su predstavljena u faktore koja se odnose na međuljudski odnos.

Obrada podataka je urađena u SPSS programu i za dobivene podatke se koristila deskriptivna i komparativna statistika. Urađeni su deskriptivni parametri za analizu činjeničnog stanja u klubovima. Kad je u pitanju srednja vrijednost, korišten je Median test. Kada je u pitanju povezanost, koristila se statistička metoda Contingency Coefficient.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U tabeli 1 i 2 prikazan je rezultat gdje postoji međusobnu povezanost između klubova kada je u pitanju varijabla međuljudskih odnosa (*kvaliteta odnosa s najbližim suradnicima*). Na osnovu dobijenih rezultata u ovoj tabeli vidimo da povezanost između klubova u ovoj varijabli je na statistički značajnom nivou, što ukazuje vrijednost koeficijenta kontigencije 0.5.

Tabela 2

Symmetric Measures		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,612	,037
N of Valid Cases		50	
a. Not assuming the null hypothesis.			
b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.			

U tabeli 3 i 4 prikazan je rezultat gdje postoji međusobnu povezanost između klubova kada je u pitanju varijabla međuljudskih odnosa (Organizacijska *klima, atmosfera u radnom okruženju*). Na osnovu dobijenih rezultata u ovoj tabeli vidimo da

povezanost između klubova u ovoj varijabli je na statistički značajnom nivou, što ukazuje vrijednost koeficijenta kontigencije 0.1.

Tabela 3

Organizacijska klima, atmosfera u radnom okruženju * GRUPE												
Crosstab												
Count	GRUPE											Total
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Organizacijska klima, atmosfera u radnom okruženju	3	0	0	0	0	1	1	2	4	1	1	10
	4	3	4	5	5	1	2	3	1	2	0	26
	5	2	1	0	0	3	2	0	0	2	4	14
Total	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	50	

Tabela 4

Symmetric Measures		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Contingency Coefficient	,654	,005
N of Valid Cases		50	
a. Not assuming the null hypothesis.			
b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.			

ZAKLJUČAK

U sklopu ovog istraživanja, ispitan je 50 ispitanika, odnosno po pet osoba iz svakog kluba. Ovo istraživanje je urađeno na uzorku od deset ženskih rukometnih klubova u Bosni i Hercegovini. Na osnovu dobijenih rezultata, koji ukazuju na povezanost između grupa kad su u pitanju faktori me-

đuljudskih odnosa. To pokazuje da u određenim segmentima klubovi imaju sličaj odnos kada su u pitanju međuljudski odnosi. Takođe ovi rezutlati mogu da nam budu oslonac primjer za dalji rad na terenu u sportskim klubovima. Podaci dobijeni u ovom istraživanju, praktično mogu da se primjenjuju kao vodilja za uspješnosti prilikom djelovanja jednog sportskog kluba.

LITERATURA

1. Dweck, Carol S., *Motivational processes affecting learning*, (Oct.1986.) APA.org.
2. Janićijević, N., (2008.) *Organizaciono ponašanje*, Data status, Beograd
3. Julijan Malacko, *Modelovanje strategijskog menadžmenta u sportu*, 2008, Beograd
4. Kastratović, E., (2004.) *Osnove menadžmenta sa menadžmentom u sportu*, Beograd
5. Katzenbach, J. R., Smith, D.K.,(1993.) *The Wisdom of Teams: Creating the High-performance Organisation*, Harvard Business School, Boston
6. Mijo Nikić, *Temeljna načela timskog rada*, Zagreb, 2004
7. Maurice J. Elias, *How and Why Intrinsic Motivation Works*, Edutopia, (2016.)
8. Petrović, M., (1992.) *Rukovođenje*, Fakultet organizacionih nauka, Beograd
9. Quinn, R.E., (2004.), *Building the Bridge As You Walk On It - A Guide for Leading Change*, John Wiley & Sons, Inc.
10. Rothwell, W. J., (2010.) *Effective Succession Planning, Ensuring Leadership Continuity and Building Talent from Within*, Fourth edition, AMACOM
11. Vroom, H. V., (1976.) *Can Leaders Learn to Read*, Organizational Dynamics
12. Wageman, R., Fisher, C.M., Hackman, J.R., (2009.) *Leading teams when the time is right: Finding the best moments to act*, Organizational Dynamics

III

PRIKAZI, OSVRTI, RECENZIJE

Doc. dr Izet Banda

NOVI UDŽBENIK EVROPSKOG UNIVERZITETA

Nevenka Nićin, Slobodan Nićin, *POSLOVNE FINANSIJE*,
Evropski Univerzitet Brčko, 2017, str. 180.

Udžbenik „Poslovne finansije“ je djelo, koje su, kao jedan od rezultata sopstvenog rada u nauci, visokoškolskom obrazovanju i praksi, napisali, dr Nevenka Nićin i dr Slobodan Nićin.

Cjelokupna materija koja se udžbenikom obrađuje je izložena u 7 numerisanih poglavlja struktuiranih u 31 cjelinu odnosno dijelova, na 180 stranica.

Cilj ovog udžbenika je objedinjavanje postojećih teorijskih podloga i praktičnih prilaza koji se bave multidisciplinarnim područjem poslovnih finansija. Pažljivim izborom osnovnih elemenata sadržaja i redoslijedom njihovog izlaganja: od osnovnih određenja vezanih za teorijske osnove finansijskog sistema, odnosa finansijskog sistema i ciljeva preduzeća autori dolaze do uzbudljivih dijelova upravljanja finansijskim sredstvima u preduzeću.

vih dijelova upravljanja finansijskim sredstvima u preduzeću.

Drugo poglavje u centar interesovanja stavlja bankarske finansijske institucije i na jedan dobro sublimisan način dodiruje pojmove banaka, objašnjava specijalizovane i poslovne banke, ne ispuštajući iz vida i štedno-kreditne organizacije.

Korporativno upravljanje i organizovanje korporacija u svjetskoj teoriji i praksi, sa elementima bilansiranja korporacija predstavlja poglavje koje može koristiti za sticanje osnovnih znanja, kao i za stručnu javnost.

Nezaobilazna finansijska analiza poslovanja, savremeni izvori i sistemi finansiranja korporacija, u ovom udžbeniku je data na jedan pristupačan, stručan i metodološki ispravan način.

Nakon finansijske analize dr Nevenka Nićin i dr Slobodan Nićin su se pozabavili finansijskim izvještavanjem i nadzorom nad finansijskim izvještavanjem, odnosno revizijom finansijskih izvještaja, sa detaljnim prikazom sadržaja bilansnih pozicija.

Pokazatelji poslovnih aktivnosti, kao posljednje poglavje predstavlja sublimaciju finansijskog poslovanja preduzeća, s obzirom da su prikazani pokazatelji poslovnih aktivnosti, pokazatelji prinosa na poslovna sredstva, pojam i značaj produktivnosti, ekonomski kriterijumi uspješnosti proizvodnje,

kao i kriterijumi za mjerjenje poslovnog uspjeha.

Udžbenik je u cijelosti usaglašen sa strukturom i sadržajem i metodički prilagođen predmetu;

„Poslovne finansije“ – za studijske programe osnovnih studija u oblasti ekonomije, a može biti interesantan i stručnoj javnosti, posebno upravljačkim i rukovodnim strukturama preduzeća.

Autori su se u pisanju ovog udžbenika služili izabranim literaturnim izvorima, relevantnim za karakter udžbenika. Sadržaj udžbenika je izložen metodološki ispravno, iznesen pregledno i jasno, u jezičkom i konceptualnom smislu.

Imajući u vidu složenost izložene materije, njenu namjenu i njen sadržaj, dovoljan stepen kritičnosti u predstavljanju i razmatranju preuzetih prilaza i stavova iz literature, a posebno podržanost teorijskih i izvedenih rješenja za primjenu u poslovnoj praksi, recenzent je mišljenja da je predmetni udžbenik izvorno djelo autora i predlaže ga za objavljivanje.

Na osnovu naprijed izloženog, recenzenti zaključuju da udžbenik „Poslovne finansije“, čiji su autori dr Nevenka Nićin i dr Slobodan Nićin, ispunjava sve uslove da bude objavljen kao univerzitetski udžbenik.

RASPRAVE

EDIN RAMIĆ, VAŽNOST FRANCUSKE DEKLARACIJE IZ 1789.
GODINE KAO SIMBOLIČKE OSNOVE DEMOKRATSKOG DRUŠTVA

EDIN RAMIĆ, HANKA OMANOVIĆ, ORGANIZACIJA DRŽAVNE
UPRAVE FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

IZET BANDA, EDIN GLOGIĆ, MRS 23 I KAPITALIZACIJA
TROŠKOVA POZAJMLJIVANJA IAS 23 AND CAPITALIZATION OF BORROWING COSTS

BRANIMIR MIKIĆ, DAMIR AHMIĆ, ADEM PRLEVIĆ, POVEZANOST MEĐULJUDSKIH
ODNOSA U SPORTSKIM KLUBOVIMA

PRIKAZI, OSVRTI, RECENZIJE

IZET BANDA, NOVI UDŽBENIK EVROPSKOG UNIVERZITETA

Ul.Bijeljinska cesta 72-74 76100 Brčko distrikt
tel. BiH: +387 (0)49 590 605, 590 610
mob. BiH: +387 (0)60 31 959 71
mail: studentskasluzba@evropskiuniverzitet-brcko.com